

DET TEOLOGISKE
MENIGHETSAKULTET

Synd og skam i forkynnelse for ungdom

En analyse av to andaktsbøker

Ingvild Gjerpe Jacobsen

Veileder

Professor Sverre Dag Mogstad

*Masteroppgaven er gjennomført som ledd i utdanningen ved
Det teologiske Menighetsfakultet og er godkjent som del av denne utdanningen*

Det teologiske menighetsfakultet, vår 2017
AVH505: Masteravhandling (60 ECTS)
Erfaringsbasert master i KRLE / Religion og etikk

33 325 ord

Sammendrag

I denne oppgaven har jeg tatt for meg to andaktsbøker for ungdom med utgangspunkt i følgende problemstilling: «hvordan forstås og aktualiseres mennesket som synder i to andaktsbøker for ungdom?». Bøkene jeg har analysert er «Ung tro» av Asbjørn Kvalbein og «Hva skjer a' Gud?» av Sarah Young. Jeg har i hovedsak analysert hvordan syndsbegrepet blir forstått, om det treffer dagens norske ungdommer, og om budskapet vil kunne føre til skyld- eller skamfølelse hos leserne.

For å kunne drøfte problemstillingen har jeg brukt teori rundt syndsbegrepet, samt hva som opptar og kjennetegner dagens norske ungdommer. Både hermeneutikken (tekstanalyse) og homiletikken (prekenlære) har gitt verktøy for å foreta analysen av andaktsbøkene.

Jeg fant at Kvalbein har en tydelig luthersk arvesyndslære. Hans intensjon i «Ung tro» er blant annet å lære ungdommen om flest mulig sider av kristendommen, og temaene er svært varierte. Budskapet fremstår noen ganger distansert fra leseren.

Hos Young er det først og fremst verden som fremstilles som syndig, og menneskets synder fremstår ikke like alvorlig. Hun har et fokus på at syndene er «småfeil», som kan bli vendt til noe godt. Intensjonen i «Hva skjer a' Gud?» er ikke kunnskap, men at leseren skal få en tett relasjon til Jesus. Budskapet er svært personlig og altomfattende. Det kreves av leseren at han legger hele sitt liv og alle sine valg i Jesu hender.

Ut fra disse funnene har jeg argumentert for at Kvalbein sin bok, og hans fokus på synden som noe som skiller menneskene fra Gud, sannsynligvis fører til større skyldfølelse enn hos Young. Skamfølelse derimot, som blant annet kommer av at man aldri blir god nok, vil bli mer sentral hos Young sine lesere, ettersom hun har mange krav og forventninger til ungdommene.

Innhold

1. Innledning	6
1.1 Begrunnelse for valg av oppgave	6
1.2 Konkretisering og avgrensning.....	6
1.2.1 Konkretisering av problemstillingen	6
1.2.2 Avgrensning	7
1.3 Disposisjon	8
2. Tidligere forskning	9
2.1 Analyse av andaktsbøker	9
2.2 Analyse av radioandakter.....	10
3. Teori.....	13
3.1. Hva er en andakt?	13
3.2 Kristent menneskesyn	14
3.2.1 Mennesket som en skapning	14
3.2.2 Menneskenes relasjoner	15
3.2.3 Synd og skyld.....	16
3.2.4 Arvesynd	17
3.2.5 Syndsbejennelse, tilgivelse og frelse	21
3.2.6 Dømt etter tro eller gjerninger?	22
3.2.7 Skyld og skam.....	24
3.2.8 Hva fører til skam, og hvordan møte dette i forkynnelsen?.....	26
3.2.9 Oppsummering.....	27
3.3 Dagens norske ungdommer – hvordan er de, og hva tror de?	28
3.3.1 Fritiden	29
3.3.2 Troen.....	29
3.3.3 Hvordan har de det?	32
3.3.4 «Generasjon prestasjon»	33
3.3.5 Oppsummering og andaktsbøkers relevans	33
4. Metode.....	35
4.1 Hermeneutikk	35
4.1.2 Generell hermeneutikk	36
4.1.3 Teologisk hermeneutikk	37
4.2 Homiletikk.....	38
4.2.1 Hva er forkynnelse, og hva kjennetegner god forkynnelse?	38
4.2.2 Kontekst	40
4.2.3 Teologi og bibelbruk.....	41
4.2.4 Tilhørernes opplevelse av forkynnelsen.....	43

4.3 Oppsummering	48
5. Analyse	49
5.1. Hva skjer a' Gud?	49
5.1.1. Kort om andaktsboka og forfatteren	49
5.1.2 Noen hovedtrekk	49
5.1.3 Bibelhenvisningene	52
5.1.4 Hvordan fremstilles mennesket?	53
5.1.5 Menneskets forhold til synd.....	54
5.1.6 Hvordan framstilles Gud?.....	58
5.1.7 Hvem er den antatte leseren?	58
5.1.10 Oppsummering.....	59
5.2 Ung tro	59
5.2.1 Kort om andaktsboka og forfatteren	59
5.2.2 Noen hovedtrekk	60
5.2.3 Bibelhenvisningene	62
5.2.4 Hvordan framstilles mennesket?	62
5.2.5 Menneskets forhold til synd.....	63
5.2.5 Hvordan framstilles Gud?.....	66
5.2.6 Hvem er den antatte leseren?	66
5.2.8 Oppsummering.....	67
5.3 Sammenligning og drøfting	68
5.3.1 Hovedtrekk fra andaktsbøkene	68
5.3.2 Hvordan fremstilles mennesket?	69
5.3.3 Menneskets forhold til synd.....	70
5.3.4 Hvordan framstilles Gud?.....	71
5.3.5 Hvordan treffer budskapet dagens norske ungdom?	71
5.3.6 Vil budskapet kunne føre til mer skyld – og skamfølelse?	77
5.3.7 Sammenligning med tidligere forskning	83
5.3.8 Teologien i andaktsbøkene – en kort kommentar	85
5.3.9 Oppsummering.....	87
6 Avslutning	89
7 Kilder.....	92

1. Innledning

1.1 Begrunnelse for valg av oppgave

Dagens ungdomsgenerasjon er nok mer kjent for å være mer opptatt av mote, utseende, karakterer og festing, enn av religion. Vennskap er, som vi skal se senere, viktigere enn tro, og det er svært få ungdommer som deltar aktivt på kristne møter. Det er da desto viktigere hva slags forkynnelse de møter utenfor kirkelokalene.

Mange barn som vokser opp med kristne foreldre har høytlesning fra andaktsbøker som et naturlig innslag i hverdagen. Dette er nok med på å forme deres gudsbilde. Når barna så blir tenåringer, er det ikke uvanlig at de begynner å lese andaktsbøker selv, gjerne slike som er rettet mot ungdom. Også en del ungdommer som ikke har vokst opp i et kristent miljø, får en slik andaktsbok i gave, for eksempel til konfirmasjon. For noen er kanskje andaktsbøker det stedet der de først og fremst møter kristen forkynnelse. Det er derfor på ingen måte likegyldig hvordan kristendommen blir formidlet i disse bøkene.

Etttersom jeg jobber med ungdom, og selv definerer meg som kristen, synes jeg det er veldig spennende og aktuelt å se på hvordan kristendommen blir framstilt til denne generasjonen. Lykkes andaktsbøker for ungdom i å nå sin målgruppe, og samtidig gi et nyansert bilde av kristen tro?

Menneskets forhold til synd har alltid vært, og er, en sentral del av kristent menneskesyn og kristen dogmatikk. Likevel er det ikke et lett tema å snakke om i vårt sekulære samfunn. Jeg synes det er særlig interessant å studere hvordan dette blir formidlet til ungdommene, som ofte strever med selvilde og identitet, og dette er derfor det mest sentrale i min analyse av de to andaktsbøkene.

1.2 Konkretisering og avgrensning

1.2.1 Konkretisering av problemstillingen

I denne oppgaven skal jeg ta for meg to andaktsbøker for ungdom, og se på hvordan disse framstiller mennesket og dets forhold til synden. Problemstillingen min er følgende: hvordan forstås og aktualiseres mennesket som synder i to andaktsbøker for ungdom? Med uttrykket «mennesket som synder» mener jeg menneskets forhold til synd, som vi skal se kan variere fra om det er noe som ligger dypt i menneskets natur, til at dette forholdet kun er aktuelt ved de konkrete syndene som begås.

For å finne svar på problemstillingen vil jeg for det første se på hvordan forfatterne av andaktsbøkene fremstiller mennesket som synder, ved å blant annet se på deres presentasjon av synd, og om de synes å tale for en tradisjonell arvesyndslære. Jeg vil også vurdere i hvilken grad konkret synd og handlinger virker å ha sammenheng med kristenlivet og frelsen.

Andre del av problemstillingen, hvordan mennesket som synder blir aktualisert for dagens ungdommer, innebærer om forfatterne gjør budskapet aktuelt for målgruppen, og på hvilken måte dette gjøres. I tilknytning til denne delen av problemstillingen vil jeg også vurdere i hvilken grad forfatterne treffer ungdommene med budskapet, og drøfte hvilke konsekvenser andaktene kan få for leserne dersom de tar imot budskapet. Jeg vil da spesielt se på om dette vil kunne føre til forsterket følelse av skyld eller skam hos leseren.

Jeg vil også vurdere hva som virker å være bøkens hovedbudskap, og hva slags gudsbilde som formidles, men hovedfokuset vil altså være på hvordan mennesket, og særlig mennesket som synder, blir forstått og aktualisert.

1.2.2 Avgrensning

Den første avgrensningen jeg har valgt, er at jeg skal fokusere på andaktsbøker som er skrevet i nyere tid. De valgte andaktsbøkene for denne oppgaven er «Hva skjer a' Gud?», skrevet av Sarah Young, og «Ung tro» skrevet av Asbjørn Kvalbein, utgitt i henholdsvis 2011 og 2012.

Når jeg skriver om ungdom er det derfor *dagens* ungdom dette gjelder, hvordan de lever og tenker, og jeg vil altså ikke vurdere om det er forskjeller på dagens ungdom og tidligere generasjoner. Begrepet «ungdom» er heller ikke et entydig begrep, men i denne oppgaven menes dette omtrent den perioden en går på ungdomsskole og videregående skole, altså tenåringsperioden.

Jeg har videre valgt å fokusere på en norsk kontekst, med norsk kristenkultur og norsk ungdomskultur. Selv om den ene andaktsboka, «Hva skjer a' Gud?», er skrevet av en amerikaner, blir den utgitt på norsk, og leses av norske ungdommer. Det kunne selvsagt vært spennende å sammenligne norsk og amerikansk kontekst, og vurdert om dette kunne begrunne ulikhetene i hvordan andaktsbøkene fremstiller ulike tema, men det faller utenfor denne oppgavens intensjon.

Jeg vil også ta utgangspunkt i den norske oversettelsen, selv om jeg er klar over at noe kan ha blitt forandret eller gått tapt i oversettelsesarbeidet. Det er likevel

tross alt denne oversettelsen de norske ungdommene forholder seg til, og dermed denne det er relevant å analysere, med tanke på hvilken forkynnelse norsk ungdom møter.

1.3 Disposisjon

I neste kapittel vil jeg se på tidligere forskning på andakter, ved å se på en annen masteroppgave om andaktsbøker, og en analyse av radioandakter.

Den neste hoveddelen, kapittel 3, vil omhandle relevant teori for oppgaven. I denne delen vil jeg først si noe om hva som kjennetegner andaktssjangeren. Deretter vil jeg gå nærmere inn på hva som kjennetegner et tradisjonelt bibelsk menneskesyn, med hovedfokus på menneskets forhold til synd. Jeg vil blant annet se på arvesynsbegrepet, tilgivelsens aktualitet, samt hva som ligger i begrepene skam og skyld. Til slutt i teoridelen vil jeg si noe om hva som kjennetegner dagens norske ungdommer, andaktsbøkens målgruppe, blant annet hvorfor de har fått merkelappen «generasjon prestasjon».

I kapittel 4 vil jeg beskrive metodene som jeg skal bruke i analysen. Der vil jeg starte med å se på hermeneutikken, både den generelle og den teologiske. I dette kapitlet vil jeg også bruke tid på å se på prekenanalyse, homiletikken. Som vi skal se har andakter svært mye til felles med prekener og annen forkynnelse, så jeg finner det fruktbart å anvende dette i min analyse. Jeg vil i denne delen av oppgaven gå særlig inn på tilhørerne av forkynnelse, og hvordan en preken kan prege sine mottakere ulikt.

I analysedelen, kapittel 5, vil jeg først ta for meg andaktsbøkene hver for seg. Jeg vil gå tematisk gjennom hva som er hovedtrekkene i bøkene, hvordan mennesket blir framstilt, og særlig hvordan forholdet til synd forstås og aktualiseres.

Etter at jeg har gjennomgått begge andaktsbøkene, vil jeg i kapittel 5.3 sammenligne funnene. Her vil jeg også drøfte i hvilken grad jeg mener andaktsbøkene treffer de norske ungdommene, slik vi møter dem i kapittel 3.3, og om andaktene kan tenkes å gi leserne forsterket skyld- eller skamfølelse. Jeg vil også forsøke å gi svar på om andaktene formidler til «generasjon prestasjon» en kristendom som kan gi hvile fra prestasjonsjaget, eller om de tvert imot kan sies å forsterke dette presset.

2. Tidligere forskning

2.1 Analyse av andaktsbøker

Det er dessverre ikke forsket noe særlig på andaktsbøker i norsk sammenheng. Et unntak er en masteroppgave fra 2010 skrevet av Marta Lomheim, som også sammenlignet to andaktsbøker for ungdommer. Jeg vil nå se kort på hennes funn.

Problemstillingen til Lomheim (2010) var: «En teologisk innholdsanalyse av andaktsbøker for tenåringer med henblikk på Guds skapergjerning, Guds frelsesgjerning gjennom Jesus Kristus og Guds gjerning ved Den Hellige Ånd, sett i forhold til den apostoliske trosbekjennelsen.» Oppgaven hennes har altså det til felles med min oppgave at den analyserer to andaktsbøker for ungdom, og det teologiske innholdet som fremkommer i disse. Lomheims oppgave har derimot et større teoriperspektiv, med trosbekjennelsen som utgangspunkt. Hun sammenligner hvordan andaktene ser på Gud som skaper, Jesus som frelser, dommen, kirken, bønner og mye mer. Min oppgave har et mer spisset fokus, med menneskesyn og syndsbegrepet i sentrum. Likevel vil det være relevant å se på hvilke funn Lomheim gjorde i sin forskning, og særlig hva hun fant rundt temaene synd og frelse.

Lomheim (2010) analyserte andaktsbøkene «E-mail fra Gud til tenåringer» (Cloninger, 2000) og «Lyskasteren» (Sjaastad, 1984). I andaktsboka «E-mail fra Gud til tenåringer» var andaktene skrevet som direkte tale fra Gud. Dette er sammenfallende med en av de bøkene jeg analyserer. Forskjellen er imidlertid at «jeg»-personen i Lomheims andaktsbok er Gud, mens det er Jesus i mitt analysemateriale. Lomheim (2010:99) mener forfatteren ved å ta dette grepet lykkes i å få Gud til å virke nær og personlig, men hun fremlegger også noen farer ved dette litterære grepet. Når det fremstår som om det er Gud selv som taler til leseren vil det som står få en større autoritet, og tekstens svakheter kan dermed tenkes å få større konsekvenser. Forfatteren stiller seg i Guds ståsted, og gir inntrykk av å vite hvordan Gud tenker og handler. Som jeg senere vil komme tilbake til, deler jeg her Lomheims bekymring, og jeg vil belyse flere mulige konsekvenser av å skrive en andakt som om den er direkte fra Gud.

Lomheim kom fram til at andaktsbøkene hun så på, «E-mail fra Gud til tenåringer» og «Lyskasteren», var svært ulike, på flere måter enn bruken av «jeg»-et. Blant annet ble Guds kjærlighet og storhet fremhevet veldig i «E-mail fra Gud til tenåringer», mens «Lyskasteren» viste et bredere spekter av Gud, som også

inkluderte hans hellighet og vrede over synd. Dette gjør blant annet at den kjærligheten som viser seg ved at Jesus tar på seg menneskenes synder blir uklart i «E-mail fra Gud til tenåringer», hvor kjærligheten først og fremst forankres i Guds relasjon til menneskene (Lomheim,2010:102).

Lomheim (2010) er generelt tydelig kritisk til «E-mail fra Gud til tenåringer», og peker på flere mangler og svakheter. Hun går så langt i sin kritikk at hun sier at andaktsboken skiller seg fra Bibelens lære (s.105). Det er, ifølge Lomheim, kun en setning i denne andaktsboka fra Cloninger som sier at det er synden som skiller mennesker fra Gud. Videre snakker den ikke om arvesynden eller mennesker som falne. Det begrensede fokuset på synd, kan også gjøre at ungdommen som leser andaktene ikke ser behovet for frelse (s.114). Hun antyder også at det virker som det at Gud vet hvordan vi har det, er en mer sentral del ved at han ble menneske, enn det at han tok på seg våre synder (s.106).

«Lyskasteren» er derimot tydelig på at alle mennesker har arvesynd etter Adams fall, og at Guds hellighet skiller han fra syndige mennesker. Jesu soning blir dermed også svært sentral (Lomheim,2010:105). Lomheim er likevel ikke ukritisk til fokuset til «Lyskasteren», og peker på at et stort fokus på at Gud dømmer synd, kan føre til mer redsel, enn sunn gudsfrykt. Begge ytterpunkt kan altså gi et ensformig og usunt gudsbilde. Det store fokuset på synd, at mennesket er en synder, eller at Jesus frelser fra synd, kan ifølge Lomheim skygge for hvilen i evangeliet. «Den høye frekvensen av spørsmål om troen kan virke mot sin hensikt, og kan gi usikkerhet og uro rundt troen, i stedet for trygghet og ro» (Lomheim,2010:115).

Oppgaven til Lomheim er uten tvil den som ligger nærmest min forskning, med andaktsbøker som analysemateriell, men det finnes også noe forskning som er gjort på annen type forkynnelse, som likevel ikke er helt ulikt andaktsbøker.

2.2 Analyse av radioandakter

Både Skjevesland (1987) og Jacobsen (2002) har analysert radioandakter, som har vesentlige likheter med andaktsbøker. Den kanskje viktigste likheten mellom radioandakter og andaktsbøker er at mottakeren er ukjent. Forfatteren vet ikke hvem som mottar andakten, og hvordan konteksten rundt andaktsstunden arter seg. Jeg vil jeg her i hovedsak se på Jacobsens (2002) forskning, ettersom om denne er den nyeste.

Jacobsen (2002:9) fremstiller mottakerne av radioandakter som «en anonym mengde av enkeltlyttere med vekslende beredskap for forkynnelse». Videre sier han: «I lyttergruppen varierer selvsagt også den enkeltes personlige engasjement i kristentroen, og den positive innstilte gruppen er tverrkirkelig.» Dette stemmer nok også for ungdommen som leser andaktsbøker, og mye av Jacobsens forskning ser jeg derfor som relevant her.

Den største forskjellen på radioandaktenes lyttere, og de som leser mine utvalgte andaktsbøker er nok alderen. Mens jeg skal fokusere på ungdommen, viste undersøkelse fra 2002 at kun 1 % av de som lyttet på radioandaktene var under 19 år (Jacobsen,2002:10). Noe annet som skiller min forskning fra Jacobsen (2002) og Skjevesland (1987) er at deres analysemateriale bestod av flere andaktsholdere. Skjevesland forholdt seg til 69 predikanter, Jacobsen til 26 (Jacobsen,2002:11), noe som nok gir større variasjon i materialet som ligger til grunn for deres undersøkelse.

NRK hadde tidligere for vane å legge Den norske bibelselskapets tekster i «*Plan for daglig bibellesning*» til grunn for radioandaktene, som er laget etter kirkeårets tekster. I Jacobsens funn var likevel 57 av 249 bibeltekster byttet ut eller sløffet. Jacobsen (2002:16) hevder at å holde seg til en slik plan, med variasjon i tekstene er viktig «for å sikre størst mulig bredde i forkynnelsen og hindre at potensielt upopulære, men livs- og evighetsavgjørende bibelske sannheter blir fortiet eller «vridd» i medieforkynnelsen». Selv om andaktsbokforfattere står fritt til selv å velge tekster og temaer, vil jeg komme tilbake til problematikken med et ensidig tekstvalg senere i oppgaven.

Jacobsen (2002:24f) finner at det i radioandaktene var lite fokus på Gud som en treenig Gud, og det var lite fokus på Den Hellige Ånd. Gud Fader derimot var det mye om. Først og fremst ble han fremstilt som den aktive, allmektige skaperen, som elsker og har omsorg for sine barn. Gud er god, og bare god, tross det onde som skjer. Det neste som var framtrødende var Gud som Vår Frelser, som elsker og tilgir. Gud som dommer blir også noe belyst, selv om forkynnelsen rundt dette kan virke noe motstridende. En av forkynnerne i Jacobsens materiale fokuserte på at Gud ikke har noen krav til mennesket, og en annen gjorde det til et poeng at Jesus har oppfylt alle kravene (Jaobsen,2002: 25f). Kun to av de 249 andaktene bruker ordet «hellig», og bare to nevner «gudsfrykt». Samtlige av de fem oppsatte domstekstene for uke 48, ble også hoppet over. Jacobsen peker på det problematiske ved dette ensidige gudsbildet:

Gud tenderer til å bli selvfølgelig god. Og det er den haken ved en slik forkynnelse at ingenting evner å gjøre evangeliet så platt som når det blir selvsagt. At Gud overskrider barrieren mellom det hellige og det urene blir først radikalt når vi erkjenner at det var og er en barriere. Bare det menneske som bryter sammen under Guds hellighet, kan reises opp av hans kjærlighet. For Guds nåde er bare nåde gjennom dommen (Jacobsen,2002:26)

Jacobsen ble overrasket over hvor mange andakter som ikke omtalte Jesus, som tross alt er evangeliets kjerne. I over 30 % av andaktene fra 2001 var ikke Jesus nevnt, hverken budskap om han eller fra ham. Jacobsen stiller spørsmålet: «I hvilken forstand kan vi tale om *kristen* forkynnelse hvis vi ikke forkynner Kristus?», og han hevder dette problemet er særlig viktig i det moderne Norge, som er preget av flere ulike religioner og livssyn (Jacobsen,2002:30).

De radioandaktene som omtaler Jesus, fremstiller han i hovedsak som frelser og døråpner til Gud, og en som kom med nåde og sannhet. Jesu forbildefunksjon var ifølge andaktene først og fremst i hans respekt og kjærlighet for de som var utenfor.

Jacobsen (2002:28) sier at de fleste tekstene har et greit budskap, men hevder at det er det som *ikke* sies som er problemet, og at tekstene kan gi inntrykk av en «kom som du er, og forbli som du er», i motsetning til det vi kan lese blant annet i 1.Kor 6,11: «før ... men nå».

Sammenheng mellom lov og evangelium er også sjeldent omtalt, og noen andakter undergraver til og med muligheten for at man kan være på «den onde vei». En andakt sier også at «enhver skal vurdere å hive ut ordet skyld, fordi det ødelegger alt det kommer borti» (Jacobsen,2002:35).

Jacobsen fant også noen andakter som hadde et lovisk preg, blant annet ved å gjøre evangeliet betinget av egeninnsats, som i denne andakten Jacobsen (2002:37) siterer: «Livet behøver ikke stoppe opp ved synd og Guds vrede, det er en fortsettelse *hvis jeg bestemmer meg for det* ... Nå kjenner jeg, *hvis jeg vil*, solens varme og Guds kjærlighet». Troen blir en viljesak. «Lytteren sitter igjen med et «krav» over seg om å «åpne seg», «være villig» etc. for at evangeliet skal bli virkelighet» (Jacobsen,2002:38).

Senere i oppgaven vil jeg se på om min analyse av andaktene samsvarer eller skiller seg fra Lomheims (2010) forskning på andaktsbøker, og Jacobsens (2002) forskning på radioandakter.

3. Teori

3.1. Hva er en andakt?

Ifølge Jacobsen (2002:5) henger andaktsbegrepet sammen med verbet «denken», «som opprinnelig inkluderte både det å rette sine sjelsevner mot en gjenstand (intentio) og den aktive, åndelige anstrengelse for å nå et mål (attentio)». Det som stort sett legges i denken-begrepet nå, er en del snevrere; å tenke på noe.

Ordet «andektig» har i katolsk sammenheng av og til blitt brukt om sjelens innstilling, som kan avspeiles i menneskers ytre holdning. I nyere tid blir ordet andakt oftest brukt om en kort gudstjenesteform (Jacobsen,2002:5), og det er slik jeg vil bruke ordet i denne oppgaven. Skjevesland (1987:14) sin definisjon på andakt er «en liten tale som gjerne har utgangspunkt i en kort bibeltekst eller et enkeltvers». Ifølge Jacobsen (2002:6) er det ikke lett å skille en andakt fra en kort preken, og han hevder at dette nok er grunnen til at de som har skrevet håndbøker i prekenlære ikke har skilt ut andakten som en egen type forkynnelse. Dette er også grunnen til at jeg i denne oppgaven vil se på teori rundt prekenforkynnelse som svært aktuelt.

Lomheim peker dessuten på at andaktene ikke er en teologisk læreskrift som går grundig inn i ulike emneområder, men de «er en kort populistisk tekst, med hensikt å fange leseren og formidle noe oppbyggelig» (2010:19). Hennes definisjon er noe lengre enn Skjeveslands, og rommer også intensjonen og bruksområdene til andakter:

Andakt er relativt kort formidling av kristen tro med utgangspunkt i Bibelen til opplæring, ettertanke, omvendelse, oppmuntring, påminning, veiledning, vitnesbyrd eller trøst. Den kan være muntlig eller skriftlig, virke i store eller små fellesskap, ha ulike virkemidler som bilder, sang, drama, tekst og film til understreking eller forklaring av innholdet (Lomheim,2010:15)

Jeg synes denne definisjonen får med det viktigste i hva en andakt er ment til å være, og at de kan arte seg svært ulikt. Jeg vil i denne oppgaven kun forholde meg til andakter som er skriftlige, og samlet i andaktsbøker.

3.2 Kristent menneskesyn

Antropologi betyr «læren om mennesket», og jeg vil nå se hvordan mennesket tradisjonelt har blitt sett på i kristen historie. Innenfor dogmatikken er det tre sentrale deler i synet på mennesket: det er skapt av Gud, det er en synder, og at det er gjennom åpenbaringen i Jesus Kristus vi blir kjent med *det sanne mennesket*. Ifølge Henriksen (1994a:107) kan vi bare forstå hvordan forholdet mellom Gud og mennesker arter seg, dersom vi tar alle disse tre punktene på alvor. Jeg anser de to første punktene hos Henriksen (1994a) som mest relevante for min problemstilling, og det er derfor disse jeg vil fokusere på i dette kapittelet.

Hovedvekten i dette avsnittet vil være på mennesket som synder, Henriksens (1994a) andre punkt. Det er her tyngden i min problemstilling ligger, og jeg vil blant annet se på debatten rundt hvorvidt mennesker har arvesynd, tilgivelsens plass i kristendommen og hvorvidt gjerninger er sentrale for frelsen. Jeg vil også komme innom begrepene skyld og skam, og hvordan disse har sammenheng med synd. Et aktuelt spørsmål blir om livet som kristen generelt, og en kristens forhold til synd spesielt, blir fremstilt på en måte som kan føre til økt skyld- eller skamfølelse.

3.2.1 Mennesket som en skapning

«At mennesket er skapt, innebærer at det mottar hele livet og alle gaver som ufortjente gaver fra Gud» (Henriksen,1994a:107). Mennesket som skapt, sier også at det er en del av helheten i skaperverket. Ifølge Henriksen (1994a:109) kan menneskene forholde seg til denne helheten på to måter; la Gud få styre og leve etter hans i vilje i tro på at han har gitt oss alt, eller å gjøre seg selv til herre, og dermed forsøke å lage en ny helhet på egne premisser. På samme måte peker Henriksen på to måter å stille seg til sin avhengighet av Gud. Menneskene kan ha tillit til Gud og se seg som avhengig av han, eller de kan leve i mistro til Gud, og forsøke å overleve uten tanke for Gud.

En annen viktig side ved menneskene i dogmatikken, er Guds kjærlighet for disse han har skapt. Derfor er Gud heller ikke likegyldig til hvordan livene deres leves. Som foreldre som bryr seg om hva barna gjør, vil også Gud bry seg om sine barn (Henriksen,1994a:110).

Mennesket som skapt *i Guds bilde*, er også vesentlig i et kristent menneskesyn, men ikke alle er enige i hva som ligger i dette. Mange teologer har

sett dette som et slags adelsmerke gitt menneskene, at det er dette som skiller de fra andre skapninger, og som setter de i et spesielt forhold til Gud.

Luther ser på mennesket som skapt i Guds bilde i lys av vår opprinnelige rettferdighet for Gud, og konsekvensen blir da at mennesker uten tro ikke har full gudbilledlig status. Andre har pekt på at mennesker har evner som skiller dem fra andre skapninger, som fornuften og det kulturskapende (Henriksen, 1994a:112). Ifølge Henriksen er grunnlaget for å si at vi er skapt i Guds bilde vår relasjon til Gud, og vår representasjon av han.

Mennesket skal leve i skaperverket på en måte som gjør at det representerer Gud. Det er som Guds bilde at mennesket får overdratt herredømmet, og det skal utøve dette på Guds vegne ... Guds relasjon til mennesket gir mennesket en funksjon i skaperverket. Relasjonen mellom Gud og mennesket er grunnleggende for alt mennesket er og gjør (Henriksen, 1994a:112f)

Gudbilledligheten gjør også menneskene til ukrenkelige vesen, ifølge tradisjonelt kristent menneskesyn. Dette gjelder fra livets begynnelse, og uavhengig av menneskets handlinger og evner (Henriksen, 1994a:117).

3.2.2 Menneskenes relasjoner

En del av synet på mennesket som skapt, handler om relasjonene vi er skapt til å leve i. Mennesket er satt både i forhold til naturen, i forhold til medmennesker, i forhold til seg selv og i forhold til Gud. Forutsetningen for disse relasjonene er at Gud allerede har stilt seg i forhold til menneskene (Henriksen, 1994a:114).

Et kristent menneskesyn er tydelig på at menneskene er avhengig av mellommenneskelige relasjoner. Vi trenger et fellesskap å vokse opp i, som gir oss det vi trenger. Fellesskapet er likevel ikke bare en forutsetning for menneskelig liv, men menneskene har også en oppgave i fellesskapet. «Individet har derfor fellesskapet både som forutsetning og som oppgave» (Henriksen, 1994a:115). Henriksen ser også på forholdet mellom mann og kvinne som forutsetning for andre menneskelige fellesskap, og sier dette er den dypeste form for fellesskap, både legemlig og sjelelig (Henriksen, 1994a:116). Jeg vil også her trekke fram det kristne fellesskapet, som har stått sentralt helt siden Jesu tid. Kristne skal bære hverandres byrder (Gal 6,2), oppmuntre og oppbygge hverandre (1.Tess 5,11) og elske

hverandre (bl.a. 1.Joh 4,11). I analysedelen vil jeg blant annet se hvorvidt menneskene blir framstilt som avhengige av et fellesskap i de utvalgte andaktsbøkene.

3.2.3 Synd og skyld

Synd og skyld i Bibelsk perspektiv

Hovedvekten i oppgaven vil som sagt ligge på mennesket som synder. Mange assosierer ordet «synd» med debatt rundt om bestemte handlinger er synd eller ikke, ofte i spørsmål som omhandler seksualitet (Hegstad,2015:118f). Ikke minst har nok media bidratt til dette, ved å blant annet løfte fram konservatives kristnes syn, i spørsmål som for eksempel omhandler homofilt samliv.

Hva er så egentlig synd? Det er mange ulike innfallsvinkler til dette begrepet, og jeg vil begynne med å se på synd, i tilknytning til skyld, i et bibelsk perspektiv. Mennesker har til alle tider påført hverandre smerte og lidelse. Dette blir blant kristne ofte beskrevet ved begrepet synd. Men synd i kristen forstand kan likevel være noe mer enn at mennesker skader hverandre, eller at mellommenneskelige relasjoner blir brutt. «Det viktige ved dette begrepet er at det ikke bare ser fenomenet i et moralsk og mellommenneskelig perspektiv, men at det setter dette i sammenheng med menneskets forhold til Gud» (Hegstad,2015:118). Våre handlinger ses i lys av Gudsrelasjonen, og dypest sett handler synd, ifølge klassisk dogmatikk, om at menneskets relasjon til Gud blir brutt. Synd er altså både en konsekvens av, og grunnen til den ødelagte relasjonen. Også Henriksen (1994a:121) sier at synden ikke først og fremst er gjerninger, men en livsinnstilling, og at: «Læren om synden er den kristne teologiens tyding av at mennesket har avsatt Gud som Herre». Henriksen sier videre:

Synden gjør at mennesket mister evnen til å skjelne mellom hva det er og hva det gjør, fordi det nå gjør tilværelsen avhengig av deg selv. Menneskets verdi blir nå i dets egne øyne avhengig av dets gjerninger (Henriksen,1994a:122)

I Bibelen møter vi synden allerede i 1. Mosebok kapittel 3, i det som ofte kalles syndefallsberetningen. Fortellingen om Adam og Eva viser hvordan mennesket trosset Gud, og konsekvensene dette fikk, både i forholdet til Gud, og i forholdet til hverandre. Det er omdiskutert hvorvidt denne fortellingen er historisk eller

billedlig/symbolsk, og om den snakker om fortid eller framtid (Hegstad,2015:124f), men den debatten vil jeg ikke gå inn i her. Det sentrale for denne oppgaven er at den sier noe om menneskets relasjoner som blir brutt, både til Gud og til medmennesker. Videre i Bibelen leser vi om at mennesker feiler gang på gang, og Bibelen er tydelig på at det er mye vondt i verden. Menneskene vi møter i Bibelen, svikter både Gud og hverandre.

Selv om altså synd dypest sett handler om relasjonen til Gud, gir Bibelen også menneskene retningslinjer for livet, og finner vi flere leveregler og bud som sier noe om hvordan vi er ment til å leve sammen. Det å ikke følge disse kan også bli omtalt som å synde. Det dobbelte kjærlighetsbudet blir ofte trukket fram, og sier noe om det som ble omtalt ovenfor, både Gudsrelasjonen og mellommenneskelige relasjoner: «Du skal elske Herren din Gud av hele ditt hjerte og av hele din sjel og av all din kraft og av all din forstand, og din neste som deg selv» (Luk 10,27). Dette blir også mer konkretisert i de ti bud (bl.a. 2.Mos 10, 1-17). Også her kommer både forholdet til Gud, og forholdet til medmennesker, tydelig fram. Jesus radikaliserer dessuten budene til ikke å bare gjelde konkrete handlinger, men også tanker og ord. Et eksempel på dette finner vi i Matt 5,27f: «Dere har hørt det er sagt: «Du skal ikke bryte ekteskapet». Men jeg sier dere: Den som ser på en kvinne for å begjære henne, har allerede begått ekteskapsbrudd med henne i sitt hjerte.»

Å trosse disse budene vil altså si at man handler mot Guds vilje for menneskene, og at man dermed er skyldig ovenfor Gud. Men er det kun handlinger som bryter med budene som gjør oss skyldige, eller har vi denne skylden i oss fra vi er født, før vi rekker å gjøre noe galt? Dette er et spørsmål som skiller kristne verden over, og som vi nå skal se nærmere på i det kommende avsnittet om arvesynd.

3.2.4 Arvesynd

I den kristne tradisjon er det bred enighet om at alle mennesker har en tilbøyelighet til det onde i seg. Debatten har derimot gått i om denne tilbøyeligheten er synd i seg selv, eller om den bare kan regnes som utgangspunkt for synd. Er synd noe som arves, eller noe vi velger? Og hvis den arves – kan vi likevel regnes som skyldige? Disse spørsmålene har vært, og er fremdeles, svært omdiskuterte blant teologer i ulike kristne sammenhenger (Hegstad,2015:120).

Historisk

Botspredikanten Pelagius, som levde på 400-tallet, snakket om menneskets frie vilje. Synden er ifølge han ikke i menneskenaturen, men mennesker velger fritt å handle mot Guds vilje. Augustin derimot hevdet at kun de første menneskene hadde et reelt valg mellom ondt og godt. Siden de valgte det onde, er dette noe som har preget alle mennesker etter dem. Ifølge Augustin kan derfor ingen klare å ikke gjøre det onde, og han hevder at synden overføres fra generasjon til generasjon ved forplantningen, og at selv spedbarn er syndere -derav begrepet *arvesynd*. Hos Augustin kan vi si at dette dypest sett handler om «menneskets opprør og ulydighet mot Gud, med sjelens orientering mot det kroppslige og synlige i stedet for mot Gud og den usynlige verden» (Hjelde,2010).

En av Luthers elever, Mattias Flacius, gikk enda lenger i å si at mennesket er født med synd – han hevdet at mennesker etter fallet har fått syndens vesen, og ikke lenger er skapt i Guds bilde, men i djevelens (Hegstad,2015:121f). Denne oppfatningen har blitt tydelig kritisert, blant annet i Konkordieformelen hvor det står tydelig at «det er en forskjell mellom menneskets natur og arvesynden ... En natur som også etter fallet er og forblir Guds skapning» (Konkordieboken, gjengitt av Hegstad,2015:122). Confessio Augustana, et sentralt luthersk bekjennelsesskrift fra 1530, sier i 2.artikkel «Om Arvesynden» følgende:

Like ens lærer de at alle mennesker som er forplantet på naturlig vis, etter Adams fall blir født med synd, det vil si uten frykt for Gud, uten tillit til Gud og med begjær, og at denne arvelige sykdom og brist virkelig er synd, som fordømmer og også nå fører med seg den evige død for dem som ikke blir gjenfødt ved dåpen og Den Hellige Ånd. De fordømmer pelagianerne og andre, som nekter at den arvelige brist er synd, og som for å gjøre herligheten i Kristi fortjeneste og velgjerninger mindre påstår at mennesket kan bli rettferdiggjort overfor Gud ved de krefter som ligger i fornuften selv (Den augsburgske bekjennelse av 1530)

Dagens ulike syn

Augustin sitt syn på arvesynd har påvirket den lutherske reformasjonen, og vi vil senere gå nærmere inn i luthersk lære på dette punktet. Også katolsk teologi har hatt arvesynden som sentral i sin syndsforståelse. En viktig forskjell er likevel at i katolsk

lære blir arvesynden tatt bort i dåpen, men man beholder fortsatt disposisjon til å synde. I luthersk forståelse derimot blir arvesyndens *skyld* tilgitt i dåpen, men selve synden blir værende hele livet (Hegstad,2015:123).

Det er også diskutert om en nedarvet synd også betyr at man arver *skyld*. Reformerte kirker har i hovedsak fulgt Augustin, mens for eksempel mange baptister hevder at synden er noe vi har tilbøyelighet til, men som ikke blir til konkret synd eller skyld før man er gammel nok til å synde bevisst. Arvesyndstanken blir derfor ikke aktuell. Dette er en av forklaringene til hvorfor de har voksendåp. Et spedbarn er ingen synder i slik forstand som lutheranere tenker, og trenger derfor ikke frelse.

I de ortodokse kirkene snakkes det mer om menneskets frihet i forhold til synden, og de bestrider også at man kan arve skyld fra tidligere generasjoner (Hegstad,2015:123).

«Synder og rettferdig» – luthersk forståelse av arvesynd

I tradisjonell luthersk lære er en del av arvesyndsførståelsen at kristne er «samtidig rettferdige og syndere» (Hegstad,2015:123), og jeg vil nå se nærmere på dette lutherske begrepsparet.

Rettferdiggjørelsen består i at Kristi død og oppstandelse blir tilregnet mennesket. Ordet forkynnes og virker til frelse, og mennesket får et nytt liv og forlatelse for syndene. Guds nåde, som gjør menneskene rettferdige, utelukker alt av gjenytelse og fortjeneste. Rettferdigheten kan ikke tolkes i moralske kategorier (Henriksen,1994a:197). Selv om mennesket ved nåde er rettferdiggjort, er det i sitt faktiske liv samtidig synder og rettferdig. Det kan sies å være en kamp mellom nytt og gammelt liv. Det er blant annet derfor Paulus stadig formaner også de kristne (Henriksen,1994a:195). At mennesket er både synder og rettferdig henger sammen med synet på en Gud som både gir og krever, og som er lovens og evangeliets Gud (Henriksen,1994a:196). Det kommende sitatet oppsummerer mye av betydningen i at mennesket har en slags dobbelt identitet.

I seg selv er mennesket helt og fullt synder, men i troen (som foregriper Guds endelige nyskapende handling) er mennesket allerede helt og fullt rettferdig, og har fått en ny identitet i Kristus ... Som synder vil det erfare at det aldri strekker til, men i troen på Guds løfter vil det hele tiden kunne ta sin tilflukt til Guds verk i Kristus (Henriksen,1994a:196f)

Ifølge Hegstad (2015:119f) er det ingen tvil om at Bibelen ser synden som noe som er forankret i hjertet; «De konkrete handlinger er manifestasjoner av en orientering som allerede ligger i mennesket». Henriksen (1994a:127f) tar det også som en selvfølge, og et utgangspunkt, at synden er i oss allerede før vi *gjør* en synd, og at synden ikke bare preger våre handlinger, men hele vårt vesen. Han er altså blant de som tar til ordet for det tradisjonelle lutherske arvesyndssynet.

Hegstad (2015) sier at selv om luthersk teologi har møtt kritikk for å ha et pessimistisk menneskesyn, hvor man er født inn i synden, er det viktig å forstå at denne først og fremst handler om forholdet til Gud, og muligheten for frelse. Kun Jesus kan, ved Guds nåde, gi mennesker håp om frelse. Dessuten er det ikke, i et arvesynsperspektiv, slik at mennesker *kun* kan gjøre onde handlinger. Vi må skille mellom det som gjelder ovenfor Gud, og ovenfor medmennesker. Gud kan vise seg i skaperverket også ved at mennesker kan vise godhet og omsorg for hverandre (Hegstad,2015:122).

Uansett om man så hevder at mennesker kun har skyld for de konkrete syndene en har gjort, eller om man har arvesynd, er det bred enighet i kirkens historie om man ikke kan leve et syndfritt liv. «Det å synde er ikke noe man kan velge bort, og fremstår på den måten som en slags skjebne ingen kan komme unna – selv om man naturligvis kan påvirke hvilken rolle synden skal spille i ens liv» (Hegstad,2015:123f). Man kan skille mellom menneskets *grunnsynd* og *handlingssynder*, selv om disse også henger sammen (Henriksen1994a:127). Henriksen(1994a:197) sier også at «Mennesket kan altså ikke bli mer rettferdig, men det kan arbeide for å bryte ned det gamle mennesket som står troen imot».

Nært sammen med dette finner vi også skillet mellom *rettferdiggjørelse* og *helliggjørelse*. Mens førstnevnte har sammenheng med frelsen, handler helliggjørelsen om å stadig bli mer lik Jesus. Man blir rettferdiggjort ved tro, på grunn Jesu død, mens helliggjørelsen ses på som en prosess.

Dagens fokus på arvesynd

Det ser ut til at moderne mennesker har vondt for å avfinne seg med et så negativt syn på menneskelivet som arvesyndslæren taler for. Og følelsen av avstand overfor kirkelæren på dette punktet er nok ikke forbeholdt mer eller mindre aggressive kristendomskritikere; den går langt inn i teologenes egne rekker. På tvers av de

konfesjonelle skillelinjene er det vokst fram en bevissthet om behovet for nytenkning og kritisk diskusjon (Hjelde,2010). Både blant teologer og andre, selv i lutherske sammenhenger, kan arvesyndslæren være et krevende budskap å forholde seg til i moderne tid.

Til og med innenfor forkynnelsen, enten den er liberal eller konservativ, er begrepet bemerkelsesverdig fraværende. Den heftige aggresjonen mot begrepet og forestillingen om arvesynd omfatter ikke bare sekulære mennesker, det griper også om seg, langt inn i rekkene hos kristenfolket, enten det er protestanter eller katolikker (Grande,2010:265)

De fleste ser ifølge Grande (2010) ut til å godta at menneskene ikke er som idealene tilsier. Å si at det er en defekt ved menneskenaturen i seg selv, er mer problematisk.

Hjelde (2010) hevder at vi i vår tid nok ligger nærmere Pelagius, og hans tanke om fri vilje, enn Augustin og hans arvesyndslære. Han hevder også at det kanskje kan argumenteres for at vi bør gi opp synet på at arvesynden startet med ett bestemt historisk menneske, eller at den overføres ved forplantningen. Hjelde (2010) mener likevel noen punkt er ufravikelige;

at synden er en virkelighet som kjennetegner *alle* mennesker – *hele* livet igjennom; at den er en *ufrakommelig* virkelighet og for så vidt har karakter av *skjebne*; at den likevel er menneskets *eget* ansvar og dermed påfører hvert enkelt menneske *skyld* (Hjelde,2010)

3.2.5 Syndsbekjennelse, tilgivelse og frelse

Selv om altså både bibelvers og menneskelig erfaring viser at det er mye synd i verden, er Bibelen også tydelig på løsningen på dette. I Joh. 1, 8f står det: «Sier vi at vi ikke har synd, da bedrar vi oss selv, og sannheten er ikke i oss. Men dersom vi bekjenner våre synder, er han trofast og rettferdig, så han tilgir oss syndene og rensker oss for all urett». Gud vil altså, gjennom Jesus, tilgi menneskenes synd og skyld. Henriksen (1994) sier følgende om forholdet mellom tro, frelse og syndsbekjennelsen:

Det er en innsnevring av evangeliet og frelsen å bare knytte den til syndstilgivelse. Selv om evangeliet forstått som tilgivelse for synd tradisjonelt forutsetter at mennesket forstår at det er i syndens grep og lengter etter å bli befridd ut av det, er det derfor ikke rett å si at det er syndserkjennelse som er grunnlag for det nye livet: Grunnlaget for det nye livet er at mennesker griper Jesu verk i tro (Henriksen,1994a:132)

Ifølge Henriksen (1994a) er det altså ikke kun det å bekjenne sine synder som gir nytt liv. Tilgivelsen er likevel en sentral del av kristen dogmatikk.

3.2.6 Dømt etter tro eller gjerninger?

Guds reaksjon på synden er at han krever mennesker til ansvar for sine handlinger (Hegstad,2015:120). I Det gamle testamentet blir Gud stadig framstilt som dommeren. Han stiller mennesker til ansvar for sine handlinger, både enkeltmennesker og folkegrupper. Dommeren i det Nye Testamentet er Jesus. I Johannesevangeliet 5,22 står de at «Far dømmer ingen, men har overlatt hele dommen til Sønnen». Når Gud dømmer tar han et oppgjør med alt som bryter med hans skapervilje. I den endelige dommen blir dette oppgjøret definitivt.

Frelse er å bli frikjent i dommen. Denne frikjennelsen skjer ikke fordi man er syndfri, men fordi man har fått sine synder tilgitt når man tror på Jesus. I Johannes 3,18 står det at «den som tror på han, blir ikke dømt». Dommen for de som ikke tror er like forutsigbar. Videre i samme vers står følgende: «Den som ikke tror, er allerede dømt fordi han ikke har trodd på Guds enbårne Sønns navn.» Både for de som ikke tror på Jesus, og de som tror, er altså Bibelen tydelig på hva som vil skje.

Selv om disse versene i Johannes 3 kan virke ganske entydige i hva som er grunnlaget for å unngå dommen, er ikke dette en selvsagt sak. Det kan virke til å være to ulike tankelinjer, både i Det nye testamentet, og i debatten blant kristne. I Det nye testamentet finner vi tekster, som den i Johannes 3, som gir uttrykk for at dommen går ut på om man tror på Jesus eller ikke. I andre tekster kan det synes som om man blir dømt etter gjerninger. I Johannes 5.29 står det «De skal komme fram, og de som har gjort det gode, skal stå opp til livet, men de som har gjort det onde, skal stå opp til dom». Men hvordan henger dette sammen med det vi ser i andre vers, at den som tror ikke skal bli dømt? Som nevnt flere ganger vil man jo

gjøre gale handlinger, og synde mot Gud, selv om man tror. Dette trenger likevel ikke være motsigende;

Dersom man ser frelsen og tro som helt uatskillelige, vil dom etter gjerninger virke problematisk, men om man ser frelse som noe som vil gjøre utslag i livet til den troende er det ikke like problematisk. Gjerninger blir da troens frukt, et synlig tegn på at man tror. Dette stemmer godt med det som sies av Jesus i Lukas 6, om at treet kjennes på fruktene. Hvis man dømmes etter gjerninger, er da gjerningene et tegn på at frelsens virkelighet gjør seg gjeldene i den kristnes liv (Hegstad,2015:271)

Ifølge Hegstad (2015) er det altså slik at troen i seg selv vil føre til gode gjerninger – treet kjennes på fruktene. Sagt med andre ord, om vi vil knytte dette mot det vi har sett på tidligere, kan vi si at rettferdiggjørelsen bør føre til helliggjørelse.

Bibelen er uansett tydelig på at det skal være en endelig dom, og at det er to utganger av dommen. Selv om dette har hatt bred enighet i kristendommens historie, er det også noen som stiller seg tvilende til fortapelsen. Det er ikke lett å sammenholde en kjærlig Gud, med en Gud som sender folk til evig fortapelse. Debatten rundt himmel og fortapelse er stadig framme i media, og flere profilerte kristne, som Sigvart Dagsland, har stått fram og sagt at de ikke tror det finnes noe helvete (Bjørnskau,2009).

Noen hevder også at alle vil bli frelst til slutt, og at fortapelsen kun er midlertidig. Dette blir blant annet begrunnet i 1.Korinterbrev 15,28 som sier at Gud til slutt «skal være alt i alle». En annen teori er at det kan være en ny sjanse etter døden, før dommen. Ifølge Hegstad er det utfordrende å tenke at noen vil gå fortapt, tross Guds ønske om frelse for alle. Vi har ifølge han ikke grunnlag for å hevde at alle vil bli frelst, men heller ikke det motsatte. «I tråd med tanken om at Gud ønsker at alle skal bli frelst, er det kirkens oppgave å håpe på og be om hele verdens frelse, samtidig som man forkynner det evangelium som mennesker kan bli frelst ved» (Hegstad,2015:277). Jeg vil ikke gå nærmere inn i denne debatten her, men vi vil senere se på om andaktene framstiller gjerninger som en vesentlig del av frelsen, eller om de kan sies å være på motsatt side – at gjerninger er uvesentlig.

3.2.7 Skyld og skam

Skyld

Henriksen (2003) ser det som viktig å skille synd og skyld, og peker på at relasjonen mellom de gjerne er motsatt av det vi tenker:

Mennesket er ikke en synder fordi det pådrar seg skyld. Tvert imot er det fordi det er en synder som lever i motsetning til Guds bestemmelse for dets liv, at det pådrar seg skyld i forhold til både Gud, medmennesker og seg selv (Henriksen,2003:219)

Her ser vi en slags arvesynds-forståelse ligge til grunn. Det at vi i bunn og grunn er syndere, gjør at også våre etiske og moralske liv er preget av skyld. Det kan også sies at synd handler om relasjonen mellom Gud og mennesker, mens skyldsbegrepet er etisk, og handler om menneskenes handlinger (Henriksen,1994a:131). Også Farstad (2016) peker på at mens skyld handler om menneskene som ansvarlige medmennesker, er ikke synd et moralsk begrep:

Synd betegner i kristen teologi dypest sett det som skiller mennesket fra Guds skapertanke og vilje, og kan best forstås som en eksistensiell menneskelig stilling i relasjonen til Gud, ikke primært som et moralsk begrep (Farstad,2016:256)

Det er også viktig å skille mellom begrepene skyld og skyldfølelse. Det er mulig å være skyldig, uten å kjenne noen skyldfølelse. På samme måte kan man ha skyldfølelse uten å være skyldig, noe som kan betegnes som usunn skyldfølelse.

Skam

Hovedfokuset i oppgaven vil ligge på synd og skyld. Et annet begrep, som likevel ikke er uten relevans, er *skam*. I norsk kultur, og blant norske ungdommer, finner vi fenomener knyttet til kroppsidealer og hva som er et vellykket menneske, og dette har uten tvil en understrøm av skam (Henriksen,2016). Farstad (2016:29) sier at dagens skam er nært knyttet mot en ensom kamp om å lykkes på ulike steder i livet.

Det er viktig å skille mellom skam og skyld. Skyldfølelse handler om at man føler seg skyldig på grunn av handlinger man har begått. Skamfølelsen stikker ofte dypere, og går på selve identiteten og selvfølelsen.

Skyldfølelse refererer til noe du har *gjort*, mens skam refererer til den du *er* ... Skyld vektlegger en avgrenset handling, å *gjøre feil*, mens skam dreier seg om å *være feil* som menneske – det mennesket du er, har ikke verdi *som du er*, du skulle vært grunnleggende *annerledes* (Farstad,2016:29)

Mens skylden kan bli behandlet på konkrete måter, ved tilgivelse og forsoning, har ikke skammen en slik behandling (Farstad,2016:28). Følelsen av skyld og av skam kan også opptre samtidig, og begge er gjerne selvbevisste og moralske følelser, og begrepene forbindes med noe negativt. Også Hellsten (1999) skiller mellom skam og skyld på en lignende måte:

Man kan si at forskjellen mellom skam og skyld ligger i at skylden hører sammen med menneskes handling mens skammen hører sammen med dets eksistens. Skyld blir til gjennom en misgjerning, men skam er en dypere prosess, den har å gjøre med menneskets vesen, dets verdi (Hellsten,1999:42)

Det er ikke dermed sagt at all skamfølelse er usunn. Farstad (2016:34) sier at «sunn skam er gitt oss som en påminner som kan hjelpe oss til å velge det gode framfor det onde». Sunn skam handler blant annet om respekt for egne og andres grenser og integritet, og kan ses på som bindeledd i vår psyke (Holte,2004:85).

Likevel er skam ofte, og kan bli brukt, negativt. Den kan brukes til å styre andre, ved å for eksempel spille på dårlig samvittighet eller en dårlig selvfølelse, og angripe selve selvbildet. Noen er dessuten særlig hardt merket av skam, kanskje har de for eksempel vonde opplevelser de bærer på (Holte,2004: 85). I denne oppgaven vil det først og fremst være de negative aspektene ved skam som tas fram, i betydningen å ikke føle seg god nok eller verdifull for den man er.

I Bibelen er heller ikke skam et ukjent begrep, det omtales flere ganger. Skam er da ofte knyttet til usedelighet, nakenhet, seksualitet, død eller festing

(Monsen,2004:72). Andersen (1991) definerer skillet mellom skyld og skam, sett i et Bibelsk perspektiv, slik:

Mennesket har objektiv skyld når det har brutt Guds bud. Denne skylden er uavhengig av menneskets følelser og moralske innsikt. På grunn av syndens skyld er mennesket under Guds dom og vrede, det er under forbannelse, henvist til Guds straff ... Skam er det følelsesmessige uttrykk for at mennesket har gjort noe galt, at det har feilet ... Skam leder alltid til at mennesket gjemmer seg, til frykt og selvforsvar (Andersen,1991:129f)

3.2.8 Hva fører til skam, og hvordan møte dette i forkynnelsen?

I en religion som handler mye om Guds kjærlighet, nestekjærlighet og menneskeverd, hva er det da som kan føre til at kristne kjenner på skam? Farstad (2016:246ff) peker blant annet på ulike destruktive bilder av Gud, som kan føre til skam, og jeg vil her referere kort til noen av dem.

Dommerguden er den guden som er dømmende, nådeløs og hard. Dette gudsbilde bidrar til frykt og slavisk lydighet, i håp om å slippe vrede og straff, og en følelse av underlegenhet. Et annet gudsbilde Farstad legger fram er *bokholderguden*, en Gud som holder nøye regnskap med alt en foretar seg og tenker. Dette vil oppleves svært truende, og man kan føle at man kommer til kort, og aldri er bra nok. *Prestasjonsguden* er en Gud som først og fremst er oppdragsgiver, som driver menneskene hardt. Dette kan sees i sammenheng med perfektjonisme; man kan aldri være god eller snill nok. Dette gjør også lett at man ser på Guds kjærlighet som en betinget kjærlighet; man må gjøre seg fortjent til å bli elsket. Et annet gudsbilde Farstad løfter fram er *skamguden*, en kontrollerende og fordømmende Gud. «Her er mennesket i beste fall bare elsket på tross av, og det må skjule seg bak Jesus og skamme seg for den man er» (Farstad,2016:253). Et slikt gudsbilde finner ingen kilde i sin relasjon til Gud til selvrespekt og verdighet. Dette kan også bli forsøkt fremstilt positivt, og åndeliggjøres som en form for ydmykhet og åndelighet.

Heldigvis finnes det sunne og gode gudsbilder som ikke fører til skam. Dersom man ser Gud som kjærlighetens, livets og nådens Gud, som vil sine barn vel, kan dette jage bort skammen (Farstad,2016:256).

Alle disse gudsbildene, både gode og dårlige, kan ha opphav i opplevelser og erfaringer man har hatt i livet, ofte i barndommen (Farstad,2016:246ff). Jeg vil ikke gå

nærmere inn i dette her, men det er sentralt å vite at også ungdommen vi snakker om i denne oppgaven har ulike erfaringer, og de kan dermed ha ulike tanker om hvem Gud er, hva slags relasjon de har til han og hvordan de ser seg selv i lys av Gud. Hva slags Gud andaktsbøkene fremstiller, og om de kan være med å gi en skamfølelse, vil jeg komme tilbake til i analysedelen.

Det er likevel ikke bare usunne gudsbilder som kan føre til skam, sett fra et kristent perspektiv. Å unngå å snakke om det vanskelige i livet og troen kan også være skamskapende, dersom en opplever at en ikke kan være seg selv og samtidig kristen (Farstad,2016:255). Det må snakkes sant både om livet, og om våre begrensninger. «Slik kan vi motvirke strevet etter perfektjonisme, og mennesker med en skambasert identitet kan få støtte og erfare solidaritet i sin indre omstrukturering på veien fra krav til nåde» (Farstad,2016:268).

Ifølge Andersen (1991:129f) må skyld møtes med Guds tilgivelse og rettfærdiggjørelse i Jesus Kristus. Skam derimot må møtes med barnekåret; med Guds kjærlighet, nåde og aksept. Den skamfulle finner det ikke frigjørende at synden er sonet, men at Gud sier du har uendelig verdi. Ifølge Farstad (2016:272) har kirken stor erfaring i å møte synd, som alltid har stått sentralt i kristen forkynnelse, men liten erfaring i å møte skam. «Om man kun taler om synd og skyld i møte med mennesker hvis egentlige problem er skam, begår man et teologisk bomskudd som kan oppleves som et overgrep» (Holte,2004:84).

3.2.9 Oppsummering

Oppsummert kan vi si at et kristent menneskesyn har flere sentrale elementer. Vi har blant annet sett på mennesket som skapning, hva det vil si å være skapt i Guds bilde og på menneskets relasjoner. Hovedfokuset i denne delen av oppgaven har likevel vært mennesket som synder. Det er ikke enighet mellom kristne retninger om synd kun er de konkrete gjerninger, eller om det ligger dypere i oss. I følge tradisjonell luthersk lære, handler synd ikke bare om hva vi gjør, men at vi *er* syndere. Dette er det vi kaller arvesyndslære.

Det er som vi har sett diskutert i hvilken grad vi kan bekjempe synden, og hvordan gjerninger og frelse hører sammen. Mens noen bibelvers peker i retning av at gjerninger er uvesentlig for frelsen, finner vi også vers som sier at hva man har gjort blir avgjørende på dommens dag.

Til slutt så vi på forholdet mellom synd, skyld og skam. Mens skyld er et juridisk begrep, og handler om hva man *gjør*, går skammen på selvfølelsen, og den man *er*. Det kan argumenteres for at noen gudsbilder, samt å ikke snakke om livets vanskelige sider, kan føre til usunn skamfølelse. Guds tilgivelse kan møte vår skyld, mens skammen må bli møtt av kjærlighet og aksept.

Det er særlig to spørsmål jeg vil ta med meg, og legge fokus på i analysen av de to andaktsbøkene. For det første vil jeg se på hvordan forfatterne av andaktsbøkene forstår mennesket som synder. Virker det til å være en arvesyndslære, eller er synd mer framstilt som de konkrete gjerninger? Virker syndene og gjerninger generelt til å ha noen sammenheng med frelsen?

For det andre vil jeg se på hvordan andaktene blir lagt fram og aktualisert for ungdommene. Jeg vil drøfte om andaktene treffer dagens ungdom i deres livssituasjon, og om det er rimelig å anta at andaktene vil føre til forsterket skyld- eller skamfølelse.

3.3 Dagens norske ungdommer – hvordan er de, og hva tror de?

Ifølge Weider (2004:9) er forkynnelse for ungdom den viktigste av all forkynnelse, ettersom man her møter mennesker i en svært avgjørende fase av livet. Det kan likevel ikke kun være forkynnelse for forkynnelsens egen del, men forkynnelsen de møter må ta på alvor de spørsmålene de har, og det livet de lever.

I dette avsnittet vil jeg derfor se på hva som opptar dagens norske ungdommer, hva de gjør på fritiden, og hva de tror om livets store spørsmål. Jeg har i hovedsak tatt utgangspunkt i en undersøkelse ledet av Morten Holmqvist, som er gjengitt og drøftet i boka «*Jeg tror jeg er lykkelig...*» (2007). Her ble det utført en kvantitativ undersøkelse, hvor omtrent 1000 ungdom, i alderen 13-16 år, svarte på en rekke spørsmål om alt fra internettbruk og fritidsaktiviteter, til dypere ting, som syn på kropp, venner, familie og tro. Det ble også utført 21 intervjuer, hvor de gikk nærmere inn på de mest sentrale temaene, blant annet tro (Holmqvist,2007:20), som også er det mest aktuelle temaet for denne oppgaven. Holmqvist sin undersøkelse er som nevnt fra 2007, altså 10 år siden. Jeg vil likevel anta at mange av funnene er relevante også for dagens ungdommer. Der jeg tenker det er relevant, vil jeg supplere med noen ferske tall fra Ungdata 2016, som er en undersøkelse blant elever i ungdomsskolen og videregående skole, utført av Velferdsforskningsinstituttet Nova.

3.3.1 Fritiden

En stor del av dagens ungdom sin hverdag er sport. Tall fra Ungdata (2016a) viser at 63 % av ungdomsskoleelever og 40 % av videregående elever, har vært aktive i et idrettslag minst en gang siste måneden.

Svært mange ungdommer bruker mye tid på internett, og størstedelen av denne tiden blir nok brukt på sosiale medier, som Facebook, SnapChat og Instagram. Tall fra Ungdata (2016b) viser at 95 % av ungdomsskoleelever og 97 % av videregående elever bruker dette daglig. Omtrent 80 % bruker minst to timer foran en skjerm på fritiden, og rundt 30 % bruker mer enn 4 timer hver dag ved skjermer (Ungdata 2016b). Over 70 % er dessuten sosiale på nett størstedelen av kvelden, minst to kvelder i uka (Ungdata 2016c).

Hva ungdommen bruker tiden sin på, er i stor grad avhengig av vennene, noe som framkom tydelig i Holmqvists undersøkelse. Hele 89 % oppgav at de fikk være sammen med venner, som et viktig kriterium for valg av fritidsaktivitet (Holmqvist,2007:29). Dette forklarer nok noe av omfanget til bruken av sosiale media, hvor de kan snakke med venner selv når de ikke er sammen fysisk.

3.3.2 Troen

Ifølge Repstad (2000:35) er det ikke sikkert folk tror mindre enn før, noe slike undersøkelser ofte kan gi inntrykk av, men mye tyder på at det de tror sannsynligvis er mindre kirkestyrt enn tidligere. Ofte velges noe fra den kristne tradisjonen, mens andre element fra den tradisjonelle kirkens lære blir unnlatt. Han hevder også at en av kirkens hovedutfordringer er at selv om folk gjerne vil være religiøse, så vil de være det på sin egen måte. Også vår religiøsitet blir altså formet av en individualistisk forbrukerkultur (Repstad,2000:110). Ungdommen kan dessuten ha elementer av ulike trosforestillinger, som egentlig er selvmotsigende. «Relativisme og synkretisme er begreper som beskriver ungdommers oppfatninger av sannhet og religion» (Holmqvist,2007:61).

Ungdata 2016 har dessverre ikke noen ferske tall for hva dagens ungdom tror på. Jeg vil derfor se hva Holmqvist fant på dette, og jeg antar at dette i hovedsak gjelder også for dagens ungdom.

At det er mer mellom himmel og jord er for de fleste en selvfølge (Holmqvist,2007:64). I undersøkelsen sier 43 % at de tror på Gud, 27 % at de ikke tror og 29 % at de ikke vet om de tror. (Holmqvist,2007:51). Det er likevel ikke en

selvsagt sammenheng for ungdommen mellom å tro på Gud (43 %), tilhøre kristendommen som religion (59 %), og å hevde at Jesus er Guds sønn (47 %) (Holmqvist,2007:53ff). Blant de som tror på Gud, er det også mange som utelater det onde – kun 49 % av gudstroende mente at det onde finnes (Holmqvist,2007:67).

Holmqvist (2007) spurte også ungdommen om hvilke ord de forbandt med Gud. De fikk ulike alternativer, og kunne krysse av på alle de mente stemte med deres gudsoppfatning. Mens 33 % så på han som verdens skaper, var det kun 10 % som mente at «dommer» passet til Gud. Kanskje er dette typisk for de vår tid;

Gud kan oppfattes som allmektig og kjærlig, selv om Gud som normgiver er mer fjernt. Det er greit å tro på Gud uten å måtte forholde seg til bud og regler, eller en man skal stå til ansvar for (Holmqvist,2007:53)

Ungdommen er dessuten svært tolerante ovenfor hverandres tro og livssyn. Folk må kunne få tro det de vil. Å hevde at det bare finnes én sannhet derimot, er ikke like godtatt. Dette opplevde de fleste i Holmqvist (2007:62) sin undersøkelse som problematisk. Man skal altså tolerere alt, men ikke at noen kan tro de sitter på sannheten eller fasiten. 83 % mener det er greit å være kristen, 70 % mener det er greit å tro på det som står i Bibelen, mens kun 21 % mener det er greit å tro så mye at man er villig til å dø for det (Holmqvist,2007:89). En så sterk tro er altså ikke akseptert og tolerert blant ungdom flest.

Også blant de som sier de tror på Gud, eller definerer seg innen kristendommen, er det få som går til Bibelen for å finne ut hva som er rett og galt. Kun 2 % i Holmqvist sin undersøkelse (2007:91) mente det var naturlig å finne ut av rett og galt ved å lese en religiøs bok. De fleste lyttet til sin indre samvittighet (36 %) eller snakket med vennene (34 %) når de stod foran et etisk valg.

Det er heller ikke mange av ungdommene i undersøkelsen som oppgav at de går jevnlig i kirken. 7 % gikk omtrent en gang i måneden, og 7 % en gang i uka. Det er omtrent de samme som går i kirken, som også går på kristne ungdomsmøter (Holmqvist,2007:73). Selv blant ungdommene som oppgir at de tror på Gud, eller at de tilhører kristendommen, er det altså svært få kirkeaktive. Mange begrunner dette med at forkynnelsen på møtene oppleves kjedelig og lite livsnær (Holmqvist,2007:79).

Dagens ungdom er, som vi har vært inne på, svært relasjonsorienterte. Det viktigste i livet er venner, familie og kjærlighet. Bare 11 % setter religiøs tro som viktig. Så selv om 43 % sier de tror på Gud, er dette altså ikke så viktig for livet, og religiøse spørsmål oppleves av de fleste lite interessant (Holmqvist,2007:83f). Det kan virke som om holdning til tro blant dagens ungdom kan uttrykkes slik:

Dersom sannheten både er her og der og over alt, ja også inne i meg, hvorfor skal jeg da bruke mer av min allerede travle hverdag til å finne en sannhet som egentlig ikke lar seg finne – i hvert fall ikke på ett sted – det kan da vel ikke være så viktig? (Holmqvist,2007:118)

Ungdommen generelt ser altså ikke noe stort behov for å lete etter sannhet, og de tror ikke denne finnes i en bestemt religion. Meningen med livet knyttes heller ikke i særlig grad til religion. De fleste i Holmqvist sin undersøkelse hadde derimot en klar «leve-her-og-nå-holdning». Selv om nesten 60 % av og til tenker over meningen med livet, virker det ikke som om de opplever noen dypere mening, og det virker heller ikke som om de savner en dypere mening. De har drømmer og mål i livet, og ser ikke behov for noen større sammenheng å sette livet sitt inn i (Holmqvist,2007:109f). Holmqvist oppsummerer dette på en god måte:

Her står vel norsk kristenhet overfor en utfordring, når livet ikke oppleves meningsløst selv om man sier det ikke har noen mening. Hvem søker vel lykken hos Jesus når man er lykkelig i seg selv? (Holmqvist,2007:111)

Å utgå fra en teori om at livet oppleves meningsløst og tomt for norske ungdommer uten en tro på noe større, blir derfor ikke riktig. Det er nødvendigvis ikke slik at de som ikke tror på noe mer enn her og nå, går rundt med en lengsel eller en følelse av tomhet. Hovedprosjektet for norske ungdommer er i hovedsak ikke religiøst, det er å være lykkelig. Religion er muligens aktuelt, dersom det kan gi mer lykke (Holmqvist,2007:118f).

3.3.3 Hvordan har de det?

Dagens norske ungdommer møter krav og forventninger til seg selv flere steder enn tidligere generasjoner, og det er skrevet mye om hva Facebook og andre sosiale medier kan gjøre med ungdommers selvbilde. Det er ikke lenger bare det som foregår i skolegården, eller på fysiske møter, som påvirker hva ungdommen tenker om seg selv.

Utseendefokuset er svært stort, og for mange ungdommer er det viktig å få positive kommentarer på bilder de legger ut på internett. De bør helst ha mange «følgere» på Instagram, mange «likes» på bildene på Facebook, og motta SnapChat-meldinger ofte. Får de ikke dette, kan de lett føle seg utenfor, mislykket og ensomme. Selv om denne generasjonen, som vi så tidligere, har mulighet til å være sosiale døgnet rundt, trenger ikke sosiale medier nødvendigvis bidra til bedre vennskap og mindre ensomhet. I Holmqvist sin undersøkelse var det over 40 % som oppgav at de ofte følte seg ensomme, og han hevder dette har sammenheng med sosiale medier.

Kanskje ironien er at teknologien som gjør at jeg kan ha kontakt med mange mennesker hele tiden, samtidig får meg til å føle meg ensom når SMS-ene ikke tikker inn, eller når ingen er på MSN? Da kommer tankene: «Hvorfor er det ingen som kontakter meg?» (Holmqvist,2007:101)

Selv om MSN nå er skiftet ut med blant annet Facebook, er dette like gjeldende – sosiale medier kan gjøre det ekstra sårbart å sitte alene, når meldingene eller Facebook-kommentarene uteblir.

Samtidig som mange ungdommer sier de er ensomme, og mange er misfornøyde med sitt utseende, er det også veldig mange som oppgir at de er lykkelige. Hele 83 % i Holmqvist (207:103) sin undersøkelse sa de var meget eller passe lykkelige. Kanskje sier dette noe om en forventning om at livet skal være godt og lykkelig. Det er dessuten gjerne det positive som blir lagt ut på sosiale medier – bilder hvor man er sosial og vellykket. Hegna, forsker ved Nova, sier at «problemet er at de sosiale mediene ikke viser bredden av livet, men heller understreker det vellykkede» (Hafsaas,2014). Dette er noe som igjen fører til et forsterket press på å fremstå vellykket og lykkelig.

I Ungdata 2016 var det over 70 % som trodde de ville få et godt og lykkelig liv (Ungdata 2016d). Også ungdommene Holmqvist intervjuet syntes å ha tro på framtiden. De hadde dessuten tro på seg selv, og mange hadde klare ambisjoner. Ifølge Holmqvist er ikke janteloven like synlig i denne generasjonen (2007:107f).

3.3.4 «Generasjon prestasjon»

Dagens ungdom blir ofte referert til som «generasjon prestasjon». I dette ligger blant annet at presset i dag ofte ligger i å være *best*, ikke bare *god nok*. Siden mulighetene er så mange til hva de kan bruke livene sine på, har mange en sterk forventning til seg selv om hva de skal utrette. De blir fortalt at bare de jobber hardt nok, kan de nå så langt de vil, og at alt er mulig for dem som virkelig vil. Psykolog Linn Rødevand peker på noe som er galt i dette budskapet ungdommen blir overøst med:

Verden er ikke rettferdig; det er ikke nødvendigvis samsvar mellom innsats og resultat. Evner og ressurser, inkludert de inni individet og i det sosiale miljøet i form av sosial støtte, er heller ikke jevnt fordelt. På denne bakgrunnen mener jeg at det blir ukorrekt å påstå at bare du strekker deg langt nok, vil det som først fremsto som umulig, bli mulig (Rødevand,2015)

Det er likevel både fordeler og ulemper med at ungdommen stadig får høre at alt er mulig. For noen kan det gi en motivasjon og en positiv tro på seg selv, at man kan klare noe, på tross av kanskje dårlige forutsetninger. For mange andre derimot bidrar dette til ekstra press; de har jo tross alt alle muligheter, og må derfor prestere. Dersom de mislykkes i noe de jobber mot kan det oppleves som et voldsomt nederlag, og gå på selvtilliten løs; det er jo tross alt bare deres egen feil. Også Holmqvist, som peker på ungdoms behov for å framstå lykkelige, stiller spørsmålet «Er det rom for å ikke lykkes i omgivelser med så mange forventninger? ... Kan en utfordring være at ingen tør innrømme når man mislykkes?» (Holmqvist,2007:117).

3.3.5 Oppsummering og andaktsbøkers relevans

I dette avsnittet, om dagens norske ungdommer, har vi altså sett hva som preger deres hverdag, selvbilde og tanker om livet. Mye av tiden blir brukt med internett, og særlig sosialene medier tar mye av fritiden. Som vi har sett er relasjoner, og særlig

vennskap, svært sentralt for ungdommene, og preger både hva de gjør og hva de tenker.

Lykke står høyt i fokus for dagens ungdommer, og de ser ofte seg selv som lykkelige, på tross av ensomhet og at de ikke ser noen dypere mening med livet. Et liv uten mening oppleves ikke nødvendigvis meningsløst. Det er derimot viktig å prestere, både på skolen og i det sosiale livet, noe som har gitt denne generasjonen merkelappen «generasjon prestasjon».

Som vi har sett tror mange på Gud, men svært få mener at dette skal styre livet eller etiske valg. Holmqvist sin undersøkelse sier dessverre ingenting om andaktsbøker, og hvor mange ungdommer som leser disse. Ettersom så få ungdom får høre bibelundervisning og lære om troen på gudstjenester og kristne møter, vil det være avgjørende hva de lærer andre steder. Kanskje er det en del ungdom som definerer seg innenfor kristendommen, som først og fremst lærer om Gud og troen gjennom en andaktsbok? Hva de i så fall lærer her, er utgangspunkt for mye av drøftingen i denne oppgaven. Hvis gudstjenestene blir kjedelige, og ikke møter ungdommen der de er – klarer andaktsbøkene i denne analysen, som jo er skrevet for nettopp ungdom, å fange deres oppmerksomhet, og å virke aktuelle?

Hvordan mennesket som synder blir aktualisert for dagens ungdom, er som vi har sett en sentral del av min problemstilling. I dette ligger både om den treffer ungdommer og deres situasjon, men også hva den i så fall kan gjøre med dem, hvordan de ser på seg selv og på livet. Jeg vil mot slutten av oppgaven også drøfte hvorvidt andaktene bidrar til å redusere prestasjonsfokus hos dagens ungdommer, eller om kristenlivet blir fremstilt som nok en arena de må lykkes på.

4. Metode

I denne delen av oppgaven skal jeg se på hva slags metode, altså hvilke verktøy jeg skal benytte, når jeg senere skal analysere andaktsbøkene. Andaktene jeg har sett på er kun skriftlige, hermeneutikken er derfor selvsagt svært sentral. I dette kapittelet vil jeg derfor begynne med å se på metoder fra dette fagområdet. Henriksen (1994b) sine metoder innen teologisk hermeneutikk er særlig relevante.

Jeg vil likevel ikke kun holde meg til hermeneutiske metoder i analysen av disse andaktsbøkene. Selv om dette er skriftlige tekster, skiller de seg fra både sakprosa og skjønnlitteratur. Målet til andakter er ikke i hovedsak å opplyse, engasjere eller underholde, men de ønsker å nå leseren på en måte som griper inn i selve livet.

Andaktsbøkene er forkynnelse, formidling av Guds Ord, og nettopp dette har de til felles med muntlige andakter og prekener. Jeg vil derfor se på noe av det som er skrevet om prekenanalyse. Selv om dette skiller seg noe fra analyse av skriftlige andakter, er det flere likhetstrekk. Vi finner derfor mange verktøy her som vi kan dra nytte av når vi skal analysere og sammenligne to andaktsbøker. Jeg har særlig sett på Jakobsen og Øierud (2009) sin *Prekenbeskrivelse*, hvor de går forholdsvis grundig til verks i hvordan man kan beskrive og analysere prekener, og Gaarden (2015) sin forskning, som tar for seg tilhørerne av en preken.

4.1 Hermeneutikk

I denne oppgaven er tolkning av tekst relevant på to nivå. For det første har forfatterne av andaktsbøkene i stor grad tolket tekster fra Bibelen. I denne oppgaven blir det særlig aktuelt å se hvordan de har forstått, og dermed fremlegger, tekstene i Bibelen som omhandler mennesket som synder.

Det andre nivået av teksttolkning, er at jeg igjen skal tolke og analysere andaktene i «Ung tro» og «Hva skjer a' Gud?». Det er her hovedfokuset i oppgaven vil ligge, på hvordan tekstene legger frem mennesket som synder. Hva slags teologi virker det til at ligger bak, og hvordan klarer forfatterne av andaktsbøkene å formidle og aktualisere dette til leserne sine?

4.1.2 Generell hermeneutikk

Læren om fortolkning av tekster kalles hermeneutikk, og «betegner de humanistiske vitenskapenes særlige metode (Dilthey), eller en filosofisk teori om all forståelse (Heidegger)» (Alnes,2015).

Med den *hermeneutiske sirkel* menes at man veksler på fokus mellom leser, tekst og erfaring. Helheten må dessuten leses i lys av delene, og motsatt. Først når den som tolker teksten kjenner «koden» teksten er skrevet i, blir han fortolker og driver hermeneutikk (Henriksen,1994b:13f). I denne oppgaven vil jeg ikke snakke så mye om opprinnelsen til teksten, eller situasjonen den er skrevet i. Fokuset her ligger først og fremst mellom tekst og mottaker. Jeg skal særlig se hva selve andaktsteksten formidler, og hvordan den kan antas å møte leserne.

Forteller og forfatter

I en tekst er ikke nødvendigvis forfatteren identisk med fortelleren. Mens fortelleren finnes i selve teksten, står forfatteren utenfor. Vi kan også si at det finnes en formidler, som ønsker å bruke forfatterens fortelling (Mogstad,2000:113). I andaktsbøkene i denne forskningen har vi to forfattere, Young (2011) og Kvalbein (2012), men hvem som virker å være formidler og forteller vil jeg komme tilbake til.

Mottaker

Ifølge Henriksen (1994d) er hermeneutikk mye mer enn tolking av tekst. «Hermeneutikkens oppgave er nært knyttet til forståelsen av tekstens budskap, og synet på i hvilken grad man oppfatter dette budskapet som meningsfullt og gyldig for oss i dag» (s.263). Den samme teksten kan altså bli møtt og forstått ulikt av forskjellige lesere, og til ulike tider.

I denne forskningen er mottakerrollen aktuell på tre nivå. Første nivå er andaktsbokforfatteren som leser av Bibelen. Han møter bibeltekstene med sine forutsetninger og bagasje, og dette vil prege hvordan han igjen fremlegger Bibelens budskap.

De to neste nivåene dreier seg om selve andaktstekstene, og dette er i fokus i denne forskningen. Jeg vil i hovedsak se på ungdommen som mottaker, og hvordan de kan tenkes å møte andaktene, sett i lys av det vi nå vet om denne generasjonen. Samtidig er heller ikke jeg, som forsker og teksttolker, uten forforståelse. Jeg møter andaktstekstene jeg skal analysere med mine egne forutsetninger, opplevelser og

personlighet, og dette vil være med å forme hvordan jeg leser andaktene. Ingen kan møte en tekst helt nøytralt.

Forfatteren har ofte en forestilt mottaker når han skriver – en leser han ser for seg. I en andaktsbok antas i hovedsak mottakeren identisk med leseren. Når det står «du» er det et budskap direkte til leser. Dette kan stå i fare for å gi leseren kun én mulig tolkning av teksten, siden han litterært sett er identifisert med mottaker av teksten. «Hans stillingtagen til fortellingens budskap vil da være avhengig av om han aksepterer den oppfatning mottakeren blir gitt av forfatteren. Slik sett kan forfatteren styre tolkningen av fortellingen» (Mogstad,2000:114). Det kan være aktuelt å studere sammenhengen mellom implisitt leser, altså den forfatteren ser for seg, og historisk leser, den som faktisk leser teksten (Lothe,2003:27). Dersom leseren ikke føler at «du» treffer, mister forfatteren troverdighet. Dette er noe av det vi skal vurdere her. Forfatterne er begge tydelige på at det er dagens ungdommer som er den implisitte leseren – men treffer de egentlig denne målgruppen?

Selve teksten

Det er mulig å analysere kvantitativt, ved å for eksempel undersøke i hvor stor grad et tema tas opp. I denne oppgaven vil jeg derimot fokusere på kvalitativ analyse, og se *hva* som blir sagt om Gud, mennesket og om synd, og *hvordan* dette framlegges.

4.1.3 Teologisk hermeneutikk

Henriksen (1994b) viser hvordan ulike tolkninger og forståelser av budskapet i en tekst er avhengig av kulturelle og filosofiske strømninger. Han bedriver først og fremst teologisk hermeneutikk, med tolkning av bibelske tekster i sentrum. Også forfatterne av andaktsbøkene har, som vi har vært innom, tolket bibelske tekster.

Boken til Henriksen ser blant annet hvordan bibeltolkningen har forandret seg gjennom tidene. Begge andaktsbøkene jeg har analysert i denne oppgaven er skrevet i nyere tid, og det er derfor vår tids bibeltolkning som her vil være mest relevant.

Vi lever nå i et sekularisert samfunn, og ifølge Henriksen fremstår verdensbildet for det moderne menneske helt annerledes enn det man finner i Bibelen. «Selv for mange teologer synes det som en umulighet å integrere det bibelske verdensbildet i det moderne. I stedet synes den moderne verden å klare seg desto bedre uten teologiske perspektiver» (Henriksen, 1994c:173). Kirken har

dessuten ikke lenger den samme innflytelsen på folks tenkemåte, og det moderne menneskets moral henger ikke nødvendigvis sammen med kirkens forkynnelse. Henriksen (1994c:173) siterer den tyske filosofen Lübbe, som definerer sekulariseringsprosessen som «sosiale prosesser, der individets tilhørighet til religiøse institusjoner blir nøytralisert i forhold til deres øvrige sosiale bindinger».

Ifølge Henriksen (1994d:263) kan ikke bibeltolkning, annen teksttolkning og virkelighetstolkning skiller helt fra hverandre. Tolkens kulturelle omgivelse og samtid spiller også inn.

Min forforståelse som forsker

Jeg har tidligere kommentert hvordan jeg som forsker heller ikke er nøytralt innstilt ovenfor mitt analysemateriale. Ettersom det ikke er noen klar metode for å analysere en andakt, er det kanskje en større fare for at min egen forforståelse vil prege hvordan jeg møter andaktene. Det er som nevnt umulig å møte en tekst objektivt, og uten fordommer, noe det er viktig å være bevisst over. Min egen bakgrunn vil påvirke hvordan jeg leser andaktene.

Som oppvokst i et kristent luthersk miljø har jeg mange av de kristne begrepene innarbeidet, og jeg er opplært i den lutherske innfallsvinkelen til temaene jeg her skal se på. Selv om mitt hovedfokus her ligger i hvordan andaktsbokforfatterne forstår og fremlegger mennesket som synder, er det viktig å selv være bevisst på egne tanker rundt dette, og at dette nok spiller inn på hvordan jeg igjen leser andaktene.

4.2 Homiletikk

Ettersom andakter har det til felles med prekener, at de er forkynnelse av Guds Ord, ønsker jeg å benytte en del verktøy fra arbeid med prekener. Læren om prekener kalles gjerne *homiletikk*. Dette vil gi oss andre verktøy enn hermeneutikken, og til sammen vil de danne en god bakgrunn for å analysere de to andaktsbøkene.

4.2.1 Hva er forkynnelse, og hva kjennetegner god forkynnelse?

Jeg vil bruke *forkynnelse* som en fellesbetegnelse på det som foregår i en preken og i en andaktsbok, og jeg vil omtale både den som holder prekenen og den som skriver andaktsbok som *forkynnere*.

I tradisjonell evangelisk teologi, særlig i oppgjøret mot liberalismen på 1900-tallet, fremheves prekenen som Guds Ord. En prest skulle ikke «stå i veien for Guds Ord» (Gaarden,2015:13). I et slikt syn på forkynnelse ligger en forestilling om at presten er et slags nøytralt medium, som på en objektiv og entydig måte kan presentere bibelske tekster, også kalt *transfermodellen* (Gaarden,2015:77).

Denne transfermodellen er naturligvis ikke blitt stående uimotsagt. Det er nå bred enighet om at en preken er mye mer enn en objektiv formidling av Bibelens ord. En nøytral stilling til bibelteksten og dens innhold er et ideal som er umulig å leve etter (Henriksen,1994d:268). Hvilke andre faktorer som derimot spiller inn, kommer vi tilbake til flere ganger i dette avsnittet, men først skal jeg drøfte hvorvidt vi kan dele prekener og andakter inn i god og dårlig forkynnelse.

Hva som er god forkynnelse er selvsagt ikke objektivt. «Kriteriene for hva god forkynnelse er, ligger ikke fast en gang for alle, men må hele tida utvikles og reforhandles» (Jakobsen,2009:33). Dette varierer etter tid, sted, menighet – ja fra person til person. Selv samme person kan gjennom livet forandre mening om hva som kjennetegner en god preken eller andakt. En periode av livet har man behov for trøst og oppmuntring, en annen for formaning og rettledning. Jakobsen (2009) sin prekenveiledning forutsetter at det finnes flere gode måter å drive god forkynnelse (s.38), og det samme vil jeg påstå gjelder for skriftlige andakter.

Det er heller ikke en selvsagt sammenheng mellom en spennende og en rett preken. «En preken kan være rett og samtidig kjede vettet av folk. Den kan være engasjerende, men tanketom» (Jakobsen,2009:25). Dette gjelder også andaktsbøkene for ungdom. Et andaktsstykke kan være teologisk riktig, men dersom det ikke treffer ungdommen har teksten feilet. I motsatt tilfelle kan leseren bli engasjert og synes at teksten er underholdene, men innholdet er diffust eller meningsløst. Da forsvinner også noe av formålet med en andakt – som jo er å prege leseren med sannheter fra Bibelen. Dette er som nevnt ikke først og fremst underholdningslitteratur. Selv om jeg vil si meg enig i at det ikke kun er en måte å skrive andakter på, vil jeg likevel mot slutten av oppgaven drøfte om all forkynnelse er like god, når man skal gi ungdom et bilde av sentrale temaer i kristendommen, og om det egentlig finnes en fasit på hva som er «teologisk riktig».

Målet for prekener i Norge har lenge vært å «destillere vekk alt overflødig fra bibelteksten og sitte igjen med noen sentrale innsikter som kan formuleres med et entydig kognitivt språk» (Jakobsen,2009:100). I senere tid har derimot flere hevdet at

en ikke bør se bort ifra det store mangfoldet i de bibelske tekstene, for eksempel når det kommer til sjanger. «Ei viktig utfordring for prekenkunsten ... er nettopp hvordan mangfoldet i tekstformer kan komme til uttrykk i et mangfold av prekenformer – og dermed et mangfold i prekenopplevelser» (Jakobsen,2009:100). Det samme vil være en utfordring i andaktene – gir de en mangfoldig framstilling?

Jeg vil altså begynne med å slå fast at forkynnelse aldri er nøytral formidling av sannheter fra Bibelen, samt at det ikke er noen fasit for hva som er en god andakt. Videre i kapittelet vil jeg derfor se på noe av det som er med på å utviske transfermodellen, og som viser at det er mye mer som spiller inn når Guds Ord skal formidles.

4.2.2 Kontekst

Konteksten er den sammenhengen og situasjonen noe skjer i. Det handler om omgivelsene rundt, når på året og når på dagen det skjer, hvem som er tilstede – altså det som finnes i situasjonen utenom selve ordene som blir formidlet. Både for en preken i en full kirke, og for en ungdom som sitter alene med sin andaktsbok, vil konteksten være betydningsfull.

Kontekst gudstjenestepreken

En muntlig framført preken kan oppleves ulikt i en stor statskirke i Oslo, og et lite bedehus på Sørlandet, selv om ordene er de samme. Noen prekener er tydelig påtenkt en konkret gruppe tilhørere, ved at den for eksempel forutsetter at noen personer eller hendelser i et lokalmiljø er kjent for mottakeren.

Prekenforkynnelse skjer vanligvis på et bestemt sted, og til en bestemt tid. Taleren bør da forsøke å holde en preken som er tilpasset sin forsamling. «Målet bør ikke være å holde en tale som nærmest uten redigering er klar for å bli trykt i en prekensamling» (Jakobsen,2009:68).

Jakobsen (2009:69) skiller også mellom kulturkontekst og situasjonskontekst. Kulturkonteksten er den brede konteksten, som for eksempel tida vi lever i, og landet vi bor i. Situasjonskonteksten handler om der og da, for eksempel hvem som er tilstede, når på dagen prekenen blir holdt, og konteksten til bibelteksten det blir preket rundt.

Kontekst andaktsbok

Som tidligere påpekt er ikke målet for en gudstjenestepreken for en gitt forsamling at den skal passe inn i en prekensamling. I andaktene vi skal se på er det derimot nettopp dette som er tilfellet; de er omtrent som prekener i en prekensamling. En andaktsbok kan i teorien bli lest av hvem som helst, hvor som helst, og når som helst. Andaktsbokforfatteren har dermed helt andre utfordringer enn for eksempel en prest i Den norske kirke når det kommer til kontekst. Hvem som leser andaktene, og hvor og når de blir lest, er ikke gitt. På dette punktet har altså andaktsbøkene mer til felles med radioandaktene.

Situasjonskonteksten for skriftlige andakter er det altså vanskelig for forfatteren å forutse. Kulturkonteksten derimot kan han ofte vite noe om, som når en norsk forfatter skriver til norske ungdommer. I en av andaktsbøkene jeg analyserer, «Hva skjer a' Gud?», er det likevel slik at selv om den i utgangspunktet ble skrevet til amerikanske ungdommer og en amerikansk kontekst, er den oversatt til blant annet norsk, og leses dermed også i en norsk kulturkontekst.

4.2.3 Teologi og bibelbruk

Forkynnere, både av prekener og andaktsbøker, blir ofte plassert i teologiske «båser». Det er ikke uvanlig å tenke at de viktigste motsetningene for eksempel går mellom skapelsesteologi og åpenbaringsteologi, eller konservativ og liberal. En annen motsetning kan være mellom bibelbaserte og kontekstuelle teologer. Ettersom denne oppgaven ikke er forfatterfokusert vil jeg heller ikke bruke mye plass på å plassere andaktsbokforfatterne i slike grupper. Jakobsen (2009) nevner at man kanskje heller bør se på hva slags bibeltekster og hva slags kontekst det blir henvist til, og dessuten hvordan disse blir brukt i prekenen (Jakobsen,2009:84), noe jeg finner mer fruktbart for min studie.

Det finnes flere modeller og inndelinger for teologi i tekster, for eksempel deler Tracy (gjengitt av Jakobsen,2009:86) inn i ortodoks, liberal, nyortodoks, radikal og revisjonistisk. Stephan B. Bevans (gjengitt av Jakobsen,2009:85) presenterer i boka *Models of Contextual Theory* seks ulike måter å utlegge forholdet mellom evangeliet og kontekst. Disse går blant annet på om man bruker kulturelle trekk for å klargjøre budskapet, om man er kritisk mot kulturelle forhold, eller om det ligger til grunn at kulturelle forhold og evangeliet gjensidig utfordrer hverandre.

Et annet teologisk spørsmål er hva slags erfaringer det refereres det til, noe som ikke er helt ulikt fokuset på forholdet mellom kontekst og evangelium, ettersom våre erfaringer henger nøye sammen med konteksten vi lever i.

Den teologiske profilen viser seg altså gjennom hvilke typer erfaring (allmenne, spesielle) og med hvilken kvalitet (positiv, negativ) evangeliet settes i sammenheng med, og om evangeliet blir presentert i forlengelse av disse erfaringene, som kontrast til erfaringene eller som helt indifferent til dem (Jakobsen,2009:92)

Vi kan også spørre oss om hva som er prekenens kommunikative handling, og om intensjonen er å endre, justere, bekrefte eller nyskape noe hos mottakeren (Jakobsen,2009:57). Dette vil være relevant for min analyse, og jeg vil blant annet se på om forfatteren søker en endring hos leseren, at han for eksempel slutter med konkrete synder, eller om intensjonen først og fremst er å bekrefte leseren som god nok.

Det er dessuten viktig å ikke bare se på innholdet når teologien i forkynnelse skal analyseres. «En klassisk fristelse ved prekenveiledning er innholdismen, altså gå ut fra at det teologiske innholdet er det eneste som betyr noe» (Jakobsen,2009:25). Denne «innholdismen» kan nok også være en felle i arbeidet med skriftlige andakter. Selv om kommunikasjonen i vårt analysemateriale ikke har like mange elementer som en muntlig framføring, vil ikke bare det teologiske innholdet være relevant. Hvordan språket treffer ungdommene, som er målgruppen i disse bøkene, er også avgjørende. «Teologi er ikke noe som finnes uavhengig av ordvalg og kommunikasjonen som helhet» (Jakobsen,2009:39). Brukes det for eksempel for vanskelige ord, hjelper det lite at det teologiske innholdet er godt. Hvilke ord som er brukt i andakten og hvordan budskapet kommuniserer med ungdommen, vil påvirke hvordan teologien kommer fram.

Mens en prest i Den norske kirke gjerne har en kirkekalender, med konkrete tekster det skal tales over, å forholde seg til, har en andaktsbokforfatter mye friere tøyler. Det interessante da blir nettopp hvilke tekster de velger å presentere for ungdommen, og ikke minst; hvilke tekster de *ikke* presenterer.

4.2.4 Tilhørernes opplevelse av forkynnelsen

Mottakeren av forkynnelse, i historisk lys

Det er mulig å se på en preken, eller en andakt, fra ulike perspektiv. Tradisjonelt har en sett på selve prekenen, og ikke reist spørsmål om hvorvidt tilhørernes forståelse stemmer med talerens intensjon (Gaarden,2015:11). Dette synet på forkynnelse er nok ikke helt tilbakelagt.

Den implicitte kommunikationsteori er den såkaldte transfermodell, der forstår kommunikation som overførsel af viden fra en taler til en tilhører. Teoretisk er den aflivet av mange, men i praksis er den mere sejlivet (Gaarden,2015:11)

I kirkens historie har det, som vi har sett tidligere i dette kapitlet, vært en tanke om at taleren forkynner Guds rene ord, og forsamlingen tar imot dette ordet fra Gud. Denne transfermodellen, hvor et budskap bare blir overført direkte fra taler til forsamling, har ikke blitt stående uimotsagt. Det ble på slutten av det 20. århundret en diskusjon om hvorvidt talerens retorikk og troverdighet også har betydning for menneskers tro (Gaarden,2015:76ff).

Til nå har vi fokusert på selve forkynnelsen, og sett litt på konteksten rundt denne. Etter hvert ble det også tatt med i diskusjonen hvilken rolle tilhøreren har, og det er dette vi nå vil se litt nærmere på. *The new homiletic* er tilhørfokusert, og vil plassere eierskapet for prekenens meningsproduksjon hos de lyttende. Preken er en interaktiv hendelse, hvor tilhørerne på ulike måter har en aktiv rolle. *The new homiletic* gir dessuten erfaringen en svært sentral plass i troen. Gaarden (2015:99) siterer en dansk teolog, Anne Marie Aagaard, som sier at «Alle former for tro der har mulighed for at overbevise, må have hager ind i den enkeltes egne erfaringer». Tilhørere ønsker ikke bare en tolkning av teksten, men en tolkning av deres eget liv i lys av teksten. Dansken Svend Berg sier at «Troen er selve bevægelsen fra troserfaring til livserfaring, en bevægelse, som planter troens virkelighed midt i livet» (gjengitt av Gaarden,2015:99).

Gaarden (2015:105) anklager *The New Homiletic* for å forutsette at predikanten og kirkegjengerne har felles erfaringer, noe hennes undersøkelse tydelig viste at var feilaktig. De er likevel enige om at erfaring er svært sentralt.

Ifølge John McClure kan man tale til en sammensatt forsamling, ved å ta inn menighetens erfaringer. Han formulerte en homiletikk kalt *Other-wise preaching*, som

kom på begynnelsen av det 21. århundret. Denne retningen deler The New Homiletics sitt fokus på erfaringen, men her er det større fokus på tilhørernes forskjellighet, og de fremmede elementene mellom prekenen og tilhørerne. Gaardens undersøkelser, som vi snart kommer tilbake til, støtter her McClure.

McClure sier blant annet at tilhørerne lytter mer og bedre når de opplever å ha en relasjon til taleren (Gaarden,2015:83). Denne homiletikken opererer ut ifra et postmoderne sosialkonstruktivistisk paradigme, men sier ikke hvilke konkrete konsekvenser dette gir for prekenens kommunikasjonsteori (Gaarden,2015:19f).

Ifølge Gaarden (2015:108) er problemet med McClures teori påstanden om at ettersom om mennesker har ulike erfaringer, skal disse tas med i prekenen for å unngå erfaringshegemoni. Kirkegjengerne Gaarden snakket med etterlyste derimot ikke en prest som representerte deres egne erfaringer eller teologi, men en *autentisk* prest. Vi skal nå se nærmere på Gaardens undersøkelse og funn.

Gaardens forskning

Kristendommen har gjennom historien blitt forstått som et område som er helt usammenlignbart med andre fag. En vanlig oppfatning har vært at Guds virkelighet er uavhengig av, og større enn, vår virkelighet og forståelse, og vi kan derfor ikke undersøke hans virke i verden ved empirisk analyse. Men som Gaarden (2015) påpeker er det «mennesket, der bedriver teologi, erkender og tror» (s.30). Troen er knyttet til mennesker som tror, og hun finner det derfor fruktbart å undersøke empirisk hva som skjer med disse menneskene når de hører en preken.

Mens den klassiske prekenteologi så langt har vært preget av tenking og teori, har Gaarden som utgangspunkt at prekenens teologi kan lære av vanlige menneskers erfaring. En analyse av en empirisk undersøkelse kan derfor gi nye perspektiv til homiletikken (Gaarden,2015:14). «Fides quae, det man tror på, kan ikke defineres uafhængig af fides qua, troen, som menneskelig aktivitet» (Gaarden,2015:33).

Gaarden har i sin forskning kombinert empirisk basert praksisundersøkelse med homiletisk teori. Hun utførte et kvalitativt forskningsintervju, og analysert resultatene etter *grounded theory*, en åpen metode som ikke kategoriserer hvordan lytterne opplever prekenen(2015:20f). Hun spurte ulike gudstjenestedeltakere, fra ulike kirker og i ulike livssituasjoner, hva de opplevde under gudstjenesten, hva de hørte i prekenen og hva prekenen gjorde med dem (Gaarden,2015:57).

Et av de mest sentrale funnene, særlig for min oppgave, er at det ofte høres noe annet av tilhørerne enn det som var talerens tanke bak prekenen. Gaarden (2015:84ff) finner blant annet at når de som har hørt prekenen blir bedt om å fortelle om hva de har hørt, blir det presten har sagt blandet sammen med de tankene de selv fikk under talen. Innholdet i deres egne tanker kunne dessuten ligge langt fra prestens intensjon. «Således bliver ordene fra prædikenen bearbejdet i en indre dialog, kontekstualisert og tilpasset tilhørernes forståelsesverden» (Gaarden,2015:85).

Ifølge Gaarden (2015) er det altså ikke først og fremst taleren som former tilhørernes mottakelse av prekenen, men den indre dialogen. «Man kan sige, at prædikanten ikke er prædikenbegivenhedens snedkermester, men blot et værktøj, der stiller sig til rådighed, for at det tredje rum kan opstå» (s.86). «Det tredje rommet» er ifølge Gaarden det rommet som oppstår mellom talerens ytre ord og kirkedeltakerens indre dialog og erfaringsverden, og som lever videre når gudstjenesten er ferdig.

Den russiske filosofen Mikhail Bakhtin skiller mellom monologisk forståelse, hvor andres ord blir som et slags stillas og støtte for egen tenking, og dialogisk forståelse, hvor andres ord griper inn og påvirker selve strukturen i tenkingen (Gaarden, 2015:85ff). Gaarden jobber ut fra dette, og skiller de hun har intervjuet i de som ble bekreftet og de som ble beveget. Den første gruppen relaterte ofte det de hørte til en ideologisk forståelse, hva de hadde lært, mens den andre gruppen relaterte forkynnelsen til egen erfaring og eget liv.

Etter undersøkelsen sitter Gaarden igjen med noen undringer over hvordan en preken tradisjonelt har blitt forstått. Gaarden spør om det er problematisk at det er en uoverensstemmelse mellom den evangeliske-lutherske prekenforståelse, at Gud selv kommuniserer i prekenen, og påvirker gjennom Den hellige ånd, og den praktiske prekenerfaring, hvor det altså er svært ulikt hva tilhørerne sitter igjen med. Jeg vil ikke gå nærmere inn i denne problemstillingen, men ifølge Gaarden (2015:141ff) trenger dette likevel ikke være et problem.

Etos, logos og patos

En forklaring til at tilhørerne ofte sitter igjen med ulike tanker etter å ha mottatt forkynnelse, slik Gaarden fant i sin undersøkelse, er kanskje ikke bare at de har ulike erfaringer. Det kan også spille inn at de blir påvirket på ulike måter av en preken.

Den klassiske retorikken sier at en taler kan overbevise tilhørerne på tre måter: Ved *etos*, altså sin personlige karakter, ved *patos*, som vil si å påvirke følelsesmessig, eller ved *logos*, som vil si ved fornuft og gode argumenter.

En undersøkelse av prekerer i USA viste at ulike personer treffes av ulik formidling – noen var mest opptatt av fornuften, mens andre av det emosjonelle (Jakobsen,2009:49).

Alle argumenter som henspiller på fornuft, som vil overbevise ved *logos*, argumenterer ut fra en *doxa*. Denne *doxa*en, som brukes som utgangspunkt for argumentasjon, vil være ulik i ulike samfunn, og forandre seg med tiden. I kristne miljøer finnes også en egen *doxa*, en *spesialdoxa* (Jakobsen,2009:50). Dette er det som antas for å være sant i dette miljøet, og som ligger som en selvsagt bakgrunn for det som sies, som at Jesus døde for våre synder, eller at verden er skapt av Gud. I en slik *doxa* kan det også være ordbruk og andre henvisninger, som ikke nødvendigvis er forståelig for en som står utenfor dette miljøet.

Å spille på følelser, altså overbevise ved *patos*, kan gjøres på mange ulike måter. Taleren kan for eksempel være personlig, skremme, betrygge eller undertrykke. Alt dette kan også være elementer ved en skriftlig andakt. Jakobsen (2009:52) snakker også om hvordan stemmebruk er viktig, for en som holder en preken, men dette blir naturligvis ikke aktuelt når jeg kun skal analysere skriftlig materiale.

Ifølge den amerikanske homiletikeren Robert Reid (gjengitt hos Gaarden,2015:77) virker det som om *autentisiteten* har overtatt det tidligere sentrale *autoriteten*, eventuelt at *autoriteten* springer ut av *autentisiteten*. Taleren skal ikke lenger fremstilles perfekt, som en som har alle svar, som man skal lytte til uten å tenke selv. Søren Kierkegaard skal visstnok ha sagt at en taler som ikke er autentisk gjør seg «til kristendommens mester snarere enn dens tjener» (gjengitt i Gaarden,2015:79).

Leserne av en andaktsbok

Det kunne selvfølgelig vært spennende å intervju ungdommer som leser de to andaktsbøkene i mitt analysemateriale, slik Gaarden har gjort med gudstjenestedeltakere, men dette kommer utenfor denne oppgavens rammer og intensjon. Jeg har hverken sett på forfatterens intensjon, eller leserens reaksjon, men

konsentrert med om det som faktisk står, og hva vi finner der. Min oppgave befinner seg altså i selve teksten, og de konkrete andaktene.

Gaardens funn er likevel ikke uten relevans for min oppgave. Selv om det er andre elementer som spiller inn for en som leser en skriftlig andakt, enn for en gudstjenestedeltaker, vil det også i disse leserne foregå en indre dialog. Det er heller ikke tvil om at også de kan sitte igjen med noe annet enn det som var forfatterens intensjon. Også her er det derfor et slikt «tredje rom», i møte mellom andaktsbokas ord og leserens erfaring. Dette tredje rom kan ikke planlegges av andaktsbokforfatteren, og erfaringen i det tredje rom lever videre når andaktsboka er lukket igjen. Ungdommen kan kjenne seg igjen i det som står, og assosiere det med noe annet han har lest, hørt eller erfart tidligere. Det kan også, slik vi så Bakhtin (hos Gaarden,2015:85ff) talte for, skje en monologisk eller en dialogisk forståelse hos leseren.

I tillegg til at forfatteren kan ha en troverdighet for leseren, kan også selve teksten være mer eller mindre troverdig. Vi kan også finne «lånt troverdighet», ved at andakten for eksempel henviser til bibelvers, tradisjoner eller rapporter. En tekst kan framstå troverdig både ved å være faktabasert, innsiktsfull og dyp, eller ved at forfatteren snakker av egen erfaring (Jakobsen,2009:53).

Andaktsbokforfattere kan også virke mer eller mindre kunnskapsfulle. Ifølge Jakobsen (2009:54) kan kunnskap være rene fakta, men det kan også være å virke dyp eller innsiktsfull, eller å ha gode tolknings -eller utleggingsferdigheter. På området jeg skal studere vil jeg hevde at den viktigste kunnskapen, i tillegg til bibelkunnskap, er kunnskap om dagens ungdom – hva som preger livene, handlingene, tankene og følelsene deres.

I denne oppgaven blir også skillet mellom patos og logos interessant. Skriftlige andakter kan appellere til både fornuft og følelser, og ungdom er heller ikke like når det gjelder hva som treffer. Hvordan andaktene henspiller på leserens følelser er særlig relevant når vi skal se på, for mange private og sårbare, temaer som synd og skyld. Forfatteren kan her appellere til følelsene ved for eksempel å komme med trusler og advarsler, berøre såre temaer, eller gi håp og løfter.

4.3 Oppsummering

Vi har i dette kapittelet sett på både skriftanalyse, med fokus på forfatter, tekst og mottaker, og prekenanalyse, med vekt på hvordan forkynnelsen blir lagt fram, og mottakerens rolle.

Fra hermeneutikkens metoder vil jeg særlig ta med meg hvordan man kan skille mellom forteller, forfatter og formidler, og at disse ikke nødvendigvis er identiske. Implisitt og historisk leser trenger heller ikke sammenfalle, og jeg vil senere analysere hvorvidt jeg mener forfatterens antatte leser ligner de norske ungdommene Holmqvist (2007) intervjuet. Jeg har også sett hvordan forforståelsen til leserne, både ungdommenes, og min som forsker, har betydning for møtet med teksten.

Verktøyet fra homiletikken, prekenlære, vil likevel bli mest brukt i denne oppgaven. Som vi har sett finnes det ingen oppskrift på god forkynnelse, hverken muntlige prekener eller andakter i en andaktsbok. Mens det tidligere var fokus på forkynnere som formidlere av Guds ord, er det nå enighet om betydningen av både konteksten og mottakerens erfaringer, for hvordan prekenen blir mottatt. Dette gjelder også for forkynnelsen i andaktsbøkene. Leserne er ulike, er på ulike steder i livet, og vil derfor oppfatte forkynnelsen ulikt. Det er også variabelt om leserne blir mest påvirket av fornuft, følelser eller forkynnerens autenticitet.

I analysedelen vil jeg se hvordan forfatteren ønsker å treffe leseren, blant annet om det virker som om han vil forsøke å nå inn til følelsene, og påvirke ved patos, eller fornuften, ved logos. Vi vil også være innom forfatterens personlige karakter, hvorvidt denne kommer gjennom i teksten, og om den i så fall er med på å overbevise leseren.

Både hermeneutikken og homiletikken sier altså noe om møtet mellom ord og mottaker, og de er enige i at mottakerens forforståelse er svært sentral. Når jeg senere skal analysere hvordan andaktene aktualiserer mennesket som synder ovenfor ungdommen, kan jeg si noe om hvordan leserne kan tenkes å møte dette, ut fra hva vi har sett kjennetegner dagens ungdom. Det er likevel viktig å ha i bakhodet nettopp det vi har sett til nå, at norske ungdommer, på tross av de tilhører samme kulturelle gruppe, er svært ulike. De blir påvirket på forskjellige måter, og kan sitte igjen med helt ulike opplevelser etter å ha lest et andaktsstykke.

5. Analyse

Teorien fra kapittel 3 vil i analysedelen bli operasjonalisert ved at jeg setter fokus på hvordan andaktsbøkene framstiller menneskene, og deres forhold til synd, hvordan de fremstiller Gud, og generelt hva som er fokus i andaktene.

5.1. Hva skjer a' Gud?

5.1.1. Kort om andaktsboka og forfatteren

Sarah Young er en amerikansk kristen forfatter. Sammen med sin mann har hun vært misjonær i Japan og Australia i mange år, og hun har en mastergrad i «Biblical studies and counseling» fra «Covenant Theological Seminary» i St.Louis. Young tilhører reformert kristendom, og omtaler seg selv som bibelsk konservativ. Hennes mann er nå prest i en presbyteriansk menighet, hvor også Sarah Young er medlem. Hun har skrevet flere andaktsbøker, som er utgitt i mange land. Målet hennes er at leserne skal komme nærmere Jesus og bli kjent med Bibelen, og hun sier at hun selv tilbringer mye tid i bønn, bibellesning og memorering av tekster (Bio, u.å.)

Andaktsboka «Hva skjer a' Gud?» er opprinnelig skrevet på engelsk, og ble utgitt på norsk ved Hermon Forlag i 2011. Som nevnt i oppgavens avgrensning har jeg ikke analysert den engelske utgaven, selv om jeg er klar over at noe kan ha blitt forandret i oversettelsesprosessen, eller fremstår ulikt i den norske og engelske versjonen. Fokuset er hvilket budskap som blir formidlet i den norske utgaven, og hvordan dette fremstår for dagens norske ungdommer.

5.1.2 Noen hovedtrekk

«Hva skjer a' Gud?» er skrevet med Jesus som «Jeg» gjennom hele boka. Dette kan kalles «personal teknikk», som vil si at fortellerens synsvinkel legges til en av personene i fortellingen (Mogstad,2000:116). Her legges synsvinkelen hos Jesus, nettopp hovedpersonen i Bibelen, og han blir fortelleren. Det er et budskap direkte fra «Meg» til «deg», altså fra Jesus til leseren.

Jeg deler Lomheims (2010) skepsis til denne vinklingen. Det er ikke uproblematisk at forfatteren setter seg i Guds eller Jesu sted. Leseren må godta at dette er Jesu sanne ord, og gjør han ikke det, faller mye av forfatterens poeng, og andaktsboka blir lite troverdig. Fortellingen lukket, og «Nærheten går på bekostning

av tilhørerens mulighet til selv å gå inn i fortellingen på egne premisser» (Mogstad,2000:114).

I denne boka blir også implisitt og historisk leser, altså den leseren forfatteren har i tankene og den *faktiske* leseren (Lothe,2003:27) identifisert. Hvis man som leser da ikke kjenner seg igjen i «du»-personen, mister andaktene sin troverdighet.

Det kan også være problematisk dersom leseren tar andaktene som rene Jesu ord, og identifiserer seg selv med tekstens «du». Da blir den sunne skepsisen man bør ha til det man leser borte, og forfatterens tolkninger av Bibelens budskap blir ledende for leseren, på en mer dramatisk måte enn om teksten ikke utgir seg for å være direkte fra Gud. Dette er ikke helt ulikt det vi tidligere har omtalt som transfermodellen, at forfatterens budskap utgis for å være Guds rene ord, og at forfatteren betraktes som en nøytral og objektiv formidler av Bibelen.

Tekstene i «Hva skjer a' Gud?» er skrevet i en svært personlig stil, omtrent som et kjærlighetsbrev, og handler mye om Jesus sitt kjærlighetsforhold til leseren. Hver dag starter med et bibelvers, men resten av teksten søker ikke å forklare kontekst rundt, eller utdype verset, selv om selve andaktsteksten ofte omhandler samme tema. Jeg har i denne oppgaven i hovedsak sett på det Young har skrevet, men vil også kommentere bibeltekstene som er valgt ut.

Denne andaktsboka har med få historier og personer fra Bibelen. Bibelske personer fant jeg kun i omtrent 10 andakter. Det var da blant annet referert til Moses som stolte på Gud, og hørte Guds stemme i ørkenen (12. og 18. april, 6. juli), og Adam og Eva, som ble narret av den onde (4. september). Referanser til historier i det Nye Testamentet, er så godt som fraværende.

Heller ikke andre fortellinger er framtreddende i denne boka, hverken historiske personer eller oppdiktede fortellinger blir lagt frem. Bokas fortellervinkel, med Jesus som «Jeg», gjør å at Young naturlig nok heller ikke legger fram sine egne personlige opplevelser.

Noe forfatteren derimot bruker mye tid på er Jesu kjærlighet, og et typisk sitat fra boka er dette: «Du er bra nok for Meg – Jeg kan elske deg, akkurat som du er! Du trenger ikke foreta deg noe stort og spektakulært ... Se Meg inn i øynene. Det finnes ikke noen fordømmelse i dem» (15. september).

Young tar det for gitt at hennes lesere er troende, og gir ikke mye rom for tvil eller skepsis. Livets to utganger blir heller ikke tematisert, men det tas som en selvfølge at leseren skal til Himmelen, noe som blant annet kommer tydelig fram i

denne setningen: «du har en evighet i vente som er fri fra vanskeligheter – i Himmelen. Denne her fremtiden er det ingen som kan ta fra deg» (8.mai).

Noe annet jeg vil trekke fram er et fokus på at Jesus kan, og som oftest vil, vende det vonde til noe godt. 22. mai står det: «Husk at jeg tar alle ting i livet ditt og bruker det til noe godt – til og med det du skulle ønske var annerledes». Senere på året kan vi lese noe lignende:

Takk Meg når den onde angriper. Det stemmer, takk Meg! Takk Meg for at Jeg er i stand til å vende alt til noe godt. Lovpris Meg for muligheten til å oppleve Min kraft i livet ditt ... Og takk Meg for den åndelige styrken du oppnår ved å holde ut vanskelighetene dine på en modig måte (14. oktober)

Jesus skal altså først og fremst takkes når man møter noe vanskelig. Ikke bare kan det vanskelige her i livet vendes til noe godt, nei de er i seg selv en velsignelse.

Ikke prøv å stikke av fra problemene i livet ditt. De problemene er ikke bare tilfeldige feilvalg. De er forkledde velsignelser. Og Jeg kan bruke dem til å gjøre troen din sterkere (10. mai)

Young bruker altså mange av årets 365 dager på å fortelle leseren at alt vil bli brukt til noe godt for de kristne. Ettersom om alt det vonde kan ses på som velsignelser, som kan bli brukt på noe godt, er det også viktig for Young å formidle at leseren ikke trenger å bekymre seg. «Det er ikke plass til snikende bekymringer i et sinn som er fylt med Meg» (4. mars). Bekymringer er altså ikke bare unødvendig, men de vil forsvinne om leseren er nok fylt med Jesus. Dersom leseren vil følge Jesus er det heller ikke plass til klage:

Jeg vil gjerne at du skal være full av takknemlighet – ikke med klage ... Når du klager, sier du egentlig at du mener du kunne styrt verden på en bedre måte enn Meg (16. april)

Som påpekt er det mange andakter som formidler Guds kjærlighet, og som er tydelige på at den ikke avhenger av hva man gjør. Likevel er det mange vers som handler om at bønn, takknemlighet, tillit og overgivelse – alt dette vil føre til

velsignelser. «I stedet samler du mot til å takke Meg - til og med i vanskelige tider. Det er denne slags tillit som gleder Meg. Og Jeg gir deg Min kraft som belønning» (2. november). 29. desember står det noe lignende: «Jo større tillit du velger å ha til Meg, desto mer kan Jeg utrette i deg og gjennom deg». En annen andakt peker på hvordan man skal få tak i Guds gaver:

Jeg har enda flottere gaver å gi deg. Gaver med overnaturlige dimensjoner. De er Mitt nærvær og Min fred ... Det er bare én måte å få tak i dem på. Det er å komme til Meg med et takknemlig og tillitsfullt hjerte (21. november)

Leseren trenger altså ikke prestere noe, en må bare øve seg opp i tillit og takknemlighet. Om dette likevel kan virke som nok en ting som skal presteres for «generasjon prestasjon», vil jeg komme tilbake til litt senere.

Det er dessuten viktig for Young å formidle til ungdommen at kristendommen ikke er noen hobby. Det handler om å gi Jesus hele livet, og kontrollen over det. 6. september står det: «Ikke gjennomfør ting på egen hånd. Gjør deg selv avhengig av Meg.». I en annen andakt forsøker Young å knytte dette til noe ungdom kanskje kan relatere seg til: «Forestill deg at livet ditt er et videospill. Slipp deretter kontrollspakene og overlat til Meg å ha kontrollen i stedet» (11. januar). Å legge livet i Jesu hender vil dessuten bare føre gode ting med seg: «Når du adlyder Meg og gir kontrollen i livet til Meg, blir du i stand til å slappe av og være lykkelig» (26. juli). Hvordan dette budskapet virker på en generasjon som vi har sett har som et hovedmål å få et lykkelig liv, vil jeg se nærmere på i kapittel 5.3.

5.1.3 Bibelhenvisningene

Foran hver av selve andaktstekstene er noen ord fra Bibelen. Stort sett er disse svært korte, oftest et kort bibelvers, eller bare et utdrag fra et bibelvers. Ved en gjennomgang av disse fant jeg at versene omhandler samme tema som selve teksten, i alle fall skal belyse noe av det samme. Dette gjør selvsagt også noe med utvalget av tekster.

Det virker til at Young i hovedsak har valgt ut de tekstene som omhandler Guds kjærlighet og nærvær, menneskets avhengighet av Gud, og takke- og tilbedelsesvers. Hele 85 av årets 365 dager, omtrent en fjerdedel, har hentet vers fra Salmene, mens for eksempel Apostlenes Gjerninger kun er representert 2 ganger.

Dette samsvarer godt med stilen på selve andaktene, og Youngs fokus på at leseren skal komme nærmere Jesus, framfor å lære mer om bibelske personer eller hendelser. Hun har også lagt mer vekt på å få fram dette budskapet, enn variasjon i bibeltekstene. Sefanja 3,17, et vers om Guds tilstedeværelse og kjærlighet, er for eksempel brukt hele 3 ganger i boka.

Young setter heller ikke versene inn i noen kontekst. Versene blir sett på som personlige, direkte til leseren. Alt relateres til hvordan leseren skal leve, og hans relasjon til Jesus.

5.1.4 Hvordan fremstilles mennesket?

Som vi har sett er Young svært opptatt av Jesu kjærlighet, og bruker mye tid på å fortelle leseren at han er elsket. Mennesket framstilles uten tvil som noe dyrebart for Gud. Selv om det ikke er et av de viktigste temaene, kommer Young også innom mennesket som skapt av Gud, blant annet 28. februar, hvor det står «Husk at Jeg har skapt deg nøyaktig slik som Jeg ønsker at du skal være». En andakt omhandler også mennesket som skapt i Guds bilde.

Jeg har skapt deg i Mitt eget bilde. Du er det beste i hele skaperverket. Jeg har gitt deg et sinn som er i stand til å tenke forbløffende, kreative tanker. Og Jeg har satt alt på spill ved å gi deg friheten til å tenke egne tanker. Det vidunderlige menneskesinnet ditt gjør deg helt annerledes en dyr og roboter (21. april)

Det kan altså virke som om Young er blant de som hevder at det at mennesket er skapt i Guds bilde, først og fremst er begrunnet i at de er annerledes enn resten av skaperverket, blant annet når det kommer til kreativitet og frihet.

Forholdet mellom Jesus og leseren, er som vi har sett, framstilt som et tett og fortrolig kjærlighetsforhold. Young snakker også om leseren som Guds barn, noe vi blant annet kan lese 5. august: «Du er et barn av Gud. Kongens barn. Medlem av Min adelige familie». Generelt kan vi si at Young er svært opptatt at relasjonen mellom leseren og denne «adelige familien.».

De andre relasjonene vi mennesker har, til oss selv, til naturen og til medmennesker, bruker Young mindre tid på. Hun gjør derimot flere ganger et poeng ut av at det er relasjonen til Jesus det er verdt å satse på.

Denne verden forandrer seg stadig -tiden går, årstider skifter, mennesker forandrer seg. Til og med kroppen din forandrer seg ... Venner flytter kanskje på seg, det kan hende du bytter menighet eller skole og hjem kan bli ødelagt ... Kom til Meg når det skjer. Jeg er bunnsolid (14. august)

Andaktsboka sier altså noe om disse andre relasjonene, men de blir da stilt opp i forhold til relasjonen til Jesus, som er den viktige. Selv om Young, som vi også ser i avsnittet over, tar som utgangspunkt at leseren er i en menighet, fremstilles ikke det kristne fellesskapet som sentralt. Betydningen av dette, eller av å ha relasjoner til andre kristne, er ikke noe som blir omtalt i «Hva skjer a' Gud?».

5.1.5 Menneskets forhold til synd

Synd er ikke noe stort tema i denne andaktsboka. Det kommer likevel tydelig fram flere ganger, at ingen mennesker er perfekte. 18. februar står det direkte at «ingen er fullkommen», og to dager senere kan vi lese: «Ikke nok med at denne verden endres, den er i tillegg fylt med synd ... Du kommer til å rote til ting». Dette verset sier ikke bare at menneskene vil feile, men den sier også noe sentralt om hvordan Young ser på synd: det er først og fremst *verden* som er syndig, og fokuset på enkeltmenneske som synder blir nedtonet.

Jeg vil nå se på et lengre sitat, som snakker om synd på en måte som går igjen flere ganger i andaktsboka, og se litt nærmere på hva som egentlig kommer fram her:

Du er et menneske. Det innebærer at du kommer til å gjøre feil. Så ikke vær for hard mot deg selv. Og ikke kast bort tiden med å tenke på tidligere feil. Det gjør bare at du føler deg mislykket. Gi i stedet alle feilene til Meg. Jeg kan bruke dem og få noe godt til å skje. La Meg få være kreativ og skape valgene dine om til noe vakkert, enten de er gode eller dårlige. Prøv å se feilene dine som velsignelser som kan hjelpe deg å forstå andre mennesker bedre. Når du for eksempel er sint og sier noe du angrer på til en venn, kan det feilgrepet hjelpe deg til å forstå – og tilgi – en som sier noe uvennlig til deg. Enda viktigere er det at feilsteg gir deg muligheten til å ha tillit til at Jeg får noe godt ut av absolutt alt. Gi feilstegene dine til Meg – og vent å se hva Jeg gjør med dem (9. mai)

For det første kan vi se at teksten snakker tydelig om at alle mennesker feiler av og til. Det er ikke snakk om her at mennesker *er* syndere, men fokuset ligger på at vi *gjør* synd, og det er slik det snakkes om synd gjennom hele boka. «Hva skjer a' Gud?» formidler flere ganger at vi ikke er perfekte, men ordet «syndere» blir ikke brukt, og det virker ikke til å være noen utpreget arvesyndlære. At det i tillegg ofte brukes ordet «feile», og ikke «synde», får det også til å virke som at det ikke er så alvorlig.

Young prøver heller ikke her å oppfordre leseren til ikke å synde, men vi skal derimot akseptere at vi feiler, og ikke ha fokus på tidligere feil. Dessuten skal man komme til Jesus med sine feil. Fokuset ligger på at disse feilene også er velsignelser, og kan bli gjort om «til noe vakkert». Dette samsvarer godt med noe jeg påpekte tidligere, at Young ofte har fokus på at det negative er, eller kan bli gjort om til, noe positivt. At synden kan bli noe positivt blir også uttrykt andre steder, blant annet 14. januar: «Litt etter litt skal Jeg ta det du strever med, og gjøre det om til en styrke hos deg». Det virker ikke til å være noe alternativ at feiltrinn eller svakheter er noe man vil slite med lenge, nei det skal bli til en velsignelse eller en styrke. Teksten sier dessuten ikke bare at Jesus *kan* gjøre det til noe positivt, men at han *skal* gjøre det.

Det sies ingenting i andaktsboka om at synden er noe som skiller menneskene fra Gud, nei tvert imot er fokuset på at feilstegene er en mulighet til å få enda mer tillit til Jesus, når vi ser at Han får noe godt ut av det. Synd virker altså ikke til å være noe som ligger dypt i oss, slik som i «arvesyndlæren», men er noe som kommer til uttrykk ved gjerninger.

Tilgivelsen blir også nevnt i denne andakten fra 9. mai, men her ligger ikke fokuset på at Gud tilgir våre synder, men at våre synder kan gjøre det lettere for oss å tilgi medmennesker. Guds tilgivelse er likevel et sentralt tema hos Young, noe som kommer fram i det kommende sitatet.

Jeg kom ikke til denne jorda for å gi deg skyldfølelse. Jeg kom tvert imot for å sette deg fri fra skyld. Dessuten liker Jeg ikke at andre mennesker utnytter skyldfølelse for å få deg til å følge Meg ... Det er virkelig sant. Jeg kjenner til hver eneste tabbe du har begått, hver eneste synd du noensinne har gjort. Men når du kommer i mitt nærvær, er det ikke syndene Jeg ser. Da er det mitt elskede barn Jeg ser. Min nåde rensar alle syndene dine fullstendig bort når du ber Meg om tilgivelse (7. september)

Her snakkes det om skyld. Teksten gir uttrykk for at leseren har skyld, men vil ikke at han skal føle på skyldfølelse – Jesus kom for å sette fri fra skyld. Young skriver også at når man ber om tilgivelse, blir synden og skylda tatt bort.

En annen andakt hvor det står om tilgivelse er 30. august: «Jeg er den Gud som tilgir. Når du roter tingene til, er Jeg der for å reise deg opp, børste støvet av deg, tilgi deg og dekke deg med Min kjærlighet.». Og 17. mars kan vi lese:

Når Jeg ser på deg- til og med alle feilene du gjør – så er det gjennom Min nåde. Det betyr at Jeg elsker deg -uansett ... Min tilgivelse er alltid tilgjengelig for deg. Det var derfor Jeg døde på korset (17. mars)

Vi har nå sett at Young er tydelig på at vi alle synder, men det virker ofte som at det er snakk om mindre feil eller «tabber». En Gud som tilgir våre synder, er altså sentral i andaktsboka, selv om det kanskje kan være litt uklart hvorfor menneskene trenger denne tilgivelsen – syndene er jo tross alt bare «feil» og «forkleddede velsignelser» som vil vendes til noe godt.

Young snakker mye om å falle, snuble og synde, men det blir sjelden konkret. Ingen av de ti bud blir nevnt, med unntak av at man ikke skal ha andre guder (23. august). Det finnes omtrent ingen eksempler eller historier, hverken fra Bibelen eller andres liv, på feil man kan gjøre. Den eneste bibelhistorien som snakker om noen som synder, og som nevnes i «Hva skjer a' Gud?», er om Adam og Eva som

blir fristet av djevelen (4. september). Et sentralt spørsmål blir da om andaktene som omtaler feil og synder blir for diffuse for ungdommen, eller om de klarer å relatere dette til sitt liv.

Selv om det i «Hva skjer a' Gud?» er fokus på at ingen mennesker lever feilfritt, er det likevel mange andakter som handler om å leve rett, og hvordan man skal gjøre dette. Som nevnt står det svært lite om konkrete synder, men det er ofte snakk om å falle eller synde mer generelt, og hvordan man kan unngå dette. Jeg vil nå se på noen slike sitater.

24. juni står det: «Når du går ved siden av Meg, lar Jeg deg ikke falle ... Ikke bli overrasket over hvor lett det er for deg å synde når du glemmer å holde Meg i hånden». Noe lignende kan vi lese 19. juli: «Ta med alle følelser til Meg, selv de du skulle ønske du ikke hadde. Frykt, sinne, misunnelse – alle disse mørke følelsene blir borte hvis du holder deg i lyset fra Mitt nærvær». Slike sitater gir uttrykk for at det skal vært mulig for et menneske å holde seg borte fra synd – det er bare å holde Jesus i hånden, og være i lyset av Hans nærvær. Noe lignende leser vi også disse to dagene:

Først må du imidlertid gi Meg kontrollen over det gamle livet ditt. La Meg få de gamle bekymringene dine, de gamle kampene dine, de gamle fristelsene og syndene dine. Alt dette akter Jeg å kaste vekk så Jeg kan begynne å virke i livet ditt (17. februar)

Når du har tillit til Meg, gjør Jeg føttene dine like stødige som hjortens. Da snubler du ikke når du støter på vanskeligheter i livet. Og Jeg hjelper deg med å beholde fotfestet i de bratte fjellsidene i troen uten å gli ned i synd. Men først og fremst må du stole på Meg (6. august)

Slike andakter gir et inntrykk av at det kun er de som ikke har tillit til Gud, og ikke holder Jesu hånd, som synder. Sitatene ovenfor formidler at Jesus først virker i livet til den troende når synda er borte. Syndene må kastes vekk «så Jeg kan begynne å virke i livet ditt». Hvordan dette henger sammen med det Young gav uttrykk for i andaktene jeg har vist til tidligere, som sa tydelig at alle mennesker gjør feil, er ikke lett å få tak i, og hva dette budskapet kan gjøre med leserne vil jeg komme tilbake til i kapittel 5.3.

5.1.6 Hvordan framstilles Gud?

I denne andaktsboka blir Gud først og fremst framstilt via Jesus. Young snakker ikke noe om Gud som en treenig Gud. Her er det forholdet til Jesus som er det sentrale, og det er Jesus som har skapt verden og døde på korset, som bor i hjertene, og som vil ha et forhold til leseren. Det er altså via Jesus leseren lærer Gud å kjenne. Som tidligere omtalt har Young et stort fokus på Guds kjærlighet, nærhet og barmhjertighet. Gud som allmektig, stor og hellig, eller som en som ikke tåler synd, er det mindre fokus på.

Vi kan også finne elementer av det vi tidligere så Farstad (2016:246ff) kalte prestasjonsguden, en Gud som er oppdragsgiver og driver de som vil følge han til å stadig bli bedre og snillere. Som vi har sett er faren ved dette et jag etter perfektjonisme, og at Guds kjærlighet kan oppleves som betinget. Dette kommer jeg tilbake til i drøftingsdelen senere i oppgaven.

5.1.7 Hvem er den antatte leseren?

Det første jeg vil påpeke er at Young tydelig retter andaktene mot ungdom som er kjent med kristne sammenhenger.

Du er et barn av Gud under menighetsleiren, men hvem er du barn av under fotballkampen? Du er et barn av Gud når du leder i bønner, men hvem er du barn av når du bestemmer hvilken film du skal se sammen med vennene dine? (5. august)

Poenget til Young er tydeligvis at leseren skal se på seg selv som Guds barn under alle omstendigheter, og leve deretter. Det som er interessant her, er å se at det tas som en forutsetning at leseren er blant de ungdommene som reiser på menighetsleirer og leder bønn, altså en aktiv og engasjert kristen ungdom.

Det er dessuten tydelig at Young henvender seg til ungdom som er bevisste i sitt forhold til Jesus. Som vi har sett er budskapet i boka radikalt, personlig og altomfattende. For at leseren skal ta budskapet til seg, bør han virkelig ha et ønske om å leve nært Gud, og sette troen sentralt i livet sitt. Hvis ikke blir mye av Youngs budskap meningsløst og virkelighetsfjernt.

Ettersom syndene ofte blir omtalt som feil eller tabber, som til og med skal takkes for, og som kan bli vendt til noe godt, virker det ikke til at forfatteren har

alvorlige «feil» i tankene, som mord eller voldtekt. Det er i alle fall vanskelig å se at hun kan skrive om slike temaer som «forkledde velsignelser». Jeg vil derfor anta at Young har forholdsvis vellykkede ungdom i tankene. Ungdom som ikke begår de store lovbruddene, men kanskje sliter med mindre alvorlige feil i livet sitt.

5.1.10 Oppsummering

Young ønsker først og fremst å formidle til ungdommen at de er høyt elsket av Jesus og at han ønsker en relasjon til dem. Andre temaer som går igjen er at leseren ikke skal klage eller bekymre seg, men at alt det vanskelige vil bli vendt til noe godt dersom de holder seg nær Gud.

Selv om det snakkes mye om tilgivelse, har ikke synden stor plass i boka. Mennesket er synder bare i den grad det «gjør feil». Det snakkes lite konkret om synd, og synden blir i hovedsak fremstilt som feiltrinn, som kan bli til velsignelse. Det snakkes ikke om at synden skiller oss fra Gud, og Young har tydelig ingen arvesyndslære. Faren er kanskje heller at synden blir bagatellisert, og at tilgivelsens og frelsens begrunnelse dermed blir uklar. Jeg har også vist til noen sitater som virker å peke i retning av at man kan unngå å synde, bare man holder seg nær Jesus.

Det virker til at Youngs antatte leser er en kristen ungdom, som er engasjert i kristne sammenhenger, som ikke gjør de store feilene, og som har et sterkt ønske om å følge Jesus med sitt liv. Om denne antatte leseren stemmer overens med dagens norske ungdommer, kommer jeg tilbake til i kapittel 5.3.5.

5.2 Ung tro

5.2.1 Kort om andaktsboka og forfatteren

Asbjørn Kvalbein (1944 -) er utdannet cand.theol. fra Menighetsfakultetet, og har en amerikansk mastergrad i kommunikasjon. Han har blant annet vært redaktør for Norsk Luthersk Misjonssamband sitt blad «Utsyn», leder for Kristelig Pressekontor og rektor ved Gimlekollen Mediesenter i Kristiansand. De siste årene har han arbeidet for Norea Mediemisjon, Lunde Forlag og Norsk Luthersk Misjonssamband. Kvalbein er nylig blitt pensjonist, men er fortsatt engasjert frivillig i ulike kristne sammenhenger (Asbjørn Kvalbein, u.å.).

Andaktsboka «Ung tro» er utgitt på Lunde Forlag i 2012, og har underoverskriften «Andaktsbok for tenåringer. En matbit for hver dag». De fleste

dagene starter med en liten fortelling, og det er alt fra historier fra Bibelen og bibelske personer, historier om andre personer, som kristenledere eller presidenter, til vitser og oppdiktete fortellinger.

5.2.2 Noen hovedtrekk

I denne andaktsboka er forfatter, forteller og formidler nært knyttet sammen. Ofte er disse adskilte (Mogstad,2000:113), men det er altså ikke tilfellet her. Forfatteren Kvalbein fremstår som «jeg», altså fortelleren, og budskapet til leseren virker til å komme fra forfatteren selv – han kan altså sies å også være formidleren.

Kvalbein virker å ha vært svært bevisst på å få med mange områder av kristendommen og kristenlivet når han skrev «Ung tro». Et oppslagsregister bakerst i boka (s.373ff) er ment til å hjelpe leseren til å finne fram til hvor han kan lese om ulike temaer. Her ser vi blant annet at alle budene, trosartiklene og fadervår har fått plass flere dager gjennom året. Vi ser også at Kvalbein har tatt med mange andre temaer; frelse, helliggjørelse, fellesskap, evigheten, bønn, åndens frukter, gode egenskaper, synder, tilgivelse, trosforsvar, misjon og tjeneste. Det er altså svært mange av de sentrale temaene i kristen tro og lære som er berørt i denne boka. Ifølge Lunde Forlag, som både har utgitt boka og vært Kvalbeins arbeidsgiver, er dette begrunnet i at dagens unge får så lite kristendoms-kunnskap på skolen (Ung Tro, u.å.). Kvalbein har altså en intensjon om å lære leserne så mye som mulig om kristendommen. Det er likevel variasjon om tekstene er ment til lærdom, oppmuntring, trøst eller formaning, selv om jeg vil påstå hovedvekten ligger på lærdom. Ettersom temaene er såpass mange, og andaktene forholdsvis korte, er det ikke mange temaer det blir gått særlig dypt inn i. Mangfold går på bekostning av dybde.

Mange av fortellingene Kvalbein innleder andaktene med, er av en slik type at det er vanskelig å si om de er oppdiktete, eller faktisk har skjedd. Et eksempel på dette finner vi 30. juli: «En far sa gang på gang at gutten måtte sitte rolig i baksetet i bilen». Noen ganger forteller han også opplevelser som virker til å være fra eget liv, slik som 15. januar: «På et konditori møttes to damer. Jeg satt noen meter unna og kunne høre det første spørsmålet fra den ene til den andre». Eller 26. august: «Da jeg som barn gikk til skolen på Bestum i Oslo, måtte jeg to ganger krysse trikkelinjen». Selv om Kvalbein har noen opplevelser fra eget liv, og bruker «jeg» om seg selv, blir han likevel ikke personlig, og sier ikke noe om sine egne følelser eller

sitt forhold til Gud. Fortellingene fra livet hans, er kun av den typen vi har sett ovenfor, og sier egentlig svært lite om hvordan han er.

Historiene andaktene åpner med har bare unntaksvis noe direkte å gjøre med Bibelen. Jeg antar at Kvalbein gjør dette for å fenge leseren, også de som kan synes bibelhistorier er kjedelige eller lite relevante. Likevel er Kvalbein rask med å vri temaet over på et budskap fra Bibelen. Et eksempel på dette finner vi 25. februar: «Under en krig hender det mye trist med soldatene. En ung militærmann ble blind av en krigsskade ... Han som var blind, så med Guds blikk, som profeten Samuel underviste om». Et annet eksempel hvor Kvalbein dreier fra et konkret bilde til et Bibelsk budskap finner vi 19. juli, hvor første avsnitt begynner slik: «Det fins flotte modeller av både kirker og båter som er laget av tusener av fyrstikker, der svovelen er brent av». Kvalbein går videre fra denne beskrivelsen, til å gi leseren et bibelsk budskap i neste avsnitt: «Akkurat det samme vil Gud gjerne gjøre med oss. Han kan ta i bruk våre utbrente gjerninger og all vår innsats».

Noe ganger kan historiene, og Kvalbeins ønske om å være morsom eller interessere ungdommene, gå på bekostning av budskapet. Den 13. oktober brukes over halve teksten på en vits om en predikant som forsynte seg med nøtter fra en eldre dame, som det viste seg at damen hadde sugd bort sjokoladetrekket fra. Poenget i andakten er kanskje ikke så dypt, det handler om å ikke være for kresen, og godta ulike forhold. Denne og lignende andakter gir nesten mer inntrykk av å skulle underholde, enn å gi leseren kjennskap til, eller kunnskap om, Bibelen.

Det er også verdt å kommentere Kvalbeins bruk av «oss» og «våre» i mange andakter, slik som i sitatet ovenfor. Det samme ser vi i en andakt 26. mai: «Vi er allerede skapt i Guds bilde, og ved å tro på ham kan vi bli fornyet i ånden og sinnet». Kvalbein stiller seg her på linje med leseren, og viser på den måten at budskapet også gjelder han selv, noe som går igjen gjennom andaktsboka. De fleste andaktene er likevel uten ordene «meg», «deg» eller «oss». De vil fortelle en historie fra Bibelen, eller om en sannhet fra kristendommen, uten å knytte det direkte til leseren.

En tekst kan, som vi så i metodekapittelet, blant annet skape troverdighet ved å dele av egne erfaringer. Kvalbein gjør dette i svært liten grad. Han går aldri inn i personlige hendelser eller følelser, så dette kan ikke sies å gi noe økt troverdighet i «Ung tro». Derimot henviser Kvalbein stadig til hva andre personer har sagt. Dette kan være alt fra Bibelske personer, tidligere statsministre eller legender, eller nålevende kjente personer. Dette er det vi har sett Jakobsen (2009:53) beskriver som

lånt troverdighet – tekstene skaper troverdighet ved å henvise til andre troverdige kilder.

Leseren blir i liten grad utfordret direkte, og Kvalbein lar det dermed være opp til leseren hvordan han stiller seg til budskapet. Som nevnt blir andaktene sjelden personlige, de virker i hovedsak til å være mest en slags undervisning om kristen tro. Jeg vil påstå at Kvalbein i hovedsak vil påvirke leseren ved logos. Kanskje kan det også sies at han vil bekrefte, mer enn å bevege (jf. Gaarden,2015:85ff).

Til en viss grad spiller han også på leserens følelser, på etos, ved å blant annet betrygge leseren at han er elsket. Kanskje kan det sies at han også kan skremme noen, ved å snakke om Gud som allmektig og farlig (31. juli), eller vårt håpløse utgangspunkt som syndere.

5.2.3 Bibelhenvisningene

Kvalbein henviser til bibeltekster nesten hver dag, og noen dager er det to bibelvers i andakten. Bibelversene er flettet inn i selve teksten, det er totalt 399 bibelvers som er brukt, og ingen vers er brukt flere ganger. 177 av disse, altså omtrent 44 % er fra det Gamle Testamentet, mens omtrent 56 % er fra det Nye Testamentet. Bøkene som er mest representert er Salmenes bok (48 andakter), Evangeliet etter Matteus (26 andakter), Evangeliet etter Johannes (37 andakter) og Romerbrevet (29 andakter).

Temaene i versene er forholdsvis varierte, noe som henger sammen med andaktenes innhold ellers. Valg av vers understreker også det som virker til å ha vært Kvalbeins intensjon – å belyse flest mulig av kristendommens områder. Vi finner også historier om rundt 30 bibelske personer.

5.2.4 Hvordan framstilles mennesket?

Flere steder i boka kan vi lese om menneskenes store verdi. Kvalbein ønsker å formidle, som han skriver i en av andaktene, at «Bibelen er full av gode hilsener om at Gud er glad i deg» (12. juni). Vi kan også lese at «Gud formet hvert enkelt medlem av fellesskapet sitt på en spesiell måte ... Vi er Herrens mesterverk» (11. februar). 25. mars står det «Du har en kjempestor verdi», og 13. mai: «Du er her etter guddommelig utvelgelse. Du er her fordi Gud valgte deg». Kvalbein vil altså ikke la det være noen tvil om mennesket som dyrebart for Gud. Dette er også blant de andaktene Kvalbein henvender seg direkte til leseren, noe som gjør budskapet mer personlig.

Det er også noen andakter som omhandler mennesket som skapt, selv om dette ikke er noe stort tema i boken. 11. februar står det at vi «er ikke skapt på samleband. Du er formet av Gud». Flere steder ønsker han å peke på vår ulikhet og unikhhet. «Gud har ikke skapt to mennesker like» (29. juni). Kvalbein sammenligner også Guds skapelse av menneskene, med Henry Ford som lagde biler. På samme måte som Ford er ekspert på bilene han har laget, er det ingen som kjenner menneskene like godt som Gud som har skapt dem (3.sept). Kvalbein vil også si noe om hvorfor vi er skapt, at livet på jorden ikke er hovedmålet; «Gud har skapt oss for evigheten» (19. mai).

Kun en andakt snakker om mennesket som skapt i Guds bilde, og hovedsaken i denne andakten er at mennesker er vesensforskjellige fra dyr, med lengsler, dype kommunikasjonsevner og følelser (26. mai).

Menneskelige relasjoner er heller ikke et stort tema hos Kvalbein. Som vi har sett er han tydelig på at relasjonen til Gud er nødvendig, men det snakkes ikke like mye om de andre relasjonene, til medmennesker, naturen eller til seg selv. Et unntak finner vi likevel 2. april, hvor Kvalbein snakker om nødvendigheten av de «fire b-ene»; bibel, bønn, brødsbrytelse og brorsamfunnet. Han går likevel ikke nærmere inn på dette, og dersom ungdommene ikke er fortrolige med ordet «brorsamfunnet», kommer ikke dette poenget tydelig fram. Jeg finner altså ingen andakter som grundig og med et språk ungdom kan relatere seg til snakker om en kristens avhengighet av fellesskap. Forholdet til det øvrige skaperverket er heller ikke et tema i «Ung tro».

5.2.5 Menneskets forhold til synd

Kvalbein snakker flere steder om synd, og nevner også konkrete synder:

I dag er vi mer enn noen gang utsatt for påvirkning som kan forurense tankene og flekke til holdningene. Jeg tenker på banning, vold, løgn, porno, forakt for de svake, lyst på rikdom, vrangvilje mot grupper av mennesker (3. august)

Også i oppslagslista bakerst i andaktsboka (Kvalbein,2012:376) ser vi at han nevner mange forhold under overskriften «synder»: arvesynd, baktalelse, bindinger, bitterhet, bløff, fornektelse, fristelse, hat, hevn, isolasjon, klaging, krancling, komme i

drift, mobbing, murring, rikdom, sinne, skilsmisse, skyld, sladder, svik, trass og vrede. Det er altså ikke få forhold Kvalbein kategoriserer som synd.

Alle de ti budene bli dessuten tematisert i andaktsboka. Kvalbein forsøker å være konkret, som 15. august hvor vi kan lese om banning: «Det er galt å bruke Guds navn eller kristne ord på en lettvindt måte eller med ond hensikt ... Tenk på ordene du bruker. Gi Gud ære» (15. august). Når synden gjøres mer konkret er det kanskje lettere for ungdommene å relatere seg til det som står.

Selv om Kvalbein ikke er redd for å være konkret snakker han ofte forholdsvis forsiktig om de ulike syndene. Et unntak finner jeg når Kvalbein snakker om fristelse:

Du må ikke fantasere rundt en fristelse. Enten du ikke er ærlig når det gjelder penger, trækker over grensene i forhold til en jente eller gutt, eller leker med lysten til å hevne en urett. Legg på sprang, gå utenom og unngå (2. mai)

Dette er den andakten Kvalbein snakker mest konkret om en synd, og samtidig direkte til leseren om å holde seg unna synden. Spørsmålet er likevel om selv dette kan være for vagt for noen lesere. Hvordan skal for eksempel ungdommen vite om den har tråkket over noen grenser, hvis han ikke vet hvor grensa går?

Selv om det blir snakket om konkrete synder, er synd hos Kvalbein mer enn dette. Det er tydelig at synden er noe som ligger dypere i oss, og at han står for en tradisjonell arvesyndslære.

Et av de få stedene han bruker ordet arvesynd er 22. oktober: «Dette peker på at vi lett tiltrekkes av det onde. Arvesynden er et ledd i den kristne troen som ikke trengs å bevises, den bare er der». Han tar det altså som en forutsetning at arvesynden er reell.

Det er ikke mange tekster utenom denne som snakker direkte om arvesynd, men det er flere tekster som omhandler temaet. 22. mars henviser han til en som mente syndene er som spindellev, som av og til må vaskes bort. Kvalbein sier da: «Bibelen knytter syndene våre sammen med en alvorlig tilstand. Det onde må ikke sammenlignes med spindellev, men dødskeftene i vår menneskelige natur». Det onde ligger altså, ifølge Kvalbein, i vår natur. «En sann kristen ... innrømmer at de er syndere slik at de kan bli erklært rettferdige» (1. desember). Kristne skal altså ikke bare innrømme at de *gjør* synd, men at de *er* syndere.

Kvalbein knytter også synderbegrepet sammen med dåpen: «Nå er Marianne døpt som tegn på at hun har begravet det gamle livet som medfødt synder og skal leve sammen med Jesus for bestandig» (10. mai). Dette er et av de stedene som tydeligst snakker om arvesynd; mennesket som en *medfødt synder*.

26. august forsøker Kvalbein å sette ord på hva syndefallet har gjort med oss. Her blir menneskene sammenlignet med en mynt som er overkjørt av trikken. Metallet er fortsatt det samme, og bildet er ikke helt borte, selv om det er blitt utydlig. «Bibelen lærer at vi mennesker er alvorlig skadet av syndefallet. Men bildet av Herren er ikke utvasket». Her er Kvalbein på linje med det vi har sett står i Konkordieformelen, hvor det blir sagt at menneskene også etter syndefallet er en Guds skapning (Konkordieboken, gjengitt av Hegstad,2015:122).

I «Ung tro» blir det også snakket om at selv om kristne synder, blir de ikke dømt etter syndene. 19. november står det «Det er godt at vi i forhold til Gud ikke blir straffet for alt vi har gjort av feil». Dagen etter kan vi dessuten lese at «Når en kristen synder, faller han på dekket. Men han har ikke ramlet om bord» (20. november). Kvalbein er altså tydelig på at kristne synder, men at de fortsatt er «om bord i båten», altså fortatt kan være kristne.

Tilgivelsen fra syndene er et tema som tas opp i flere andakter. «Gud vil tilgi syndene og plassere dem så langt bort fra oss at vi aldri kan nå dit. Tilgitt synd er bortgjemt synd» kan vi lese 14. januar. Og 7. januar står det: «Bibelen ber oss om å leve i lyset og kjenne varmen fra Kristi kjærlighet. Da kan sinnelaget bli fornyet og synden bli rensset bort». Tilgivelse er sentralt hos Kvalbein, både ovenfor Gud og mellom medmennesker: «Om du har viklet deg inn i en løgn, kan du ennå gjøre opp og få tilgivelse fra både Gud og mennesker» (17. mars).

Kvalbein sier også noe om at lovens hensikt heller ikke er at vi skal klare å leve opp til den.

Alle de bestemmelsene som er gitt av Gud, og som vi mennesker kan finne på, kalles i Bibelen loven. Slike bud er ikke å forkaste. Men Guds hensikt er å vise oss at vi ikke klarer å leve som vi skal. Det er lovens ende og mål å fortelle oss det (9. november)

Selv om Kvalbein altså nevner noen konkrete synder i sin andaktsbok, og noe han vil at leseren skal holde seg unna, er han samtidig tydelig på at dette ikke er det mest

sentrale for en kristen. Det viktigste er, ifølge «Ung tro», at leseren ser at han ikke klarer å leve rett, og at han derfor er avhengig av Jesus.

5.2.5 Hvordan framstilles Gud?

Kvalbein har ingen andakter som handler direkte om treenigheten, men både Gud, Jesus og Den Hellige Ånd er godt representert i andaktsboka.

Kvalbein har fått med mange sider ved Gud i «Ung tro». Gud står beskrevet som vår himmelske far (6. februar), en kjærlig Gud (bl.a. 12. juni), en allmektig, men også nær Gud (10. august). Han er en Gud som skapte verden (15. juni) og som oppdrar oss (11. juni).

De fleste andaktene handler om Jesus, og han blir beskrevet både som hyrde (7. mars), som konge (18. desember) og som venn (28. august). Hovedsaken i boka virker likevel å være frelsesbudskapet; Jesus om stedfortreder (6. april), en som gav seg selv for oss (31. januar) og som dermed er vår eneste vei til himmelen (9. august).

Vi finner også noen få andakter om Ånden, og han blir beskrevet som talsmann og hjelper, og «en støtte for enhver som vil følge Jesus» (8. juni).

Kvalbein ønsker altså å gi et variert bilde av Gud, ved å trekke fram flere sider ved både Gud Fader, Jesus og den Hellige Ånd. Faderens hellighet kommer lite fram direkte, men det kommer tydelig fram at eneste veien til Gud går gjennom Jesus.

Hverken dommerguden, bokholderguden, prestasjonsguden eller skamguden (jf. Farstad,2016:246ff) er dominerende her, selv om Kvalbein viser en Gud som ikke er likegyldig til hvordan menneskene oppfører seg.

5.2.6 Hvem er den antatte leseren?

Det er tydelig at Kvalbein snakker til ungdommer som ser seg selv som kristne. Dette kan vi blant annet se når han snakker om de tidligere omtalte fire b-ene, og spør leseren: «Du sikrer vel troen din med alle fire støttepunktene?» (22. april). Dette ser vi også ved at han stiller seg sammen med leseren, ved å blant annet si «som kristne tror vi at ...» (21. september). Han åpner likevel for at leserne kan være på ulike steder i sitt forhold til Gud. 20. juni står det «Dette gjelder også i forholdet til Gud. Nå har du kommet dit du er i dag, men ikke gi deg. Det er mer å se, mer å oppleve». Slike sitater, som kan gi noe til ungdom som stiller seg ulikt i forhold til troen, finner vi flere steder i boka.

Det er likevel flest andakter uten at Kvalbein retter seg direkte til leseren. Ofte snakker han om hvordan Gud er, eller hva Bibelen sier om et tema, uten å fortelle hvordan leseren skal forholde seg til det som står. Når han for eksempel skriver om evigheten, står det ikke at «du skal til himmelen», men som vi kan lese 30. mars: «kristne vet at Jesus Kristus sto opp ... For kristne er døden bare en overgang». Dette gjør kanskje ikke teksten like personlig, men åpner i større grad for at lesere med ulik bakgrunn kan relatere seg til det som står på sin måte. Fortellingene er dermed ikke så «lukket».

Det virker til at Kvalbeins intensjon, med blant annet mange tematikker og ulike bibelsteder, er å gi bibelkunnskap til ungdom som kanskje ikke kan så veldig mye om nettopp dette. Likevel kan en del ord som brorskap (2. april), «gudfryktig» (29. mai) og «nåde» (18. november), som ikke er et vanlig innslag i ungdommens dagligtale, bli brukt, uten å bli nærmere forklart. Kvalbein legger altså opp til at ungdommen til en viss grad bør kjenne til kristne begreper for å forstå alle andaktene.

5.2.8 Oppsummering

Denne andaktsboka er skrevet med tanke på at dagens ungdommer får lite kristendomskunnskap på skolen. Hensikten er altså å gi ungdommene lærdom om Bibelen og om kristen tro, noe som gjenspeiler seg i boka ved at svært mange temaer blir tatt opp. Dette ser vi også ved at boka i liten grad er personlig, eller stiller store forventninger til leseren.

Når det kommer til menneskesyn, er Kvalbein opptatt av å fortelle ungdommene at de er skapt, elsket og ønsket av Gud. Det er også tydelig at Kvalbein har en utpreget arvesyndslære, hvor menneskene ikke bare *gjør* synder, men *er* syndere. Han peker på at dette er en svært alvorlig tilstand, og at vi derfor kun gjennom Jesus kan bli tilgitt og frelst.

Selv om det tas opp mange ulike synder, blir dette ofte lite konkret eller personlig.

På tross av at intensjonen i «Ung tro» er å lære ungdom som kanskje ikke vet så mye om kristendommen, virker det på mange måter til at Kvalbeins antatte leser er en kristen ungdom, i alle fall en som er vant til kristne sammenhenger og ordbruk.

5.3 Sammenligning og drøfting

Selv om «Hva skjer a' Gud?» og «Ung tro» har noen likheter, blant annet at de stort sett tar utgangspunkt i ett bibelvers hver dag, skal vi nå se at det er store og avgjørende forskjeller. De er svært ulike både når det kommer til hva de formidler, samt hvordan de henvender seg til leserne.

Jeg vil i denne sammenligningen ha hovedfokus på hvordan mennesket som synder blir forstått og aktualisert i de to andaktsbøkene. Jeg vil vurdere hvordan forfatterne lykkes i å treffe dagens ungdom, og hvorvidt budskapet i andaktsbøkene kan føre til mer skyld- eller skamfølelse hos «generasjon prestasjon». Deretter vil jeg sammenligne mine funn med den tidligere forskningen vi har sett på, både Lomheims (2010) analyse av andaktsbøker og Jacobsens (2002) analyse av radioandakter. Jeg vil også komme med noen vurderinger rundt funnene jeg har gjort, og teologien i analyse materialet mitt.

5.3.1 Hovedtrekk fra andaktsbøkene

Jeg har tidligere drøftet Youngs bruk av Jesus som forteller i sin andaktsbok, og hvilke fordeler og ulemper dette gir. Oppsummert vil jeg si at dette gjør at budskapet virker nært og personlig, men faren er at det gjør fortellingen svært lukket. Leseren må akseptere at teksten er direkte fra Jesus til seg. Dersom dette aksepteres, er det heller ikke uproblematisk at budskapet er svært autoritært – en kristen vil jo følge det Jesus ber han om å gjøre.

Kvalbein bruker derimot seg selv som forteller i sin andaktsbok, men blir ikke personlig. Budskapet blir her dermed ikke oppfattet like nært som hos Young, men budskapet blir heller ikke like lukket.

Som vi har sett har Young hovedfokus på Jesu relasjon til leseren. Jesu kjærlighet står i sentrum, men det er også et stort fokus på leserens liv – han må overgi seg helt, og legge hele sitt liv i Jesu hender. Da vil han oppleve velsignelse, og at alt kan bli vendt til noe godt.

Kvalbein har derimot et mye bredere fokus, og han er innom svært mange temaer fra kristen troslære. Likevel går han ikke veldig dypt i noen av temaene, så innimellom fremstilles vanskelige temaer på en noe overfladisk måte.

Kort sagt kan vi altså si at mens Youngs fokus er at leseren skal få et tett og nært kjærlighetsforhold til Jesus, virker det som om Kvalbeins fokus er at leseren skal lære mest mulig om kristendommen og Bibelen. Mens Youngs intensjon er å gi

leseren *kjennskap* til Jesus, er Kvalbeins intensjon *kunnskap*. Disse ulike intensjonene gjenspeiler seg gjennom de ulike andaktsstykkene, også i valg av bibeltekster. Kvalbein har et veldig variert utvalg tekster, fra mange ulike bøker i Bibelen, mens Young i hovedsak har brukt vers som omhandler Guds kjærlighet, og hans relasjon til mennesker.

I «Hva skjer a' Gud?» er dessuten alle vers presentert som et direkte budskap til leseren, et personlig vers, og det er ikke brukt plass på å si noe om konteksten eller historien rundt versene. «Ung tro» forsøker i noe større grad å sette bibelversene inn i en kontekst, selv om det selvsagt er begrenset hvor mye korte andaktsstykker kan forklare rundt et vers. Dersom leseren i utgangspunktet har begrenset bibelkunnskap, vil Young sin andaktsbok gi et inntrykk av at Bibelen nesten kun er et kjærlighetsbrev, direkte fra Jesus til leseren. Hos Kvalbein derimot vil leseren sitte igjen med et inntrykk av en mer variert Bibel, men kanskje vil ikke dette framstå like personlig og treffende som hos Young.

Som beskrevet tidligere kan det skilles mellom de som blir bekreftet, og kan sies å ha monologisk forståelse, og de som blir beveget når de mottar forkynnelse, og har dialogisk forståelse. De førstnevnte relaterer ofte det de hører til noe de har lært, mens de andre relaterer til eget liv (Gaarden,2015:85ff). Det er sannsynlig at Kvalbein kanskje først og fremst treffer de som liker å relatere til det de har lært, ettersom bibelkunnskap virker å stå sentralt i «Ung tro». Jeg vil derimot anta at Young i hovedsak vil treffe den andre gruppen, de som vil relatere det de leser til sitt liv. Mye av budskapet i «Hva skjer a' Gud?» er lagt opp til at leseren skal bli beveget, og dermed har en dialogisk forståelse.

5.3.2 Hvordan fremstilles mennesket?

Både Young og Kvalbein er tydelige på menneskets unike verdi, og hvor høyt de er elsket av Gud. Begge tematiserer også mennesket som skapning. Mennesket som skapt i Guds bilde er derimot ikke noe stort tema i noen av andaktsbøkene, de har kun en andakt hver om dette temaet. I disse andaktene er hovedfokuset at menneskene skiller seg ut fra resten av skaperverket. Hverken Young eller Kvalbein kobler altså dette opp mot menneskenes relasjon til Gud, eller representasjon av han, slik vi så Henriksen (1994,112f) la vekt på.

Ingen av andaktsbøkene har menneskets relasjoner til naturen eller til medmennesker som noe stort tema. Vi har sett at Young tar som forutsetning at

leseren tilhører en menighet, men utover dette snakkes det ikke om noe kristent fellesskap. Heller ikke Kvalbein er opptatt av dette. Som vi har sett er dagens ungdom lite deltakende på kristne møter, og de blir altså ikke utfordret på dette, hverken hos Young eller Kvalbein.

Så langt er det altså en del likheter når det kommer til menneskesyn i våre to andaktsbøker. Forskjellene blir likevel større når det kommer til synet på synd, og mennesket som synder.

5.3.3 Menneskets forhold til synd

Kvalbein nevner, som vi har sett, flere konkrete synder i andaktsboken. Han er likevel lite personlig, og snakker forholdsvis forsiktig om de ulike syndene. Jeg har også i analysen av «Ung Tro» pekt på at noen av eksemplene han bruker kanskje kan oppleves fjerne fra ungdommers hverdag, som når han snakker om ekteskap og skilsmisse, heller enn kjæresteforhold. Tidvis blir synd også noe uklart framstilt, ved at han for eksempel bruker ord som er fjernt fra ungdommers språk.

Young på sin side er veldig lite konkret når det kommer til synder. Vi har sett at syndene gjerne blir omtalt som «feil», og fokuset i mange andakter ligger på at syndene kan bli brukt til noe godt, og kan være forklede velsignelser, dersom leseren bare holder seg nært Jesus. Noen andaktsstykker i «Hva skjer a' Gud?» gir også et inntrykk av at man kun synder dersom man glemmer å holde Jesu hånd – og antyder dermed at det bør være mulig å unngå synd.

Mens Kvalbein har en tydelig arvesyndslære, hvor mennesket blir omtalt som medfødte syndere, som i utgangspunktet er skilt fra Gud, finner vi ingenting hos Young som peker i denne retningen. I «Hva skjer a' Gud?» er det i hovedsak *verden* som er syndig, og menneskene gjør feil – men de er ikke *syndere*. Synden hos Young er heller ikke noe som skiller menneskene fra Gud – den er tvert imot, dersom man handler rett, en mulighet til å få et enda tettere forhold til Gud.

Her finner vi det jeg vil påstå er den største teologiske forskjellen i de to andaktsbøkene, og noe som gjør menneskesynet totalt forskjellige hos Kvalbein og hos Young. Mens utgangspunktet til Kvalbein er at menneskene står med ryggen mot Gud, og er totalt avhengig av Jesus for å kunne ha et forhold til Gud, legger Young fram et menneske som i utgangspunktet står ved Guds side. Et menneske som gjør feil, men uten at dette framstår som veldig dramatisk.

Både Young og Kvalbein snakker om tilgivelsen som sentral i sine andakter, og at man kan komme til Jesus med sine synder og bli tilgitt. Som nevnt tidligere mener jeg likevel at tilgivelsens budskap er mye viktigere i «Ung tro», som snakker om synd som noe som skiller menneskene fra Gud. Selv om Young også sier at vi må be om tilgivelse, kan det hevdes at begrunnelsen bak dette er noe uklar, når synden virker til kun å være «ufarlige småfeil».

5.3.4 Hvordan framstilles Gud?

Både Kvalbein og Young ønsker først og fremst å formidle en kjærlig og god Gud, som ønsker et forhold til leseren. Særlig i «Hva skjer a' Gud?» er Gud framstilt som en som ønsker, ja nesten krever, en svært tett relasjon.

Ingen av andaktsbøkene bruker mye plass på de mer krevende sidene ved Gud, som hans hellighet eller Gud som dommer. «Ung tro» er noe mer variert i hvordan Gud blir framstilt, og har blant annet et større fokus på Gud som en treenig Gud.

Jeg har tidligere argumentert for at den guden vi møter hos Young synes å kreve mye av sine lesere, at de må overgi hele seg til Jesus. Jeg vil hevde dette har elementer av det som kan karakteriseres som prestasjonsguden (Ferstad, 2016). Selv om Young ikke krever at ungdommene skal leve uten å begå feil, eller oppnå gode karakterer, få mange venner eller en god jobb, er det uten tvil mange krav som møter leseren av «Hva skjer a' Gud?». «Generasjon prestasjon» møter her et nytt området hvor det skal presteres – nemlig i å komme nær til Jesus, og leve etter hans vilje med sitt liv.

5.3.5 Hvordan treffer budskapet dagens norske ungdom?

Ifølge Holmqvist (2007), som forsket på hva ungdom gjør og tror, er det ikke nødvendigvis slik at ungdommene selv opplever livet meningsløst uten noe å tro på. Det de strever etter er å bli lykkelig, ikke å komme nærmere en gud. Det virker derfor urimelig å anta at ungdom flest vil se i en andaktsbok etter hvordan de skal leve livet. På tross av dette blir det stadig utgitt nye andaktsbøker, også for denne aldersgruppa. Klarer Young og/eller Kvalbein å gjøre budskapet aktuelt for dagens norske ungdommer, til tross for det vi kan anta om denne lesergruppa?

Slik Gaardens (2015) undersøkelse viste, er det slik at det ofte oppfattes noe annet for tilhørerne i en gudstjeneste, enn det som var talerens intensjon. Det som

blir hørt blir gjerne blandet sammen med tankene de får under talen, som igjen ofte kommer fra tidligere erfaringer. Slik kan det selvsagt også være for ungdommer som leser andaktsbøkene jeg har analysert. Dersom man spør to ungdommer hva dagens andakt handlet om, kan det være man får ulike svar, selv om det har lest de nøyaktig samme ordene.

Hvordan ordene påvirker leseren vil også variere. Om de for eksempel tar ordene om synd som en fordømmelse, eller som en oppmuntring til å leve annerledes, vil med stor sannsynlighet avhenge av blant annet hvilke tanker de i utgangspunktet har om seg selv og om troen. Akkurat som i en gudstjeneste vil noen være assosierende, andre kritiske eller kontemplative (jf. Gaarden,2015:88ff). Jeg vil likevel peke på noen trekk ved bøkene, og hvordan dette kan antas å møte leserne, sett i lys av Holmqvists (2007) forskning på dagens norske ungdommer.

Hva skjer a' Gud?

«Hva skjer a' Gud?» er som nevnt skrevet i en svært personlig stil, relasjonen mellom Jesus og leseren står i sentrum. Dette kan nok virke appellerende på dagens norske ungdommer, som vi har sett er svært relasjonsfokuserte, med venner og familie som det viktigste i livet. Young kan sies å først og fremst ville overbevise ved patos, hun spiller på leserens følelser i stor grad. Det er lite fokus på kunnskap, og at leseren skal lære om bibelske personer eller hendelser. Det kan virke som om Young ønsker å bevege framfor å bekrefte, hun spiller på leserens erfaringer framfor deres kunnskaper om Bibelen (jf. Gaarden,2015:85ff).

Young prøver dessuten å relatere budskapet til ungdommens hverdag. Hun snakker om lekser, masete foreldre og om det å passe inn i gjengen, altså temaer vi vet de er opptatt av. Dette gjør nok at ungdommen lettere relaterer det som blir skrevet.

Andaktene forutsetter svært lite bibelkunnskap, og de fokuserer heller ikke på å lære leseren om hva som står i Bibelen. Dette gjør nok at selv de ungdommene som går lite på kristne møter og hvor bibelkunnskapen kanskje ikke er så stor, likevel kan henge med på budskapet. Disse elementene, både relasjonsfokuset, det enkle språket og det lave kravet til forkunnskaper, taler altså for at andaktene kan appellere til dagens norske ungdommer.

Hva da med selve budskapet – vil ungdommene akseptere det? Som jeg så i kapitlet om dagens norske ungdommer, er det få som mener at tro er en viktig og

sentral del av livet – selv om de tror på Gud. Troen er lite viktig for etiske valg og for fritiden (Holmqvist,2007:83f). Dette vil jeg påstå passer dårlig med Youngs budskap om at leseren må gi hele livet sitt, og alle sine valg, til Jesus. Som vi har sett er budskapet hennes svært altomfattende.

Det å være lykkelig er som tidligere påpekt viktig for dagens norske ungdommer (Holmqvist,2007), og Young forteller sine lesere hvordan dette kan oppnås: «Når du adlyder Meg og gir kontrollen i livet til Meg, blir du i stand til å slappe av og være lykkelig» (26. juli). Spørsmålet er likevel om dette er en oppskrift som appellerer til målgruppen.

Young åpner heller ikke for at leserne kan være usikre på hva som er sant, eller kritiske til det kristne budskapet. Det tas som en selvfølge at de er kristne, og at de ønsker en tett relasjon til Jesus. Det er mulig at de fleste ungdommene som leser andaktsbøker er kristne, men dersom de ikke er det, eller strever med tvil, vil nok denne boka virke lite aktuell. Jeg tror dessuten mange ungdommer vil føle at andaktene blir for voldsomme, også blant de som definerer seg som kristne. I en tid hvor ingen skal hevde å ha sannheten, er det nok ikke så lett å relatere seg til Youngs budskap. Andaktenes ord om at man må tåle å ikke bli godtatt av gjengen, virker nok heller ikke særlig tiltrekkende for ungdommer som nettopp setter venner, og det å være en del av gjengen, som svært viktig i livet.

Hva med tekstene som omtaler synd, er dette noe ungdommene vil identifisere seg med, og oppleve relevant? Med dagens positive syn på mennesket er det nok lettere å akseptere et budskap om at man *gjør* feil og bommer, enn at man *er* syndere. Som nevnt har ikke Young noen utpreget arvesyndslære. Hennes innfallsvinkel på synd og skyld blir kanskje derfor enklere for ungdommer å godta, enn om hun hadde sagt at mennesker i bunn og grunn er syndere.

Andaktenes budskap om at alle feiltrinn er, eller vil bli, velsignelser, er jeg ikke like sikker på om ungdommene kjenner igjen fra eget liv. Mange har nok opplevd å såre noen eller gjøre noe galt, som kun har gitt negative konsekvenser. Dersom en har blitt mobba, krenka eller behandla urettferdig, er det kanskje enda verre å få høre, samt forstå, at det de har blitt utsatt for kan bli omgjort til en velsignelse.

Selv om jeg nå har sett at Youngs budskap nok blir for altomfattende for de fleste av dagens norske ungdommer, er det nok også noen som leser dette som ord fra Jesus – slik forfatteren legger opp til. Hva jeg tror dette gjør med ungdommene,

og om andaktene vil kunne føre til økt skyld – eller skamfølelse, vil jeg se på i avsnitt 5.3.6.

Ung tro

Kvalbein bruker som nevnt tidligere en del spesialdoxa (jf. Jakobsen,2009:50). Mange av andaktene inneholder ord og begreper som er særegent for kristen forkynnelse, og som kanskje ikke er kjent av dagens ungdom, uten å gi en forklaring på disse. Et eksempel finnes 31. juli: «Vi kan se på Gud som en likeglad onkel i himmelen. Men Gud er allmektig og sterk – mild, men også farlig. Vi skal nærme oss han med gudsfrykt og i tro på Jesus». For ungdom som ikke er kjent med begrepene «allmektig» eller «gudsfrykt», kan nok slike tekster skape avstand.

Kvalbein nevner flere konkrete bud, og konkrete synder. Spørsmålet er likevel om dette er eksempler ungdommen vi kjenne seg igjen i. Når det for eksempel er snakk om det 6. bud, «du skal ikke drive hor», snakkes det kun om ekteskap og skilsmisse (29. februar og 5. juni). Det sies ikke noe om hvordan man skal ha et sunt kjæresteforhold, som tross alt er mer relevant for målgruppa til andaktsboka. Jeg vil hevde at slike eksempler, som ikke berører ungdommers hverdag, også kan være med å skape avstand til leseren.

Som vi så i metodekapittelet hevdes det at autentisiteten har overtatt for autoriteten i forkynnelse (Gaarden,2015:77). Kvalbein må nok sies å spille mest på autoritet. Han utgis for å vite mye, selv om han ikke kan sies å ha en ovenfra-nedholdning eller fremstille seg selv perfekt. Som nevnt fremstiller han seg selv i såpass liten grad, at han heller ikke får spilt på noen autentisitet. Selv om Kvalbein innimellom bruker ordene «vi» eller «oss», for å vise at han er i samme situasjon som leseren, får nok ikke ungdommene noen stor følelse av at forfatteren også feiler eller er uperfekt, eller er en de kan identifisere seg med.

Han gjør likevel noen forsøk på å vise at heller ikke han er perfekt, kanskje for å fremstå mer autentisk. Et eksempel på dette er følgende sitat: «Ja, slik er trassen som gjør opprør i oss ... Bitterheten kan stivne i sinne og hat og hevntanker» (30. juli). Kvalbein bruker i dette eksempelet «oss», og vil dermed vise at det gjelder også han. Jeg tror likevel teksten kunne blitt oppfattet mer autentisk om han vågde å komme med noe personlig, og ikke bare slike generelle uttalelser.

Måten det skrives om synd, og at alle er syndere, kan stå i fare for å bli noe overfladisk, mer som en del av kristentroen enn av det virkelige livet. Dette er noe jeg

vil påstå gjelder for andaktsboka generelt. Det virker som om Kvalbeins intensjon er å lære leseren om den kristne tro, mer enn å bli personlig selv, eller gjøre budskapet nært for leseren.

Kanskje nettopp dette er noe som kan appellere til norske ungdommer. I hovedsak kan vi si at det ikke blir stilt noen store krav til at de må forandre mye på livet sitt, eller at troen må bli altomfattende. Som tidligere omtalt er det mange av dagens norske ungdommer som tror på Gud, men få vil la dette påvirke valg i livet i for stor grad (jf. Holmqvist,2007). Når Kvalbein snakker om å prioritere Gud, gjør han det på en forholdsvis forsiktig måte: «Vekst og utvikling i livet vårt er kanskje avhengig av at vi kvitter oss med noe som tar mye plass og tid ... Kanskje noe skulle ryddes bort for å gi mer plass til Gud?» (19. januar) Ordet «kanskje» er brukt to ganger, og de er tydelig at han vil gi leseren rom til å tenke selv, og selv vurdere om han skal gi mer plass til Gud. For dagens norske ungdommer, som vi har sett er skeptiske til bastante meninger og til å bygge hele livet på en religion, er det nok lettere å akseptere en slik uttalelse, enn ord som tydelig formaner eller krever mye av dem.

En slik forsiktig tilnærming har Kvalbein også når han snakker om evigheten «Noen er veldig redde for å gå glipp av et tv-program. Men det bekymrer dem ikke at de mangler håp for evigheten» (16. november). Dette er det nærmeste Kvalbein kommer å snakke om to utganger av livet, og som vi ser er det ikke noen voldsom skremselspropaganda. Han sier det på en forsiktig måte, selv om det kan ikke utelukkes at dette likevel kan berøre noen lesere til å ta stilling til kristendommen.

Sammenligning

Både Young og Kvalbein ser ut til å skrive til kristne ungdommer. Særlig førstnevnte virker til å ta det som en forutsetning at leseren er en kristen som ønsker et tett og personlig forhold til Jesus. Kvalbein på sin side virker til å forutsette en del kristne begreper kjent for leseren.

«Hva skjer a' Gud?» er enkel i språket, og lettlest for alle, selv uten noen kristen bakgrunn. Dette gjør boka svært tilgjengelig, og unngår slik sett å skape unødvendige avstander. På tross av dette er det sentrale elementer som gjør at budskapet likevel ikke blir lett for alle å godta.

Som vi har sett bruker Young Jesus som subjekt i andaktsboka, og hennes tilnærming til leserne blir da i stor grad lukket – andaktene åpner ikke for at

ungdommene kan stille seg ulikt til budskapet. Det er, som tidligere drøftet, en fare for at mange ikke vil kjenne seg igjen i andaktenes «du». Den imaginære leseren i «Hva skjer a' Gud?» virker til å være en forholdsvis vellykket, kristen ungdom som ønsker et tett og personlig forhold til Jesus. Dersom de faktiske leserne ikke synes dette treffer, kan hele boka virke fjern, og budskapet miste sin kraft.

Ungdommene som leser «Hva skjer a' Gud?» må også godta den Jesuspersonen som blir fremstilt for at andaktsboka skal fremstå som troverdig. Det er altså et risikabelt prosjekt Young har begitt seg ut på. Bokas budskap kan, dersom leseren godtar både Jesus-figuren som framstilles, og seg selv som «du», oppleves svært personlig og relevant. Som vi har sett er det likevel en stor fare for det motsatte; at andaktene oppleves fjerne og irrelevante og langt fra det som har vært Youngs intensjon dersom leseren ikke godtar eller kjenner seg igjen i disse betingelsene.

Kvalbein tar ikke den samme risikoen som Young, men presenterer sitt budskap på en mer nøytral måte. «Ung tro» kan nok på noen områder virke fjern for en del ungdommer, blant annet med en ordbruk og referanser til bibelske historier, som nok ikke er kjent av alle. Som Holmqvist (2007) sin undersøkelse viste, er dagens norske ungdommer lite knyttet til kirken eller en menighet, og de får lite forkynnelse. Det er derfor rimelig å anta at deres bibelkunnskaper er begrenset.

Det kan dessuten hevdes at mottakerne av forkynnelse ikke bare ønsker en tolkning av bibeltekster, men en tolkning av deres eget liv i møte med tekstene (jf. Gaarden,2015:99). Kvalbein bruker mye tid på å fortelle om bibelske historier og sannheter, men som oftest uten å koble dette til leserens liv direkte. Ungdommene blir dessuten i liten grad utfordret direkte på å ta stilling til kristendommen. Kvalbein lar det være opp til den enkelte ungdommen hvorvidt budskapet oppleves å ha relevans for livet. Dersom tekstene i en andaktsbok ikke virker aktuell for deres liv, får nok leserne fort et distansert forhold til budskapet.

Kvalbein presenterer enkelte sider ved kristendommen som en selvfølge, som læren om arvesynd. Dersom leserne ikke deler dette synet, er også dette noe som kan skape avstand og undergrave tilliten til forfatteren. Som vi har sett er ikke arvesyndslæren like fremtredende i dagens forkynnelse (jf. Hjelde,2010), og det kan hevdes at tanken om mennesker som syndere er vanskelig å godta for mange.

Mens Young altså har en fremstilling som jeg vil hevde gjør at budskapet enten blir svært nært, eller blir veldig virkelighetsfjernt, vil jeg altså hevde at

Kvalbeins fremstilling er mer nøytral. Han kommer ikke nært leseren, men presenterer et budskap som leseren kan velge å akseptere, eller ta avstand fra.

Som vi så under avsnittet om prekenanalyse, kan det hevdes at autentisitet har overtatt den tidligere autoriteten, og at talerne ikke lenge skal fremstilles perfekte (Gaarden,2015:77). Både Young og Kvalbein bruker seg selv i svært liten grad. Hos Young er dette naturlig ettersom det er Jesus, og ikke forfatteren selv, som fremstår som fortelleren. Men heller ikke Kvalbein snakker om egne feil, eller viser sine svakheter. Jeg vil hevde at ingen av andaktsbøkene i mitt analysemateriale kommer nærmere sine lesere ved å spille på autentisitet. Autoritet er nok et viktigere virkemiddel hos de begge. I «Hva skjer a' Gud» fremstår formidleren til å være den med størst autoritet i kristendommen; Jesus. «Ung tro» har en stor grad av det vi har sett kalles lånt autoritet, ved å blant annet henvise til kjente og innflytelsesrike personer.

5.3.6 Vil budskapet kunne føre til mer skyld – og skamfølelse?

Så langt har jeg drøftet og sammenlignet i hvilken grad budskapet i bøkene fremstår som aktuelt for dagens norske ungdommer, og i hvilken grad man kan anta at de vil godta premissene forfatteren legger. Jeg vil videre drøfte hvordan budskapet i andaktsbøkene kan påvirke leseren, dersom han godtar forfatterens premisser og tar til seg budskapet.

Hva skjer a' Gud?

Noe av det første jeg oppdaget i min analyse av «Hva skjer a' Gud?», som jeg har vært inne på flere ganger nå, er at budskapet er svært altomfattende. Dersom leseren faktisk tar alt dette til seg, som et budskap fra Jesus, vil dette uten tvil påvirke hvordan han ser på livet, og seg selv.

Det er blitt hevdet at skylda må møtes med tilgivelse, mens skammen må møtes med kjærlighet og aksept (Farstad,2016). Young har uten tvil med mange andakter som handler både om tilgivelse for syndene, og at alle er uendelige verdifulle og høyt elsket. Dette taler altså for at andaktsboka kan hjelpe ungdommer med å bli kvitt både usunn skyldfølelse og usunn skamfølelse – dersom de tar imot budskapet om at de er gode nok og elsket uansett.

Jeg vil hevde at andaktene i hovedsak ikke vil føre til økt skyldfølelse – synden blir lite konkret, og når den uansett kan vendes til noe godt er det liten grunn til å føle

på skyld. Som jeg tidligere har vært inne på vil dette kanskje også gjøre at budskapet om tilgivelse mister mye av sitt poeng. Om synden ikke er sentral, og leseren ikke får noen skyldfølelse – hvorfor trenger de da frelsen og tilgivelsen?

Skamfølelse er, som vi har sett i tidligere kapitler, en dypere følelse enn skyldfølelse, og den går i større grad på selvfølelsen. En usunn skamfølelse, som vi her har fokus på, handler om å aldri føle seg god nok. Young bruker mye tid på å fortelle ungdommene at de er bra nok, og at de er uendelig høyt elsket. Som det står 24. august: «Jeg vet alt om deg – og likevel forlater Jeg deg aldri og slutter aldri å elske deg». For en relasjonsfokusert generasjon betyr det svært mye å være godt likt. For noen ungdom, som opplever at de ikke passer inn i gjengen eller ikke har så mange som er glad i seg, kan det nok bety mye å lese at det finnes en som er uendelig glad i deg.

For «generasjon prestasjon», som stadig blir fortalt at de kan oppnå alt de vil, kan det dessuten virke frigjørende å høre at «Du trenger ikke foreta deg noe stort og spektakulært» (15. september). Kanskje kan slike andakter bidra til at leserne senker skuldrene og godtar seg selv i større grad. Da vil nok også andaktene kunne gi leseren mindre skamfølelse.

Jeg vil likevel påstå at på tross av alle ord om at man er god nok, og høyt elsket, vil «Hva skjer a' Gud?» også kunne gi en usunn skamfølelse, dersom man tar alt for å være rene ord fra Jesus. Hovedargumentet mitt for dette er at Youngs budskap er så altomfattende, og krever svært mye av leserne. Slik som dette sitatet vi så fra 23. april: «Før du tar fatt på noe som helst, så be over det. Søk Min vilje i absolutt alt du foretar deg». Er det ikke en fare for at dette blir nok en ting ungdommen skal prestere? Og dermed nok en ting de kan mislykkes i?

Som Rødevand (2015) påpekte, vil tanker om at man kan oppnå det man ønsker kunne virke motiverende for noen i «generasjon prestasjon», mens det for andre kan bli nok en byrde. Det samme vil jeg hevde gjelder for mye av det Young skriver. For noen av ungdommene kan dette gi lyst og pågangsmot til å leve nærmere Jesus, for andre kan dette bli et uoppnåelig krav som kun peker på hvor mislykkede de er.

Også andaktene som handler om at alt det vonde, også syndene våre, er «forkledde velsignelser» (10. mai), vi jeg hevde kan gi ungdommen større grad av skamfølelse. Kanskje opplever de ikke at det vanskelige blir vendt til noe godt, og kan klandre seg selv for at det ikke skjer. Andaktene sier jo tross alt at for dem som

lever nært Jesus kan alt bli vendt til noe godt – betyr det da at de mislykkes også i å leve nært Han?

Young budskap om at takknemlighet, tillit og bønn vil føre til velsignelser, kan også være krevende for en ungdom å lese. Hva om man ikke føler seg velsignet med så mye her i livet, betyr det da at man har bedt og takket for lite?

For en som føler at han ikke utretter så mye, kan det være krevende å lese ordene; «Jo større tillit du velger å ha til Meg, desto mer kan Jeg utrette i deg og gjennom deg» (29. desember). Det er ikke så vanskelig å da trekke konklusjonen at man må få mer tillit, så vil man utrette mer og prestere bedre.

For ungdom i en vanskelig periode, er det ikke nødvendigvis enkelt å lese disse ordene: «Og takk Meg for den åndelige styrken du oppnår ved å holde ut vanskelighetene dine på en modig måte» (14. oktober). Kanskje føler de ingen åndelig styrke, eller at de klarer å holde ut «på en modig måte». Alt dette er budskap jeg vil hevde kan gi en forsterket skamfølelse – ikke bare kan de føle at de mislykkes ellers i livet, de mislykkes også i sin relasjon til Jesus. Bekymringer og vanskeligheter er tross alt en naturlig del av livet, noe jeg ikke opplever at Young tar på alvor.

Oppsummert vil jeg si at om ikke andaktene fører til hverken sunn eller usunn skyldfølelse, har jeg derimot argumentert for at den for noen av leserne kan føre til usunn skamfølelse, på tross av ordene om leserens verdi og Guds kjærlighet. Budskapet er svært altomfattende, og kan føre til at mottakeren føler han ikke strekker til i idealet om å overgi hele livet og alle valg til Jesus. Kristenlivet kan framstå som nok et sted generasjon prestasjon må leve opp til et perfekt ideal, og hvor de dermed kan mislykkes.

Ung tro

Kvalbein er tydelig på at alle mennesker er syndere, og fortapte uten Jesus. Målet hans, ved å blant annet referere til flere konkrete synder og de ti bud, er nok at leserne skal se seg som skyldige, og se behovet for tilgivelse og frelse. Spørsmålet er likevel, som vi har sett, om dette oppleves relevant for ungdommene, eller om eksemplene i «Ung tro» blir for diffuse eller for langt fra deres hverdag.

Kvalbein ønsker ikke at leserne skal tenke negativt om seg selv, og viser til flere Bibelvers som forteller noe om menneskers verdi. «Vi er Herrens mesterverk. Dette ordet fra Bibelen må du merke deg hvis du begynner å tenke negativt om deg selv: «For vi er hans verk, skapt i Kristus Jesus til gode gjerninger, som Gud på

forhånd har lagt ferdige for at vi skulle vandre i dem.» (Efeserne 2,10)» (11. februar). Flere ganger i «Ung tro» blir det dessuten pekt på at kristenlivet ikke er en prestasjon, og at vi uansett ikke kan leve syndfritt.

For vi kan spørre: -Hvordan kan jeg gjøre opp når jeg har gjort noe galt? Som kristen kan jeg svare: -Jeg kan få en annen til å gjøre opp for meg. Jesus knuste synden ... for oss. Han tok straffen, vi kan få gaven og velsignelsen (17. juni)

Ifølge Kvalbein er det ikke et syndfritt liv som gir frelse og tilgivelse, men det er Jesus som må gjøre opp. «Gud frelser oss ikke på grunn av at vi lykkes hele tiden» (5. november). Det er likevel ikke usannsynlig at noen andakter kan være med å gi prestasjonsjag eller usunn skamfølelse for dagens ungdommer. På tross av at Kvalbein er tydelig på at kun Jesus kan rense bort synden, og at vi ikke klarer å leve rett, kan noen andakter gi inntrykk av at gjerninger likevel spiller en rolle. 7. januar kan vi for eksempel lese «Bibelen ber oss om å leve i lyset og kjenne varmen fra Kristi kjærlighet. Da kan sinnelaget bli fornyet og synden bli rensset bort». Men hvordan lever man i lyset? Slike begrep kan kanskje være uklare for ungdommene, og gi usikkerhet på om man mestrer kristenlivet. Hvis man ikke vet om man lever i lyset, et bilde som kanskje ikke er kjent for alle ungdommer, hvordan kan man da vite at syndene er rensset bort? Kanskje kan det å leve i lyset bli noe som skal presteres.

9. september kan vi lese: «Jesus brenner etter å gripe inn i verket og frigjøre oss fra synden. Dermed er ikke en sann kristen preget av moralisme eller angst for å ikke prestere». Hva med de ungdommene som kjenner en angst for å ikke prestere, enten i skolesammenheng eller i forhold til kristendommen – er de da ikke «en sann kristen»? Jeg vil hevde at slike andakter for noen ungdommer kan virke mot sin hensikt. Kvalbein ønsket nok å formidle at Gud ikke trenger vår prestasjon, men for noen kan det kanskje være, ironisk nok, at det å ikke få prestasjonsangst blir enda en ting som skal presteres. Dette vi jeg igjen påstå at, for noen ungdommer i «generasjon prestasjon», kan føre til skamfølelse – man klarer ikke å legge bort prestasjonsangsten, og kan kanskje føle seg mislykket også som kristen.

Sammenligning.

Ifølge Andersen (1991:129f) møtes skyld med tilgivelse, mens skam møtes med kjærlighet og aksept. Som vi har sett har både Young og Kvalbein andakter som tydelig snakker om både Guds tilgivelse og hans kjærlighet. Jeg vi likevel hevde at det er ganske ulikt hvordan de kan tenkes å treffe leserne sine på dette feltet.

Selv om det å føle på skyld, og dermed se sitt behov for frelse, er en sentral del av kristent liv, finnes det også usunn skyldfølelse. Dersom man fokuserer svært mye på synder man har begått, og dette i stor grad styrer selvfølelsen, er ikke dette en sunn skyldfølelse. Om forkynnelse om synd vil føre til sunn eller usunn skyldfølelse, handler ikke bare om hva som blir forkynt. Det handler vel så mye om hvordan ordene treffer mottakeren, og hva som skjer i «det tredje rom» (jf. Gaarden,2015).

Slik jeg ser det vil Kvalbein, blant annet ved å fortelle om mange ulike synder, og mennesket som en medfødt synder, ville kunne bidra til en større følelse av skyld hos leseren. Det virker i alle fall til å være en del av intensjonen i boka, at leseren skal forstå sin hjelpeløshet ovenfor egen frelse, og sin avhengighet av Jesus.

Hos Young er ikke skyldsfokuset like stort, noe som i stor grad henger sammen med at det her ikke er noen arvesyndslære, og at synden ikke fremstår som like dramatisk. Det virker derfor rimelig å anta at «Ung tro» vil kunne føre til mer skyldfølelse enn «Hva skjer a' Gud?», men om dette er sunn eller usunn skyldfølelse er ikke gitt.

Jeg har i denne oppgaven også sett på hvordan aktualiseringen av mennesket som synder kan føre til en usunn skamfølelse hos leseren. Det kan argumenteres for at arvesyndslæren, slik vi blant annet finner den hos Kvalbein, gir et så negativt bilde av mennesket at dette i seg selv kan gi en følelse av skam – at man ikke er verdt noe som menneske. Dersom leserne av «Ung tro» sitter igjen med følelsen av at de er fortapte syndere, og samtidig ikke ser seg som verdige til å motta tilgivelsen eller Guds kjærlighet, vil arvesyndslæren fort gi usunn skamfølelse. Hvis de derimot ser seg som medfødte syndere, men som likevel høyt elsket av Gud og tilgitt for sine synder, blir saken en annen. Dersom de altså tar til seg både det Kvalbein sier om arvesynd, og det han sier om tilgivelsen og Jesu kjærlighet og frelse, tror jeg ikke hans fremstilling og aktualisering av menneske som synder vil gi noen usunn skamfølelse.

Hos Young derimot er det, som jeg har påpekt flere ganger, ingen ord om at menneskene i utgangspunktet er syndere. Jeg har likevel argumentert for at hennes store fokus på at leseren skal overgi hele seg, og legge alle valg i Guds hender, kan gi en usunn skamfølelse for de unge leserne. Young legger fram et ideal som det er tilnærmet umulig å leve opp til, og som fremstår fjernt fra det vi har sett kjennetegner dagens ungdommer (jf. Holmqvist,2007). Når hun i tillegg antyder flere steder at det er mulig å leve slik, så lenge man holder seg nær Jesus, vil jeg anta dette kan gi lesere en usunn skamfølelse. Når de ikke greier å leve så nær Jesus at de unngår å falle, er det ikke usannsynlig at de opplever seg selv som mislykkede kristne. Som vi har sett har også Kvalbein et par andakter som kan bli tolket i denne retningen, men dette er et mer sentralt trekk hos Young.

I teoridelen så vi at det å ikke snakke om livets vanskelige sider også kan være med å fremme usunn skamfølelse (Ferstad,2016:255). Dersom det virker til å være stor avstand mellom det livet en lever, og slik en kristen bør leve, kan dette gi en følelse av å ikke være god nok. Jeg har argumentert for at særlig «Hva skjer a' Gud?» virker til å ikke ta livets vanskeligheter og bekymringer helt på alvor. Men heller ikke Kvalbein fremstiller seg selv som sårbar, eller bruker mye plass på å belyse det som kan være vanskelig.

Hvis vi ser på det Jakobsen (2009:57) omtalte som en prekens kommunikative handling, hvor man blant annet ser om forkynnelsen ønsker å endre, justere, bekrefte eller nyskape, er det ikke lett å gi et entydig svar på hva som er Youngs eller Kvalbeins intensjon. Begge forsøker i stor grad å bekrefte ungdommene for den de er – samtidig som de søker en endring. Hos Young er endringsintensjonen særlig fremtredende, men ønsket om endring ligger mer i leserens avhengighet av Gud, enn i forholdet til synden.

Kristenlivet -nok en prestasjonsarena for «generasjon prestasjon»?

Vi har tidligere sett at dagens norske ungdommer har et stort fokus på å prestere, både på skolen og i venneflokken. De blir ofte fortalt at de kan oppnå hva de vil, så lenge de jobber hardt nok for det. Det er blant mange ikke nok å være god nok, man skal være best. Dette har gjort at mange har gitt de merkelappen «generasjon prestasjon». Hvordan møter så andaktsbøkene dette, med sin formidling av mennesket som synder? Fremstår kristendommen, slik den er framstilt hos Young og Kvalbein, som en motvekt eller en forsterkelse av dette prestasjonsjaget?

Ingen av andaktsbøkene har stort fokus på å holde seg borte fra konkrete synder, og inntrykket er i hovedsak at ingen av de er særlig gjerningsfokuseret. Derimot snakkes det hos begge om at de er elsket for den de er, og ikke for hva de gjør, noe som altså kan fremstå som en motvekt til samtidens prestasjonsfokus. Jeg vil på tross av dette hevde at det, både i «Hva skjer a' Gud?» og «Ung tro», kan komme fram et inntrykk av at det likevel ikke er nok å «bare» tro på Jesus, noe jeg også belyste i avsnittet over.

I «Hva skjer a' Gud?» skal det presteres i å ha tillit til Jesus, stole på han og leve nært til han. Da vil, som vi har sett, syndene kunne bli velsignelser, og livet bli bedre. Jesus må få kontroll i livet – det er «det eneste» som kreves. Selv om Young har et mye tydeligere fokus på dette, og setter dette som betingelse for leseren, kan vi finne elementer av det samme hos Kvalbein. Han snakker om at leseren må leve i lyset, og at en sann kristen «ikke er preget av angst for å ikke prestere». Som jeg tidligere har drøftet, kan også dette gi leserne en følelse av at noe likevel må presteres.

I begge andaktsbøkene jeg har analysert finner vi altså ord om at leseren uansett er elsket, og at det er normalt å gjøre feil. Likevel finner vi hos begge andakter som peker i retning av at det likevel er noe som skal presteres. Om andaktsbøkene totalt sett oppleves å gi ungdommen et bilde av at kristendommen er et sted man kan hvile fra prestasjonsjaget, eller om det oppleves som nok et område av livet hvor det stilles krav og forventninger, kan vi altså ikke gi noe entydig svar på. Dette vil blant annet avhenge av lesernes forforståelse og tidligere erfaringer. Hva som skjer i «det tredje rom» (jf. Gaarden, 2015) er umulig å si, ettersom vi vet at mottakerne ofte sitter igjen med helt ulike erfaringer etter å ha mottatt den samme forkynnelsen. Det er mye mer som spiller inn i leserens møte med teksten enn bare ordene som er forkynt. Jeg har sett på hvordan mennesket som synder blir aktualisert, og drøfte hvordan dette kan antas å møte leseren, men jeg kan ikke si med sikkerhet hvordan budskapet mottas, og i hvilken grad det vil føre til skyld- eller skamfølelse.

5.3.7 Sammenligning med tidligere forskning

Også Lomheim (2010) analyserte to andaktsbøker som framstod veldig ulikt. Vi har allerede vært innom hvem som er andaktsbokens forteller, og dratt fram farer ved å ha Gud eller Jesus som «jeg». Jeg vil si meg enig med Lomheim i at dette grepet

gjør at Jesus framstår nær og personlig, men som vi har sett er det også farer ved dette. Den største faren vil jeg si er at tekstene blir svært autoritære når det er Gud eller Jesus som snakker direkte til leseren. Dersom leseren tar ordene for å være Jesu egne ord, blir tekstenes svakheter enda mer fatale; en kristen ønsker tross alt å følge det Jesus sier.

Lomheim (2010:102) hevdet at syndenes forlatelse fremstår uklart i «E-mail fra Gud til tenåringer», ettersom Guds kjærlighet først og fremst finnes i relasjonen til han, og ikke til frelse fra syndene. Noe lignende har jeg argumentert for at er tilfelle hos Young (2011). Når synden blir bagatellisert, og fremstilt som små feil som kan omgjøres til velsignelse, blir tilgivelsens begrunnelse uklar.

Den andre boka Lomheim (2010) analyserte, «Lyskasteren», hadde ifølge henne et overdrevent fokus på synd, noe hun også så ulemper ved. Jeg vil ikke påstå at noen av andaktsbøkene i min analyse hadde et stort fokus på dette temaet. Selv om «Ung tro» hadde en tydelig arvesyndslære, og snakket om synden som noe veldig alvorlig, vil jeg ikke hevde at det var et uforholdsmessig stort tema i boken.

Jeg har også funnet noen likheter mellom min analyse og Jacobsens (2002) analyse av radioandakter. Som i radioandaktene fant også jeg, i begge bøkene, et overaskende lite fokus på Gud som en treenig Gud. Det var også mange av Guds sider som ikke kom i fokus. Gud som en hellig Gud var særlig fraværende hos Young (2011), noe Jacobsen (2002) også fant i radioandaktene. Jeg er enig hans problematisering av dette; når Gud blir «selvfølgelig god» mister evangeliet mye av styrken, og man erkjenner ikke den barrieren som var og er mellom Guds hellighet, og det syndige (Jacobsen,2002:26). Kvalbein (2012) har heller ikke skrevet mye direkte om Guds hellighet, selv om man kan merke at dette ligger i bakgrunnen, blant annet når han snakker om at eneste veien til frelse er gjennom Jesus (9. august).

Ifølge Jacobsen (2002:16f) er det ikke heldig med et for ensidig tekstutvalg, hvor mange sider ved kristendommen ikke blir presentert. Dette har vi sett også var tilfelle hos Young (2011), som brukte mange lignende bibelvers i boka si, og hvor de samme temaene gikk igjen gjennom hele boka. Kvalbein (2012) virker derimot til å ha hatt fokus på at utvalget bibeltekster skal være variert.

Jakobsen hevder at det i radioandaktene ofte er et greit budskap, men at det er det som *ikke* formidles som er problematisk. Det samme kan uten tvil gjelde for andaktsbøker. Jacobsen (2002:28) satt igjen med et inntrykk av at kristendommen ble formidlet som «kom som du er... forbli som du er». Dette vil jeg derimot ikke

påstå er noe gjennomgangstone i mitt analysemateriale. Både Young (2011) og Kvalbein (2012) ønsker at leseren skal legge bort noe, og leve annerledes i møte med Jesus og kristendommen. Hos Kvalbein (2012) har vi likevel sett at det er en fare for at dette blir fremstilt for teoretisk, og ikke så tett på livet til ungdommen. Hos Young (2011) har jeg derimot argumentert for at forkynnelsen til tider krever for mye av sine lesere, hvor de skal legge hele sitt liv og sine valg i Youngs Jesuskarakter.

5.3.8 Teologien i andaktsbøkene – en kort kommentar

Det er ingen liten oppgave andaktsbokforfattere og andre forkynnere har tatt på seg. Det handler om menneskers forhold til seg selv, til hverandre og til Gud. «På sitt beste kan kristen tro, teologi og praksis forløse og frigjøre fra destruktiv skam, men på sitt verste kan den forsterke eksisterende og destruktiv skam»

(Ferstad,2016:258). Selv om jeg her i hovedsak har utført en deskriptiv analyse, med vekt på hva som faktisk blir sagt, vi jeg nå drøfte helt kort om man kan gi en fasit på hva som er god forkynnelse for ungdommer. Hvordan framstiller man en kristen teologi som frigjør og ikke forsterker destruktiv skam, og som samtidig er tydelig på kristen lære?

Det er lett å tenke at det er snakk om to typer teologi, rett eller feil, når man skal analysere innholdet i forkynnelse. Det er likevel ikke så lett å dele inn i disse to gruppene.

I senere tid har mange homiletikere og systematiske teologer også begynt å verdsette mangfoldet i kirkelige vitnesbyrd og å oppfatte samspillet mellom ulike mennesker og mellom ulike teologiske grunnsyn mer som noe positivt enn som noe truende (Jakobsen,2009:87)

Jeg vil si meg enig i at det er fint å få flere innfallsvinkler på kristendommen, og som nevnt tidligere er det heller ingen fasit på hva som er god forkynnelse. Er det kanskje bare positivt at to andaktsbøker kan forholde seg så ulikt til ungdommen, og fremstille synd og mennesket som synder så ulikt? Er dette et mangfold som bør verdsettes?

Min intensjon i denne forskningen har ikke vært å vurdere hvorvidt jeg er enig i det teologiske i andaktenes budskap. Som vi har sett er det heller ikke enighet blant teologer om for eksempel temaer som arvesynd, så det å vurdere hvem som her har rett faller langt utenfor denne oppgavens hensikt. Jeg har likevel vært tydelig kritisk

særlig til måten Young fremstiller kristendommen. Som vi har sett er andaktene hennes svært lukket, men for ungdom som allikevel godtar forutsetningene – at dette faktisk er budskap fra Jesus til en selv – blir budskapet svært altomfattende. Det er ikke utenkelig at et slikt budskap kan føre til en usunn skamfølelse. Slik jeg ser det er det heller forholdsvis sannsynlig.

Det kan likevel diskuteres om budskapet fra Jesus i Bibelen er på linje med Young sin «Jesus», og det kan nok argumenteres for at Bibelens Jesus er like radikal og krever vel så mye av sine «etterfølgere». Jeg mener, på tross av dette, at det er risikabelt å skrive en hel andaktsbok som om det var Jesu ord. Som vi har vært inne på, er formuleringer og ordbruk svært sentralt for hvordan et budskap oppleves, og Young tar en stor risiko ved å bestemme hvilke ord som skal utgis for å komme rett fra Jesus. Det bør være mulig å forkynne et radikalt budskap, uten å utgi seg for å komme med fasiten – som Young i stor grad gjør når hun legger fram budskapet som om det var fra Jesus selv.

På den andre side kan det hevdes at Kvalbein ikke tør å formidle de vanskelige sidene fullt ut, eller å utfordre leseren tilstrekkelig. «Ung tro» kan fort framstå som teori om hva kristen tro er, mer enn en oppfordring til leseren om å ta imot budskapet, og leve livet i samsvar med Bibelen. Det kan altså også diskuteres om dette er rett, sett i lys av Jesu budskap om å fornekte seg selv, ta opp sitt kors og følge han (Luk 9,23). Selv om Kvalbein er tydelig på hva som kreves, og at Jesus er eneste veien til Himmelen, legger han det likevel fram på en litt distansert måte.

Tveitereid (2004:100) sier at en god ungdomsformidler legger fram Bibelske budskap uten å forandre det, og han stiller spørsmålstegn ved at det er lettere å forkynne frihet enn etterfølgelse, trøst enn kamp, himmel enn helvete og velsignelse enn tjeneste. Idealet bør være å få fram hele Bibelens budskap, også til ungdom. En kort andaktsbok kan naturlig nok ikke få fram alle sider av kristen tro. Jeg vil likevel påstå at det kan være uheldig å gi et så ensidig bilde av kristendommen som vi finner hos Young.

Etter min mening ligger styrken hos Young i at det kommer tydelig fram at kristendommen handler om relasjon, og at Jesus ønsker et tett forhold til leseren. Svakheten her finner vi først og fremst i at fremstillingen er svært lukket og ensidig. Jeg synes også det er vanskelig å godta det altomfattende budskapet, særlig når det kommer til at alt kan bli vendt til noe godt dersom leseren bare lever nært Jesus. Jeg

oppfatter dermed ikke at Young tar livets vanskeligheter, og bekymringene som hører med i ungdomstida, på alvor.

Styrken til Kvalbein ligger i at han gir et svært variert bilde av Bibelen og kristen tro, og er innom mange temaer i boka si. Den største svakheten, slik jeg ser det, er at mye av budskapet fort kan framstå som tørr teori, og at han i liten grad våger å bli personlig. Han er forsiktig i sin framtoning, og våger ikke å gå inn på de vanskelige temaene, eller komme med noe radikalt budskap.

Forfattere av andaktsbøker, og kanskje særlig til ungdom, har som nevnt en svært krevende oppgave. De ønsker å formidle et budskap om livet, troen og frelsen, til en generasjon som setter venner først, og hvor målet er å bli lykkelig. Det er nok ingen fasit på hvordan dette gjøres best mulig. Jeg stiller meg i utgangspunktet positiv til ulike måter å framstille kristendommen på i andaktsbøker. Mennesker er ulike, og treffes på ulike måter, noe som har vært et sentralt fokus i denne oppgaven.

Jeg mener at en andaktsbokforfatter bør være ydmyk ovenfor at han kanskje ikke har alle svar. Samtidig bør han tørre å formidle også de vanskelige sidene ved kristen tro, som menneskets forhold til synd, selv om dette kanskje ikke er lett å akseptere i dagens ungdomskultur.

5.3.9 Oppsummering

Det som i hovedsak skiller fortellerstilen i de to andaktsbøkene, er at mens Young gjennom hele boka har et fokus på kjennskap, at leseren skal få en tett og altomfattende relasjon til Jesus, er Kvalbeins intensjon kunnskap -å lære leseren mest mulig om mange av kristendommens sider. Kvalbein har en noe nøytral holdning til sin leser, og lar det være opp til leseren hvordan han forholder seg til forkynnelsen. Young derimot kan bli veldig nær, dersom leseren aksepterer Jesuspersonen som «Jeg» og seg selv som «du». Om han derimot ikke aksepterer disse betingelsene står «Hva skjer a' Gud?» i fare for å oppleves svært fjern.

Som vi har sett har bøkene noen sammenfallende budskap, som Jesu kjærlighet til leseren. Den mest sentrale forskjellen finner vi nok i synet på synd og menneskene som syndere. Dette blir både forstått og aktualisert ulikt. Kvalbein har en tydelig arvesyndslære, og forteller om synd som noe som skiller menneskene fra Gud. Hos Young er derimot ikke synd like «alvorlig». Hun formidler at vi trenger tilgivelse, likevel er det et gjennomgående tema at syndene, eller feilene som de ofte blir omtalt som, kan vendes til noe godt, og igjen føre leseren nærmere Gud.

Kvalbein sin aktualisering av synd, både som konkrete synder, og noe som skiller menneskene fra Gud, antas å ville gi leseren en større følelse av skyld, og kanskje dermed et behov for frelse og tilgivelse. Det er i alle fall tydelig at dette er intensjonen i «Ung tro». Hos Young finner vi ikke fokus på at syndene er noe som skiller menneskene fra Gud, og jeg vil anta at skyldfølelsen dermed ikke blir like fremtredende hos hennes lesere. Det kan også argumenteres for at tilgivelsen da mister sin begrunnelse.

Det kan på den ene siden hevdes at en utpreget arvesyndslære, og dens «negative» syn på menneskene som syndere, slik vi finner hos Kvalbein, i seg selv kan gi en usunn skamfølelse. Jeg vil likevel hevde at dersom leseren samtidig tar til seg Kvalbeins budskap om tilgivelse og frelse, er faren for at «Ung tro» fører til skam hos leserne ikke like stor.

Jeg har argumentert for at det er større fare for at et så totalomfattende budskap som vi finner hos Young kan føre til destruktiv skam. Hun setter en standard for kristenlivet som omtrent er umulig å leve etter, og som i alle fall er langt unna den hverdagen og troen vi har sett norske ungdommer har i dag. Kristendommen kan fort fremstå som nok et sted de bør prestere. Sannsynligheten for at ungdommene føler seg mislykket også i kristenlivet vil jeg hevde er stor dersom de forsøker å leve etter standarden i «Hva skjer a' Gud?».

6 Avslutning

Jeg har i denne oppgaven sett på hvordan Gud, mennesket og synden blir framstilt i to andaktsbøker for ungdommer, «Hva skjer a' Gud?» av Sarah Young og «Ung tro» av Asbjørn Kvalbein. Hovedfokuset har vært hvordan disse forstår og aktualiserer mennesket som synder.

Det er interessant å se hvor ulikt to andaktsbøker, som kan selges side om side hos bokhandelen, og kjøpes og leses mer eller mindre tilfeldig, kan gi så ulike fremstillinger av vesentlige sider ved kristendommen. Selv om ungdom er på vei til å bli voksne, har mange ikke nødvendigvis noen kritisk innstilling til det de får presentert. Som vi har sett er det dessuten svært ulikt hvordan mottakere av forkynnelse møter det de hører eller leser. Ungdommen som leser disse andaktene har svært ulik bagasje, og kan sitte igjen med helt ulik formening av andaktenes innhold og budskap, samt bli påvirket på ulike måter.

Første ledd i min problemstilling var altså hvordan mennesket som synder blir forstått. Hos Kvalbein fant vi en tydelig arvesyndslære, hvor mennesket er medfødte syndere, som er totalt avhengig av Jesus og hans tilgivelse. «Ung tro» legger fram flere konkrete synder, men det er tydelig at skylda først og fremst ligger i at menneskene har en grunnsynd, og at dette ligger i vår natur.

Hos Young derimot er det ingen arvesyndslære. I «Hva skjer a' Gud?» er det først og fremst verden som er syndig. Hun er, som Kvalbein, tydelig på at ingen mennesker klarer å leve feilfritt, men synden blir i stor grad omtalt som «feil» man gjør, og ikke noe som omhandler menneskers identitet. Syndene fremstilles hovedsakelig som bagateller, og det blir formidlet at dersom man bare lever nært Gud, vil syndene kunne bli omgjort til velsignelser og et enda nærere forhold til Gud.

Neste ledd i problemstillingen var hvordan mennesket som synder blir aktualisert for dagens ungdommer. Kvalbein forsøker å gjøre budskapet relevant og aktuelt ved å peke på at alle er syndere. Om dette er lett å godta for dagens ungdommer er nok tvilsomt, sett i lys av dagens positive syn på mennesket. Kvalbein legger fram kristendommen generelt, og også synet på arvesynd, på en forholdsvis distansert måte, og lar det slik være opp til leseren hvordan han skal forholde seg til det.

Young på sin side er svært fokusert på relasjonen mellom Jesus og leseren. Også når det er snakk om synd blir det blant annet sagt at dersom leseren holder

seg nær Jesus vil han få hjelp til å unngå å synde, og at disse «feilstegene» kan bli gjort om til velsignelser dersom man går til Jesus med dem. I motsetning til Kvalbein blir budskapet her presentert på en svært nær måte, det er et budskap direkte fra Jesus til leseren. Som vi har sett er Young dermed avhengig av at de som leser andaktsboka kjenner seg igjen i bokas «du», og godtar Jesusfiguren som er fortelleren gjennom hele boka, for at de skal ta budskapet til seg.

I denne oppgaven har jeg også sett på sammenhengen mellom synd, skyld og skam, og drøftet hvorvidt aktualiseringen av syndsbegrepet kan være med å fremme skyld- eller skamfølelse. Jeg har argumentert for at «Ung tro» nok i større grad vil gi leserne en følelse av skyld, ettersom det er et så tydelig gjennomgangstema at ingen er uten synd, og at det er skrevet om konkrete synder. I «Hva skjer a' Gud?» blir derimot syndene i stor grad bagatellisert og det snakkes nesten ikke om konkrete synder. Jeg tror derfor ikke ungdommene vil få noen større skyldfølelse av andaktene i denne boka.

Mens skyld er et juridisk begrep, går skam mer på følelsene. En usunn skamfølelse handler i stor grad om et negativt syn på seg selv, og om å ikke føle seg god nok. Jeg har i denne oppgaven argumentert for at et så radikalt syn på kristendommen som fremkommer hos Young, hvor leseren skal overgi hele seg og alle sine valg, nok kan føre til en usunn skamfølelse. «Hva skjer a' Gud?» presenterer et ideal det omtrent er umulig å leve etter, og som kan tenkes å få leserne til å føle seg mislykket. Når budskapet dessuten framstår som å komme direkte fra Jesus, blir det enda verre å ikke kunne etterleve dette.

Dagens unge blir ofte omtalt som «generasjon prestasjon», og faren er at kristenlivet blir nok et sted det skal presteres. Da blir også troen enda et sted man kan føle seg mislykket, noe som igjen kan gi usunn skamfølelse. Også Kvalbein kan hevdes å ha noen andakter som kan fremme dette, selv om det er mye mer fremtredende hos Young.

Å skrive andaktsbok er en viktig, men krevende oppgave. Ikke minst når målgruppa er en generasjon setter prestasjoner og lykke høyt, som ofte sliter med selvbildet, og som ikke anser religion som vesentlig. Hvordan man skal gi ungdommene et budskap om en Gud som elsker ubetinget, men som likevel ønsker at livene til kristne er preget av troen, er ikke enkelt. Vi har i denne oppgaven sett at dette kan løses på totalt ulike måter. Hvor forkynneren befinner seg teologisk,

hvordan han ser på sine lesere og i hvilken grad han ønsker å opplyse, utfordre eller betrygge er avgjørende for hvordan boka vil framstå.

Etter å ha forsket på dette området vil jeg hevde at det burde vært mye større bevissthet rundt hva dagens ungdommer leser. Vi har sett at en stor del av norske ungdommer, selv de som tror på Gud, ikke deltar på kristne gudstjenester eller møter. Dersom de først og fremst møter kristendom gjennom kristen litteratur er det på ingen måte likegyldig hva de møter her. Dette kan være med å forme hvordan de ser på livet og på Gud, og ikke minst hvordan deres selvbylde og selvfølelse utvikles.

7 Kilder

- Asbjørn Kvalbein (u.å.) hentet 19.01.2017 fra http://www.multikommunikasjon.no/?page_id=3272
- Alnes, Jan Harald. (2015). *Hermeneutikk*. I Store norske leksikon. Hentet 01.02.2017 fra <https://snl.no/hermeneutikk>.
- Andersen, Gunhild Marie (1991) *Bær hverandres byrder, Menigheten som et helbredende fellesskap*. (Hovedoppgave, Det teologiske menighetsfakultet) Oslo: Det teologiske menighetsfakultet
- Bibelen, Bibelselskapets oversettelse (2011)
- Bio (u.å.) hentet 18.01.2017 fra <http://www.jesuscalling.com/author/>
- Bjørnshau, Hilde (2009) *Helvete har ingen plass*. Hentet 25.11.2016 fra <https://www.nrk.no/kultur/bok/dagsland-tror-ikke-pa-helvete-1.6732071>
- Den augsburgske bekjennelse av 1530 (u.å) hentet 08.02.2017 fra https://kirken.no/globalassets/kirken.no/om-troen/kristen-tro/augsburgske_bekjennelse.pdf
- Farstad, Marie (2016) *Skam. Eksistent – Relasjon – Profesjon*. Oslo: Cappelen Damm AS
- Gaarden, Marianne (2015) *Prædikenen som det tredje rum*. Frederiksberg: Forlaget Anis
- Grande, Per Bjørnar (2010) «Arvesynden og begjæret» i *Kirke og Kultur* (Internett) 03/2010 (s.265-276) Hentet 21.10.2016 fra <https://proxy.via.mf.no:2480/kok/2010/03/art05>
- Hafsaas, Synne Lykkebø (2014) *Slik påvirkes ungdoms selvbilde av sosiale medier*. Hentet 18.11.2016 fra <http://www.tv2.no/a/5398932>
- Hegstad, Harald (2015) *Gud, verden og håpet. Innføring i kristen dogmatikk*. Oslo: Luther Forlag
- Hellsten, Tommy (1999) *Flodhesten i dagligstua – om medavhengighet og om møtet med barnet i oss*. Sørumsand: G-perspektiv
- Henriksen, Jan-Olav (1994a) *Guds virkelighet. Kristen dogmatikk*. Oslo: Luther Forlag
- Henriksen, Jan-Olav (1994b) «Innledning: Hva er hermeneutikk?» i Henriksen (red) 1994: *Tegn, tekst og tolk. Teologisk hermeneutikk i fortid og nåtid*. (s.13-17) Oslo: Universitetsforlaget

- Henriksen, Jan-Olav (1994c) «Kristendom i en sekulær verden» i Henriksen (red) 1994: *Tegn, tekst og tolk. Teologisk hermeneutikk i fortid og nåtid.* (s.168-183) Oslo: Universitetsforlaget
- Henriksen, Jan-Olav (1994d) «Utblikk: Tegn, tekst og tolk – i kontekst» i Henriksen (red) 1994: *Tegn, tekst og tolk. Teologisk hermeneutikk i fortid og nåtid* (s.263-274) Oslo: Universitetsforlaget
- Henriksen, Jan-Olav (2003) *Imago dei. Den teologiske konstruksjon av menneskets identitet.* Oslo: Gyldendal Akademisk
- Henriksen, Jan-Olav (2016) «Forord. Gi skammen ord – befri fra skam» i Farstad, Marie *Skam. Eksistent – Relasjon – Profesjon.* Oslo: Cappelen Damm AS
- Hjelde, Sigurd (2010) *Arvesyndslæren – bedre enn sitt rykte?* i Kirke og Kultur (Internett) 03/2010 (s.254-264) Hentet 21.10.2016 fra <https://proxy.via.mf.no:2480/kok/2010/03/art09>
- Holmqvist, Morten (2007) *Jeg tror jeg er lykkelig...Ung tro og hverdag.* Oslo: Kloster Forlag
- Holte, Margit Lovise (2004) «Om synd og skam i møte med ungdom» i Barsnes, Hilde m.fl *Vil du meg noe? Forkynnelse for ungdom* (s.83-87) Oslo: IKO.Forlaget
- Jacobsen, John Steinar (2002) *Radioandaktene revisitert. En undersøkelse av NRK-andaktene i 2002 sammenlignet med Olav Skjeveslands stikkprøver i årgangen 1983/84* NLA-forlaget
- Jakobsen, Rolv Nøtvik og Gunnfrid Ljones Øierud (2009) *Prekenbeskrivelse. Forstå - formidle – forbedre – forkynne.* Kristiansand: Høyskoleforlaget
- Kvalbein, Asbjørn (2012) *Ung tro. Andaktsbok for tenåringer. En matbit fra hver dag.* Oslo: Lunde Forlag
- Lomheim, Marta (2010) *Andaktsbøker og trosinnholdet. En teologisk innholdsanalyse av andaktsbøker for tenåringer med henblikk på Guds skapergjerning, Guds frelsesgjerning gjennom Jesus Kristus og Guds gjerning ved Den Hellige Ånd, sett i forhold til den apostoliske trosbekjennelsen.* (Masteroppgave, Norsk Lærerakademi) Bergen: Norsk Lærerakademi (NLA)
- Lothe, Jacob (2003) *Fiksjon og film. Narrativ teori og analyse.* (2. utg.) Oslo: Universitetsforlaget

- Mogstad, Sverre Dag (2000) *Fag, identitet og fortelling. Didaktikk til kristensomskunnskap med religions- og livssynsorientering*. Oslo: Gyldendal Akademisk
- Monsen, Nina Karin (2004) *Det sårbare menneske. En filosofi om skam, skyld og synd*. Bergen: Vigmostad & Bjørke AS
- Repstad, Pål (2000) *Religiøst liv i det moderne Norge. Et sosiologisk kart*. 2. utg. Kristiansand: Høyskoleforlaget
- Rødevand, Linn (2015) «Generasjon prestasjon» må bli mye bedre til én ting, og det er å prioritere Hentet 16.12.2016 fra <http://psykologisk.no/2015/06/generasjon-prestasjon-ma-prioritere/>
- Skjevesland, Olav (1987) *Ord i det blå? Stikkprøver i en årgang norske radioandakter*. Oslo: Land og kirke, Gyldendal
- Tveitereid, Knut (2004) «Ord-nær forkynnelse» i Barsnes, Hilde m.fl *Vil du meg noe? Forkynnelse for ungdom*. (s. 98-103) Oslo: IKO-Forlaget
- Ungdata 2016 (a) *Idrettslag* Hentet 18.11.2016 fra <http://ungdata.no/Organiserte-fritidsaktiviteter/Idrettslag>
- Ungdata 2016 (b) *Skjermtid* Hentet 18.11.2016 fra <http://ungdata.no/Mediebruk/Skjermtid>
- Ungdata 2016 (c) *Sosial på nett* Hentet 18.11.2016 fra <http://ungdata.no/Venner/Sosial-paa-nett>
- Ungdata 2016 (d) *Et lykkelig liv* Hentet 18.11.2016 fra <http://ungdata.no/Framtid/Et-lykkelig-liv>
- Ung tro (u.å) hentet 19.01.2017 fra <http://www.lundeforlag.no/bok.cfm?id=1760&path=11,34>
- Weider, Einar (2004) «Fordi ungdom er på leting» i Barsnes, Hilde m.fl (2004) *Vil du meg noe? Forkynnelse for ungdom*. Oslo: IKO-Forlaget
- Young, Sarah (2011) *Hva skjer a' Gud? -Andaktsbok for tenåringer*. Kjeller: Hermon Forlag AS